

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

2 (14)

2024

Հանդեսում ներառված է 2024 թ. նոյեմբերի 8-ին Հյուսիսային
համալսարանում կազմակերպված «Կանաչ ձեռնարկատիրության և
կայուն զարգացման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» խորագրով միջբուհական
ուսանողական գիտաժողովի նյութերի ընտրանին

ԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

2024

***Հրատարակության է երաշխավորել Հյուսիսային համալսարանի
գիտական խորհուրդը***

Խմբագրական խորհուրդ

Գլխավոր խմբագիր՝ **Արմեն Ճուղուրյան**, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, տնտեսագիտության և կառավարման ամբիոնի վարիչ, Հյուսիսային համալսարան

Խմբագրական խորհրդի անդամներ

Լուսինե Ֆլջյան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ուսումնահետազոտական և միջազգայնացման գծով պրոռեկտոր, Հյուսիսային համալսարան

Աստղիկ Աբրահամյան, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, Հյուսիսային համալսարանի լրատվության և հասարակայնության հետ կապերի ուսումնապրակտիկ կենտրոնի ղեկավար

Արթուր Ղամբարյան, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի վարիչ, Ռուս-հայկական (Սլավոնական) համալսարան

Վալերի Միրզոյան, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ազատ հետազոտող

Պիթեր Կոստա, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Սլավոնական լեզուների ամբիոնի վարիչ, Պոցդամի համալսարան, Գերմանիա

Ռադովան Ստոյանովիչ, Էլեկտրական ճարտարագիտության և համակարգչային գիտությունների դոկտոր, Էլեկտրական ճարտարագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսոր, Մոնտենեգրոյի համալսարան

Վիտալիյ Կոպլով, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ռեկտորի խորհրդական, Ռուսական պետական մասնագիտական-մանկավարժական համալսարան, Ռուսաստանի Դաշնություն

Գոհար Պետրոսյան, իրավագիտության դոկտոր, դոցենտ «Միջազգային հանցագործություն և արդարադատություն» մագիստրոսական ծրագրի ղեկավար, Նյու-Յուրք Միթի համալսարան ԱՄՆ

Սերգեյ Ջմիյակ, տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ, «Միջազգային տնտեսություն և միջազգային տնտեսագիտական հարաբերություններ» ամբիոնի վարիչ, Դոնեցկի պետական տեխնիկական համալսարան, Դոնեցկի Ժողովրդական Հանրապետություն

Նինո Ապցխաուրի, պատմագիտության դոկտոր, դոցենտ, Իվանե Ջավախիշվիլի անվան Թբիլիսիի պետական համալսարան, խորհրդական, Արտաքին գործերի նախարարություն, Վրաստան

Նինո Աբեզաձե, Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, Վիճակագրական տնտեսագիտության ամբիոն, Իվանե Ջավախիշվիլի անվան Թբիլիսիի պետական համալսարան

Իլուտա Արբիդանե, Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, Ռեզեկնեի տեխնոլոգիական ակադեմիա, Լատվիա

© «Հյուսիսային համալսարանի հրատարակչություն», 2024 թ.

ЮСИСАПАЙЛ

(Северное сияние)

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ СЕВЕРНОГО УНИВЕРСИТЕТА

2 (14) 2024

Редакционная коллегия

Главный редактор – **Армен Джугурян**, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономики и менеджмента, Северный университет

Члены редакционной коллегии

Лусине Флджян, доктор филологических наук, профессор, проректор по учебно-исследовательской работе и интернационализации, Северный университет

Астгик Абраамян, кандидат филологических наук, руководитель учебно-практического центра по связям с общественностью и СМИ, Северный университет

Артур Гамбарян, доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой теории и истории государства и права, Российско-армянский (Славянский) университет

Валерий Мирзоян, доктор философии, профессор, свободный исследователь

Питер Коста – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой славянских языков, Поцдамский университет, Германия

Радован Стоянович, доктор инженерных и компьютерных наук, профессор факультета электрической инженерии, Университет Черногории, Черногорье

Виталий Копнов, доктор технических наук, профессор, советник ректора, Российский государственный профессионально-педагогический университет, Россия

Гоар Петросян, доктор юриспруденции, доцент, директор магистерской программы “Международная преступность и правосудие”, Городской университет Нью-Йорка, Университет, США

Сергей Змияк, доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой "Мировая экономика и международные экономические отношения", Донской государственный технический университет, Донецкая Народная Республика

Нино Апциаури, доктор исторических наук, доцент, кафедра арменологии, Тбилисский государственный университет имени Иванэ Джавахишвили, советник, Министерство иностранных дел, Грузия

Нино Абездзе, доктор экономических наук, профессор, кафедра экономической статистики, Тбилисский государственный университет имени Иванэ Джавахишвили, Грузия

Илута Арбидане, доктор экономических наук, профессор, кафедра экономики и менеджмента, Резюкненская академия технологий, Латвия

HYUSISAPAYL

(Northern Lights)

SCIENTIFIC JOURNAL OF NORTHERN UNIVERSITY

2 (14) 2024

Editorial Board

Chief Editor` **Armen Tshughuryan**, Doctor of Sciences in Economics, Professor, Head of the Chair on Economic and Management, Northern University

Members of the Editorial Board

Lusine Fljyan, Doctor of Sciences in Philology, Professor, Vice-Rector for Education, Research and Internationalization, Northern University

Astghik Abrahamyan, PhD in Philology, Head of Media and Public Relations Training Centre, Northern University

Artur Ghambaryan, Doctor in Law, Professor, Head of the Department of Theory and History of State and Law, Russian-Armenian (Slavonic) University

Valeriy Mirzoyan, Doctor of Philosophy, Professor, Freelancer

Peter Kosta, Professor Doctor phil. habil, Head of the Chair of Slavic languages, Potsdam University, Germany

Vitaliy Kopnov, Doctor of Technical Sciences, Professor, Advisor to Rector, Russian State Professional Pedagogical University, Russia

Gohar Petrossian, PhD in Law, Associate Professor, Director of International Crime and Justice MA Program, City University of New York, USA

Vitaliy Kopnov, Doctor of Technical Sciences, Professor, Advisor to Rector, Russian State Professional Pedagogical University, Russia

Radovan Stojanović, Doctor in Electrical Engineering and Computer Sciences, Professor at the Faculty of Electrical Engineering, University of Montenegro, Montenegro

Nino Abezadze, Doctor of Sciences in Economics, Professor, Chair on Economic Statistics, Ivane Javakhishvili State University, Georgia

Iluta Arbidane, Doctor of Sciences in Economics, Professor, Chair on Economic and Management, Resekne Academy of Technologies, Latvia

Sergey Zmiyak, Doctor of Sciences in Economics, Professor. Head of the Chair on World Economy and International Economic Relations, Donetsk State Technical University. Donetsk People's Republic

Nino Aptsiauri, Doctor of History, Associate Professor, Chair on Armenology, Ivane Javakhishvili State University, Counselor, Ministry of Foreign Affairs, Georgia

FROM PROFIT TO PLANET: THE ROLE OF GREEN BUSINESS IN SUSTAINABLE GROWTH

Arusyak Ivanyan

Northern University, student of Management master program study
arusyakivanyan@gmail.com

Abstract

This paper deals with the role of green business practices in promoting sustainable growth, analyzing how environmentally focused strategies can support both profitability and ecological stewardship. As global awareness of climate change and resource scarcity intensifies, businesses face increasing pressure to shift from profit-centered models to practices that prioritize the planet. In addition, this paper reviews key green business strategies, such as renewable energy adoption, waste reduction, sustainable supply chains, and Corporate Social Responsibility (CSR) initiatives, and assesses their impact on financial and environmental performance. Through surveys and comparative analysis, this study identifies best practices and common challenges faced by companies embracing sustainable practices. Findings reveal that green business approaches not only enhance long-term profitability but also contribute positively to environmental health and social well-being. However, financial barriers, regulatory challenges, and market resistance remain obstacles.

Keywords: *green growth, sustainable growth, environmental innovation, long-term profitability.*

Introduction

In recent years, sustainability in business has evolved from an optional practice to a critical necessity as companies face increasing pressure to adopt environmentally friendly approaches that go beyond profit maximization. Traditionally, business operations have focused primarily on financial growth, often at the expense of environmental health. However, escalating concerns over climate change, resource depletion, and biodiversity loss have prompted a shift toward sustainable, planet-friendly business models (Porter, Kramer 2011). This shift is driven not only by environmental advocacy but also by evolving consumer expectations, regulatory pressures, and the potential for long-term

profitability associated with green practices (Elkington 1994). Traditional business models contribute significantly to environmental problems, including greenhouse gas emissions, water pollution, and deforestation, all of which exacerbate issues like global warming, biodiversity loss, and soil degradation (Rockström 2009). These impacts underscore the urgent need for sustainable growth models that minimize environmental harm while supporting economic stability. By adopting sustainable practices such as renewable energy, waste reduction, and circular economy principles, companies can address environmental challenges and support long-term, balanced growth (Geissdoerfer 2017). Green business strategies have proven to be effective for companies seeking not only to reduce their environmental footprint but also to achieve sustainable growth. This paper provides a detailed analysis of these primary strategies, examining the impacts on both environmental sustainability and business performance. Through an exploration of environmental innovation, resource efficiency, sustainable supply chain management, and Corporate Social Responsibility (CSR) and Environmental, Social, and Governance (ESG) metrics, this analysis demonstrates how green practices contribute to a more sustainable and profitable business model. For instance, environmental innovations such as investments in renewable energy and green technologies significantly reduce greenhouse gas emissions while simultaneously lowering energy costs over time (Delmas, Burbano 2011). Companies like Tesla and Siemens exemplify the benefits of environmental innovation by prioritizing energy-efficient technologies and sustainable products, which generate profit and reduce carbon footprints (Jensen 2017). However, implementing such innovations can be challenging due to high upfront costs, especially for small to medium-sized enterprises (Demirel, Kesidou 2011). Thus, financial support, government incentives, or partnerships are often necessary for the broad adoption of green technology. Resource efficiency is another cornerstone of sustainable growth, achieved by minimizing waste through circular economy models, which emphasize reusing, recycling, and repurposing materials (Geissdoerfer et al. 2017). Companies like Patagonia and Unilever have adopted these principles, reducing waste and promoting sustainable product lifecycles (Bocken 2016). Similarly, lean manufacturing processes, such as those used by Toyota, highlight how companies can reduce material waste and energy consumption through efficient resource management (Hines 2004). Although these practices present

challenges in terms of operational restructuring, they allow companies to meet regulatory requirements while reducing costs. Sustainable supply chain management (SSCM) is equally essential, as it involves responsible sourcing, reducing transportation emissions, and maintaining ethical labor standards. For instance IKEA has committed to sustainable wood sourcing and optimized logistics, reducing environmental impact and improving financial outcomes (IKEA Sustainability Report 2020). However, SSCM requires careful planning, especially given the complexity and high costs associated with global supply chains. Corporate Social Responsibility (CSR) and ESG metrics have become central to green business, as companies are increasingly expected to demonstrate accountability for their environmental, social, and governance impacts. CSR initiatives such as community engagement and environmental stewardship build brand reputation and attract socially conscious consumers (Porter, Kramer 2006). ESG metrics, which quantify a company's environmental and social impacts, are becoming essential to stakeholders seeking transparency. High ESG scores correlate with stronger financial performance, as companies that prioritize sustainability are often better able to manage risks and capitalize on emerging opportunities (Eccles 2014). This paper aims to analyze the role of green business in fostering sustainable growth. By examining green strategies, case studies, and their impacts, this study demonstrates that green business practices benefit both the planet and long-term profitability. Therefore, this paper argues that green business represents a viable pathway to achieve sustainable growth that aligns economic success with environmental stewardship.

Research questions

- How do green business strategies, such as environmental innovation, resource efficiency, and sustainable supply chain management, impact both environmental sustainability and long-term profitability in companies across different industries?
- What challenges do companies face in implementing Corporate Social Responsibility (CSR) and Environmental, Social, and Governance (ESG) metrics, and how do these frameworks influence stakeholder engagement and competitive advantage?

Purpose

The purpose of this study is to investigate how green business strategies, including environmental innovation, resource efficiency, and sustainable supply chain management, contribute to both environmental sustainability and long-term profitability across diverse industries. By examining the tangible impacts of these strategies, this research aims to uncover the benefits and challenges associated with sustainable practices in business. Additionally, this study seeks to analyze the specific obstacles companies face in implementing Corporate Social Responsibility (CSR) and Environmental, Social, and Governance (ESG) metrics. By evaluating how these frameworks affect stakeholder engagement and competitive advantage, the research aims to provide a deeper understanding of CSR and ESG's role in driving corporate accountability and fostering a competitive edge. Through this dual focus, the study aspires to highlight the value of sustainable business practices as a means to achieve both economic and environmental goals.

Methodology

This study employs a mixed-methods research design to investigate how green business strategies impact environmental sustainability and long-term profitability and to identify the challenges companies face in implementing CSR and ESG metrics. The methodology includes both quantitative and qualitative approaches, allowing for a comprehensive analysis of sustainable business practices and their outcomes across different industries. For data collection literature review, survey, case studies and comparative analysis has been done to validate the reliability of this paper. By employing a robust and multi-faceted approach, this methodology aims to capture the complexities of green business strategies, providing valuable insights into their dual impact on environmental sustainability and profitability.

Literature Review

The integration of green business strategies is a critical area of inquiry within the fields of management, environmental science, and corporate governance. This literature review synthesizes key findings regarding the interplay between green business strategies, corporate social responsibility (CSR), environmental, social, and governance (ESG) metrics, and their effects on environmental sustainability and long-term profitability. Green business

strategies encompass a range of practices aimed at reducing environmental impacts while enhancing operational efficiency and competitiveness. According to Porter and Van Der Linde (1995), firms that adopt proactive environmental management practices not only reduce waste but also achieve operational efficiencies that lead to cost savings. They argue that such strategies stimulate innovation, as firms are compelled to develop new products and processes that meet environmental standards. A meta-analysis by Zhu and Geng (2013) supports this perspective, indicating that organizations implementing green practices exhibit significant improvements in environmental performance, including reduced carbon emissions, waste generation, and resource consumption. Moreover, Hart (1995) posits that the adoption of environmentally sustainable practices leads to a “sustainable competitive advantage,” whereby firms differentiate themselves in the marketplace through their commitment to sustainability. In the Armenian context, Avetisyan (2021) explores the strategies of green business practices within local entrepreneurial ecosystems, identifying how Armenian businesses incorporate environmental sustainability into their operational frameworks, which leads to long-term profitability and market differentiation. Similarly, Vardanyan (2020) discusses how green entrepreneurship aligns with the country's sustainable development objectives, highlighting the barriers and opportunities faced by Armenian entrepreneurs in reducing environmental footprints while driving economic growth. Research by Genovese (2017) further emphasizes the positive relationship between environmental sustainability and operational performance. Their findings suggest that firms embracing green supply chain management (GSCM) achieve not only environmental benefits but also enhanced supplier relationships, customer satisfaction, and operational efficiencies. Barseghyan (2019) underscores the growing role of CSR in Armenian businesses, suggesting that ethical and sustainable business practices are increasingly critical for building brand loyalty and improving long-term business outcomes. CSR has evolved into a fundamental aspect of corporate strategy, driven by the need to engage with a broader array of stakeholders. Carroll (1999) defines CSR as comprising four dimensions: economic, legal, ethical, and philanthropic responsibilities. This multi-faceted approach suggests that businesses must not only comply with regulations but also engage in ethical practices that consider stakeholder interests. Manukyan (2018) echoes this, focusing on the role of corporate governance in ensuring sustainable

practices in Armenia. Her research highlights how businesses with strong CSR frameworks can create value through both social responsibility and environmental stewardship. Aguinis and Glavas (2012) provide empirical evidence that CSR activities positively influence stakeholder relationships, contributing to enhanced brand reputation and customer loyalty. Their study reveals that consumers are increasingly favoring companies that demonstrate social responsibility, leading to increased market share and profitability. Porter and Kramer (2006) introduce the concept of "creating shared value" (CSV), arguing that firms can generate economic value by addressing social challenges. This approach aligns CSR with core business strategies, suggesting that sustainable practices can drive innovation, open new markets, and enhance financial performance. The utilization of ESG metrics has gained traction as a framework for evaluating corporate sustainability performance. Eccles (2014) contends that companies with strong ESG practices typically outperform their peers in terms of financial returns. Their research demonstrates a positive correlation between high ESG scores and lower capital costs, indicating that investors are more willing to support companies with robust sustainability practices. Sargsyan (2017) further highlights the significance of ESG in the context of green entrepreneurship, suggesting that Armenian businesses must align their practices with international ESG frameworks to attract investors and consumers who prioritize sustainability. Friede (2015) conducted a comprehensive review of over 2000 empirical studies and concluded that the majority demonstrate a positive relationship between ESG criteria and corporate financial performance. This broad consensus underscores the potential for ESG metrics to enhance transparency and accountability, fostering investor confidence and attracting sustainable investments. However, the implementation of ESG metrics is not without challenges. A report by the World Economic Forum (2021) highlights that many organizations struggle with the complexities of measuring and reporting ESG performance, leading to skepticism regarding the authenticity of their sustainability claims. Companies must invest in data collection and analysis to effectively communicate their ESG impacts, which can strain resources and divert attention from core business operations. Despite the recognized advantages of CSR and ESG practices, companies face significant obstacles in their implementation. Deloitte (2020) identifies several challenges, including lack of stakeholder engagement, inadequate resources, and insufficient

regulatory frameworks. These barriers can inhibit organizations from fully integrating sustainability into their business models. Avetisyan (2021) and Vardanyan (2020) also point to similar challenges faced by Armenian businesses, particularly in terms of resource constraints and the need for more streamlined regulatory policies to support sustainability initiatives. Ioannou and Serafeim (2017) further emphasize the difficulties in measuring and reporting ESG performance, noting that firms often grapple with inconsistent standards and frameworks. This complexity can lead to a lack of comparability between companies, making it difficult for stakeholders to assess true performance. Moreover, firms may face reputational risks if their sustainability claims are perceived as greenwashing superficial compliance rather than genuine commitment to sustainable practices. The commitment to sustainability varies significantly across industries, influenced by regulatory environments, stakeholder expectations, and market dynamics. The manufacturing sector, for example, often faces heightened scrutiny due to its substantial environmental footprint. Kleindienst (2018) argue that the sector must adopt innovative practices, such as circular economy models, to mitigate its impact and enhance sustainability. Conversely, the technology sector has unique opportunities for integrating sustainability into product development. Bocken (2014) highlight that technological advancements can facilitate the development of more sustainable products and services, thereby aligning environmental goals with business growth. This sector-specific insight suggests that tailored strategies are essential for addressing the unique challenges and opportunities presented by different industries. The literature reveals a complex interplay between green business strategies, CSR, ESG metrics, and their implications for sustainability and profitability. While the benefits of adopting sustainable practices are well-documented, organizations must navigate various challenges to fully realize these advantages. This study aims to build on existing literature by exploring the practical experiences of companies implementing green strategies and examining the outcomes related to environmental sustainability and long-term financial performance. In conclusion, the literature reveals a multidimensional relationship between green business strategies, CSR, ESG metrics, and their respective impacts on sustainability and profitability. While the advantages of sustainable practices are widely recognized, firms face substantial challenges in implementation. Resource limitations, complex data requirements, and varying

regulatory standards can impede progress, while the risk of perceived greenwashing threatens brand reputation. To overcome these obstacles, firms must embed sustainability deeply within their core strategies, fostering transparency, stakeholder engagement, and a genuine commitment to environmental stewardship. Future research should explore best practices in addressing these challenges, with a focus on sector-specific insights that can guide companies in overcoming the unique sustainability barriers within their industries. In doing so, companies will not only contribute to a sustainable future but also reinforce their competitive positioning, brand loyalty, and long-term financial performance in an increasingly environmentally conscious market. The integration of green entrepreneurship underlines a pivotal shift in business paradigms from profit-centric models to those that prioritize environmental stewardship and sustainable growth. This literature review synthesizes research on green business strategies, corporate social responsibility (CSR), and environmental, social, and governance (ESG) metrics, exploring their collective influence on sustainability and profitability. Green entrepreneurship businesses that prioritize environmental impact reduction alongside profitability has become an area of intense focus as companies increasingly recognize that addressing environmental issues can also drive innovation, market differentiation, and competitive advantage. Green entrepreneurship, a branch of sustainable business practices, reflects the adoption of innovative strategies that both support environmental health and generate economic value. According to Porter and Van Der Linde (1995), firms implementing proactive environmental management not only reduce waste and operational inefficiencies but also catalyze innovation in product and process development to meet environmental standards. This notion of eco-innovation aligns with green entrepreneurship, where entrepreneurs seek to address ecological challenges through business opportunities that balance profitability with environmental impact reduction. Zhu and Geng's (2013) meta-analysis support this view, suggesting that companies adopting green practices see notable gains in environmental performance, including lower emissions and waste, underscoring how environmental and economic goals can be mutually reinforcing. Hart's (1995) concept of a "sustainable competitive advantage" builds on this, positing that businesses adopting green entrepreneurship practices can differentiate themselves through a strong sustainability focus. This competitive edge is crucial

as consumer demand increasingly shifts toward environmentally conscious brands. Research by Genovese (2017) demonstrates that firms embracing green supply chain management (GSCM) benefit from improved supplier relations, customer loyalty, and operational efficiencies outcomes that align with the core values of green entrepreneurship, as they emphasize both economic and environmental performance. These findings suggest that green entrepreneurs who prioritize sustainability are better positioned to meet the evolving demands of the marketplace, where consumers and stakeholders value companies' genuine commitment to environmental goals. CSR has become integral to corporate strategy and is central to green entrepreneurship. Carroll's (1999) CSR model, which encompasses economic, legal, ethical, and philanthropic responsibilities, suggests that green entrepreneurs are not only expected to comply with environmental regulations but also to engage ethically and accountably with diverse stakeholders. Aguinis and Glavas (2012) reveal that firms practicing CSR see enhanced brand reputation and customer loyalty an essential factor for green entrepreneurs looking to build long-term value. Moreover, Porter and Kramer's (2006) concept of "creating shared value" (CSV) reinforces the potential of green entrepreneurship to align business success with societal impact by tackling social and environmental challenges directly. By addressing these issues, green entrepreneurs can generate economic value, drive innovation, open new markets, and enhance financial performance, thereby demonstrating how CSR principles can be embedded within green entrepreneurial ventures. The growing adoption of ESG metrics further reflects the shift from profit to planet in evaluating business performance. Eccles (2014) argues that companies with high ESG scores generally outperform their peers financially, attracting investors who value sustainability. Friede's (2015) review of over 2,000 studies corroborates the link between strong ESG performance and positive financial outcomes, providing evidence that green entrepreneurship, when backed by robust ESG practices, appeals to both consumers and investors. Yet, implementing ESG metrics can be challenging for green entrepreneurs due to resource constraints and the complexities of data collection and reporting. The World Economic Forum (2021) notes that inconsistent standards and reporting frameworks make it difficult for firms to maintain transparency and comparability, an issue that green entrepreneurs, often with limited resources, may particularly struggle with. Nonetheless, a clear, transparent commitment to ESG practices can enhance

credibility and help green entrepreneurs build trust with stakeholders, a critical asset in a market increasingly wary of greenwashing. Challenges to green entrepreneurship also vary significantly by industry. Sectors with substantial environmental impacts, such as manufacturing, face unique pressures to adopt sustainable practices and minimize their ecological footprint. Kleindienst (2018) argues that the manufacturing sector can benefit from circular economy models, an approach that green entrepreneurs in this sector can utilize to turn waste reduction into profitable business models. Conversely, technology-focused green entrepreneurs have distinct opportunities to embed sustainability in product development. Bocken (2014) notes that technological advancements enable entrepreneurs to design sustainable products that align with both environmental goals and market demand, reflecting how sector-specific strategies can help green businesses achieve both profitability and ecological impact reduction. In conclusion, the literature reveals a complex yet complementary relationship between green entrepreneurship, CSR, ESG metrics, and sustainable business growth. As green entrepreneurs strive to move from "profit to planet," they face substantial opportunities to innovate and differentiate themselves in the marketplace. However, they also encounter challenges in resource allocation, ESG implementation, and overcoming regulatory and reporting barriers. To fully harness the benefits of green entrepreneurship, future research should focus on identifying practical solutions to these challenges, exploring how green entrepreneurs can optimize both environmental impact and financial performance. Such insights can provide actionable guidance for businesses striving to create value through sustainability, reinforcing the idea that green entrepreneurship is essential to advancing global sustainability and supporting a shift toward a more responsible economy.

Case studies

The paper explores case studies demonstrating the transformative impact of green business practices across various sectors. Tesla and Siemens have pioneered renewable energy and energy-efficient technologies, such as Tesla's Powerwall and Siemens' wind power initiatives, but the high initial investment for these technologies can be a barrier for smaller companies. Patagonia and Unilever have embraced circular economy models to reduce waste and promote resource efficiency, though transitioning to such models can be costly. Toyota's

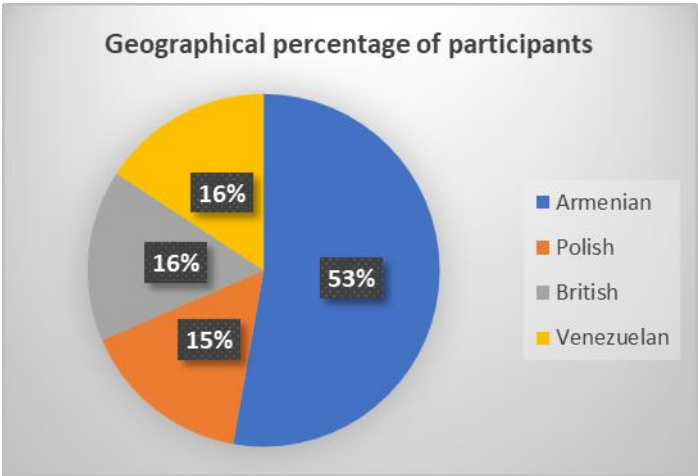
lean manufacturing techniques have minimized resource consumption, but global regulatory complexities present challenges. IKEA's integration of sustainability into its business strategy has attracted investment and boosted market performance, though maintaining transparency is critical. The case studies highlight that while green practices offer environmental and financial benefits, they also present challenges such as high costs and regulatory hurdles. For broader adoption, financial incentives, standardized regulations, and collaborative partnerships are needed. In Armenia, projects like SolarOn, which provide solar energy solutions to SMEs and rural communities, illustrate how green business models can be implemented locally to enhance both environmental and economic stability. Such projects require government-private sector collaboration for success.

Findings

A survey was conducted to validate the reliability of this study, focusing on understanding the primary challenges and opportunities for green entrepreneurs. The survey aimed to analyze major obstacles such as funding challenges, policy barriers, and limited consumer awareness and to explore effective strategies for promoting sustainable technologies through enhanced research and development, partnerships, and educational initiatives. Additionally, it sought to provide insights into methods for assessing the environmental benefits of green innovations, including life cycle assessments and resource efficiency metrics. The survey also examined approaches to building resilient communities through improved resource management, local production, and renewable energy adoption. It investigated measures to support policy changes that favor green entrepreneurship and sustainability practices and explored ways to increase public awareness and interest in green growth, sustainable products, and eco-friendly behaviors. Overall, the survey aimed to contribute to a framework that supports green growth by offering actionable steps for stakeholders such as entrepreneurs, policymakers, and consumers to foster sustainability in economic activities. The survey comprised 11 questions on green growth and was conducted among 17 participants from Armenia, Britain, Poland, and Venezuela. The geographical distribution, shown in Table 1, indicates that 53 % of participants were from Armenia, 15 % from Poland, and 16 % each from Britain and Venezuela. This distribution reflects a majority of

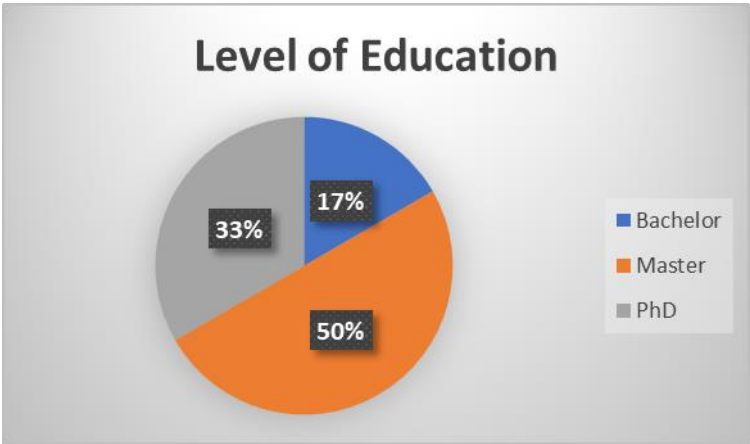
Armenian respondents, with balanced representation from the other three countries, suggesting a regional focus or heightened interest in green growth topics within Armenia.

Table 1

The survey's targeted audience, detailed in Table 2, comprised participants with varying levels of academic qualifications: 50 % were Master's degree students, 17 % were Bachelor's degree students, and 33 % held PhD-level expertise. This diverse academic background provided a well-rounded perspective, enhancing the depth and rigor of the study's findings.

Table 2

The analysis of respondents' 9 answers are as follows:

1. What are the specific needs and challenges faced by green entrepreneurship?

Green entrepreneurship faces several challenges that hinder its growth. Key issues include limited access to funding, as green ventures require substantial capital for sustainable technologies. Policy support is essential, but regulatory barriers and bureaucratic hurdles often complicate the business environment. Consumer and investor awareness are also significant challenges, as many people prioritize cost over sustainability, and investors may not fully understand the long-term benefits of green businesses. To address these challenges, coordinated efforts such as targeted subsidies, educational campaigns, and supportive regulations are necessary to foster sustainable entrepreneurship.

2. How can we encourage the development and adoption of new technologies?

Encouraging the adoption of sustainable technologies requires a multi-faceted approach. Key strategies include increasing investment in research and development for green technologies, raising public awareness through educational campaigns, and incorporating environmental education into school curricula. International cooperation can enhance innovation through shared resources and knowledge, while public-private partnerships and innovation centers foster collaboration and support for startups. Regulatory support, such as tax incentives and streamlined processes, can incentivize green investments. Lastly, demonstrating real-world benefits of green technologies helps drive adoption. A comprehensive strategy combining these elements is essential for promoting sustainable innovation.

3. How can green entrepreneurs measure the impact of their innovation on environmental sustainability?

Green entrepreneurs can measure the sustainability of their innovations using several tools and metrics. Key methods include Life Cycle Assessment (LCA) to analyze environmental impacts across a product's life cycle, Ecosystem Impact Assessment to evaluate effects on biodiversity and ecosystems, and Resource Efficiency Metrics to track resource use like energy and water. Waste Reduction Monitoring quantifies waste minimization, while Environmental Footprinting, including carbon and water assessments, provides insights into emissions and resource use. Certifications like ISO 14001 and B Corp validate sustainability efforts. Additionally, social impact assessments

gauge contributions to community well-being. These tools help entrepreneurs demonstrate and improve the environmental and social value of their innovations.

4. How can we create a self-sustaining community?

Creating a self-sustaining community requires efficient resource management, local production, collaboration, and preparedness. By using local resources like renewable energy and materials, communities reduce external dependencies and minimize environmental impact. Local food production, small-scale farming, and supporting local businesses strengthen the economy and enhance food security. A circular economy model promotes waste reduction and recycling, further supporting sustainability. Renewable energy adoption ensures energy independence and lowers costs. Continuous improvement, emergency preparedness, and community collaboration are essential for resilience. Engaging the community through awareness campaigns and participatory decision-making fosters social cohesion and supports long-term sustainability.

5. What is green growth?

Green growth is a development strategy that aims to balance economic prosperity with environmental sustainability. It focuses on resource efficiency, clean technologies, and minimizing ecological impacts. By optimizing resource use, reducing waste, and adopting renewable energy and low-emission technologies, green growth reduces pollution and greenhouse gas emissions. This approach shows that economic growth and environmental protection can go hand-in-hand, creating jobs, stabilizing economies, and enhancing social well-being. Education and public awareness play key roles in fostering eco-friendly behaviors. Ultimately, green growth supports long-term prosperity while preserving natural resources for future generations.

6. How to promote innovative technologies?

Promoting innovative technologies requires a multifaceted approach, focusing on funding, regulatory support, and collaboration. Adequate research and development funding, from both public and private sectors, is essential for advancing new technologies. Clear regulations that encourage investment, streamline approvals, and protect intellectual property create an innovation-friendly environment. Innovation hubs and incubators offer vital resources and networking for startups. Collaboration across academia, industry, and government fosters idea exchange and breakthroughs. Venture capital accelerates

technology commercialization, while aligning innovations with environmental sustainability supports green growth. Education and awareness campaigns help increase adoption and ensure the practical benefits of new technologies are recognized.

7. What measures can we take to facilitate policy advocacy that supports green entrepreneurship and innovation?

Facilitating policy advocacy for green entrepreneurship requires a comprehensive approach that emphasizes collaboration, awareness, and education. Building coalitions among like-minded organizations amplifies advocacy efforts, while direct engagement with policymakers helps shape supportive policies. Raising public awareness about the benefits of green innovation encourages societal support for sustainable practices. Conducting policy research ensures that arguments are well-founded, and organizing events showcases successful green initiatives. Education initiatives equip future entrepreneurs with the skills needed for a green economy, while promoting incentives for renewable energy and recycling accelerates sustainability. By highlighting the economic benefits of green technologies, advocates can foster a supportive policy environment.

8. What steps should be taken to raise the awareness of importance of green innovation, green growth and green entrepreneurship?

Raising awareness of green innovation, growth, and entrepreneurship requires a multifaceted approach involving public events, partnerships, and media engagement. Organizing exhibitions and community events showcases green technologies, while collaborations among organizations amplify outreach efforts. Media campaigns, storytelling, and social media spread success stories and inspire interest in sustainable practices. Education initiatives, including integrating sustainability into school curricula, help cultivate a future workforce ready for green entrepreneurship. Government incentives and workshops further encourage eco-friendly behavior. By combining these strategies, we can foster a culture of sustainability and inspire collective action toward a more environmentally responsible future.

9. How can we increase the interest of willingness to purchase environmentally friendly or sustainable product?

To increase consumer interest in sustainable products, a multifaceted approach is needed, focusing on education, transparency, affordability, and social influence. Educating consumers about the benefits of green products and integrating environmental education early on fosters long-term sustainable behavior. Clear labeling and certifications build trust by highlighting genuinely eco-friendly products. Companies can enhance interest through CSR initiatives and offering high-quality, innovative products. Social media helps spread awareness, while incentives and discounts make green products more affordable. Social influence, through peer adoption and influencer promotion, further drives demand. These strategies together create a culture where sustainability is the preferred choice.

Conclusion

The conclusion synthesizes the findings on green business practices, highlighting their environmental and financial benefits, as seen in case studies of companies like Tesla, Siemens, and Patagonia. These practices, such as renewable energy adoption and sustainable supply chains, can boost profitability and stakeholder relationships. However, challenges like high upfront costs and regulatory complexities persist, especially for SMEs. To overcome these, firms should focus on transparency, strong ESG metrics, and collaboration with stakeholders.

In Armenia's context, the challenges are similar, with SMEs facing high costs and limited funding. However, Armenia's renewable energy potential, especially in solar and hydroelectric power, offers opportunities for growth. Implementing circular economy models and securing policy incentives could help Armenian businesses become more sustainable and competitive. Education and community engagement are crucial to fostering a culture of sustainability, and aligning local practices with global ESG standards can open international markets. Ultimately, with the right policies, Armenia can leverage green business strategies to enhance economic resilience and environmental responsibility.

REFERENCES

1. **Aguinis H., Glavas A.**, What we know and don't know about corporate social responsibility: A review and research agenda. *Journal of*

- Management*, 2012, 4(38), 932-968.
<https://doi.org/10.1177/0149206311436079>
2. **Avetisyan T.**, Strategies of green business practices within Armenian entrepreneurial ecosystems. *Journal of Armenian Business and Economics*, 2021, 3(5), 56-73.
 3. **Barseghyan S.**, The role of corporate social responsibility in Armenian businesses. *Armenian Business Review*, 2019, 2 (7), 34-45.
 4. **Bocken N.M.P.**, Sustainable business model design: A systematic approach. *Journal of Cleaner Production*, 2014, 65, 42-56.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.039>
 5. **Bocken, N.M.P.**, *Circular economy business models: A review*. *Journal of Cleaner Production*, 2016, 114, 173-187.
 6. **Carroll A.B.**, Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business and Society*, 1999, 3 (38), 268-295.
<https://doi.org/10.1177/000765039903800303>
 7. **Delmas M.A., Burbano V.C.**, *The drivers of greenwashing*. *California Management Review*, 2011, 1 (54), 64-87.
 8. **Demirel P., Kesidou E.**, Differential learning and innovation in eco-innovative SMEs: An exploratory study. *International Journal of Innovation Management*, 2011, 4 (15), 753-778.
<https://doi.org/10.1142/S136391961100325X>
 9. **Demirel P., Kesidou E.**, *Stimulating environmentally sustainable innovations: An institutional approach*. *Business Strategy and the Environment*, 2011, 7 (20), 471-486.
 10. **Eccles R.G.**, The performance frontier: Innovating for a sustainable strategy. *Harvard Business Review*, 2014, 5(92), 52-62.
 11. **Elkington J.**, *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business*. Capstone Publishing. 1994)
 12. **Elkington J.**, *Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development*. *California Management Review*, 1994, 2 (36), 90-100.
 13. **Friede G.**, ESG and financial performance: Aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 2015, 5(4), 210-233.
<https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>

14. Geissdoerfer M., Savaget P., Bocken N.M.P., Hultink E.J., The circular economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 2017, 143, 757-768.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>
15. Genovese A., Green supply chain management and sustainability. *Business Sustainability Review*, 2017, 4(12), 123-136.
16. Hart S. L., A natural-resource-based view of the firm. *Academy of Management Review*, 1995, 20(4), 986-1014.
<https://doi.org/10.5465/amr.1995.9512280034>
17. Hines P., Lean production and its influence on supply chain management. *International Journal of Logistics Management*, 2004, 15 (2), 85-101.
<https://doi.org/10.1108/09574090410700291>
18. Hines P., *Lean thinking: What it is and what it isn't*. Journal of Operations Management, 2004, 4(22), 537-541.
19. IKEA Sustainability Report, *Sustainability and business performance*, 2020.
20. Ioannou I., Serafeim G., The consequences of mandatory corporate sustainability reporting. *Harvard Business School Working Paper*, 2017, 17-069.
21. Jensen K. , *Green innovations in business: Impact on profitability and sustainability*. Environmental Economics and Policy Studies, 2017, 4(19), 617-635.
22. Jensen M. C. ,The shareholder primacy model: Its development and influence. *Journal of Business Ethics*, 2017, 1(151), 51-73.
<https://doi.org/10.1007/s10551-016-3289-0>
23. Kleindienst M., The circular economy and its implications for the manufacturing sector. *Sustainable Manufacturing*, 2018, 1(15), 13-22.
24. Sargsyan L., ESG frameworks and green entrepreneurship in Armenia. *Journal of Armenian Sustainability Studies*, 2017, 2(6), 12-30.
25. Porter M.E., Kramer M.R., *Strategy and society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility*. Harvard Business Review, 2006, 12 (84), 78-92.
26. Porter M.E., Kramer M.R., *Creating shared value*. Harvard Business Review, 2011, 89(1-2), 62-77.

27. Porter M. E., Van Der Linde, C., Green and competitive: Ending the stalemate. *Harvard Business Review*, 1995, 73(5), 120-134.
28. Rockström J., *A safe operating space for humanity*. Nature, 2009, 461 (7263), 472-475.
29. Manukyan R., Corporate governance and sustainability in Armenia. *Journal of Corporate Governance*, 2018, 10(1), 56-72.
30. Sargsyan L., The role of ESG in Armenian green entrepreneurship. *Armenian Green Economy Journal*, 2017, 4 (3), 28-39.
31. Vardanyan A., *Green entrepreneurship and sustainable development in Armenia*, 2020.
32. World Economic Forum, Measuring and reporting ESG performance: Challenges and opportunities. *WEF Report*, 2021.
33. Zhu Q., Geng Y., Drivers and barriers of environmental management in the supply chain: A Chinese perspective. *Journal of Environmental Management*, 2013, 127, 110-118.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.05.020>

ОТ ПРИБЫЛИ К ПЛАНЕТЕ: РОЛЬ ЗЕЛЁНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ПРОЦЕССЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Арусяк Иваниця

В статье рассматривается значимость зелёного предпринимательства в контексте устойчивого развития. Проанализированы экологические стратегии— от использования возобновляемых источников энергии и сокращения отходов до внедрения устойчивых цепочек поставок и инициатив корпоративной социальной ответственности (КСО). Исследование, основанное на опросах и сравнительном анализе, выявляет лучшие практики и основные трудности, с которыми сталкиваются компании, стремящиеся следовать принципам устойчивости. Результаты показывают, что зелёные бизнес-модели не только способствуют росту долгосрочной прибыльности, но и позитивно влияют на состояние окружающей среды и социальное благополучие. Несмотря на это, финансовые барьеры, регуляторные сложности и рыночное сопротивление продолжают оставаться значительными препятствиями на пути к устойчивому развитию.

Ключевые слова: зелёный рост, устойчивое развитие, экологические инновации, долгосрочная прибыльность.

ՇԱՀՈՒՅԹԻՑ ԴԵՊԻ ՍՈՒՈՐԱԿ. ԿԱՆԱՉ ԳՈՐԾԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՆԹԱՅՈՒՄ

Արուսյակ Իվանյան

Հոդվածում քննարկվում է կանաչ գործարարության դերը կայուն զարգացման խթանման հարցում՝ վերլուծելով, թե ինչպես, օրինակ, բնապահպանական ռազմավարությունները՝ վերականգնվող էներգիայի օգտագործումը, թափոնների կրճատումը, կայուն մատակարարման շղթաները և կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության (ԿՄՊ) նախաձեռնությունները, կարող են ազդեցություն ունենալ ինչպես ֆինանսական, այնպես էլ բնապահպանական կատարողականի վրա: Հարցումների և համեմատական վերլուծությունների միջոցով հետազոտությունում քննարկվում են լավագույն իրավիճակներ և ընդհանրական դժվարություններ, որոնց բախվում են կայուն մոտեցումներ որդեգրած ընկերությունները: Հոդվածի արդյունքները ցույց են տալիս, որ կանաչ գործարարության մոտեցումները ոչ միայն բարելավում են երկարաժամկետ շահութաբերությունը, այլև դրական ազդեցություն են ունենում շրջակա միջավայրի առողջության և հասարակական բարեկեցության վրա: Թեպետ ֆինանսական խոչընդոտները, կարգավորվող մարտահրավերները և շուկայական անկառավարելի դիմադրությունը շարունակում են մնալ հիմնական խնդիրների առանցքում:

Հիմնաբառեր՝ կանաչ զարգացում, կայուն զարգացում, բնապահպանական նորարարություն, երկարաժամկետ շահութաբերություն:

ԿԱՆԱՉ ՎԱՐԿԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԲԱՆԿԵՐՈՒՄ

Ջեմա Պողոսյան

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան,
«Հաշվապահական հաշվառում և աուդիտ» մասնագիտության ասպիրանտ
poghosyanjema@mail.ru

Համառոտագիր

Ձեռնարկատիրությունը համարվում է նյութական բարիքներ ստեղծելու, հավելյալ շահույթ ձևավորելու և մարդկանց բարեկեցությունը բարելավելու միջոց: Ձեռներեցները տնտեսական գործունեություն ծավալելիս հիմնականում հետապնդում են մասնավոր շահեր՝ մի կողմից հաջողությամբ հանդես գալով մրցակցային շուկայում և նպատակ ունենալով ավելացնել իրենց սեփական կապիտալը, մյուս կողմից՝ ստեղծելով նյութական բարիքներ կամ կազմակերպելով ծառայություններ՝ նպաստելով մարդկանց աճող սոցիալ-տնտեսական պահանջմունքների բավարարմանը: Սակայն հասարակությունը, օգտվելով ձեռնարկատիրական ծառայություններից, արդեն իսկ ակնկալիք ունի՝ պահպանելու մեր մոլորակը, հոգ տանելու շրջակա միջավայրի համար, ինչը շատ հաճախ անտեսվում է շահույթի ձևավորման մրցավազքում գտնվող գործարարների կողմից և, ցավոք, չի առնչվում նրանց հիմնական նպատակադրումներին: Հոդվածում քննարկվում են կանաչ վարկավորման նպատակադրումներն ու առանձնահատկությունները:

Հիմնաբառեր՝ բանկ, կանաչ վարկավորում, կանաչ ձեռնարկատիրություն, կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվություն:

Այսօր արդեն տնտեսական գործունեությունը կտրուկ տեղափոխվում է կայուն գործարարության ոլորտ: Մարդիկ փորձում են կիրառել այնպիսի կառավարման գործիքներ, որոնք նպաստում են կայուն ձեռնարկատիրությանը: Ընդլայնվում է հանրության նկատմամբ պատասխանատվությամբ ներդրումների շրջանակը, փոխվում են կազմակերպությունների կողմից հրապարակվող հաշվետվությունների ձևաչափերը, որպեսզի բոլորին հասկանալի լինի, թե որքան հաջողակ է բիզնես գործունեությունն ինչպես մասնավոր շահերի, այնպես էլ հանրային սպասումների տեսանկյունից: Տնտեսական գործունեության թե՛ ներքին և

թե՛ արտաքին շահառուներն արդեն իսկ հետաքրքրված են կազմակերպության կայուն զարգացման գնահատականներով, և եթե դրանք հուսադրող չեն, ապա կազմակերպությունում կարող են առաջանալ ինչպես բիզնես գործընկերներ կորցնելու, այնպես էլ շուկայում մրցակցային դիրքերի թուլացման ռիսկեր:

Կազմակերպությունները կանաչ ձեռնարկատիրության համատեքստում ներկայացնում են իրենց կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության հայեցակարգերը¹: Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվությունն այն բիզնես գործառնություն է, որը վերաբերում է բանկին առնչվող տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական խնդիրներին: Կազմակերպությունների կանաչ ձեռնարկատիրության նպատակն է գտնել նման խնդիրների լուծումներ, որոնք շահավետ կլինեն ինչպես բանկի, այնպես էլ հասարակության և պետության համար: «Հաճախորդ» հասկացությունը վերաբերում է բանկի կողմից մատուցվող ծառայություններից օգտվող կամ օգտվելու համար բանկ դիմած ցանկացած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, այդ թվում՝ անհատ ձեռնարկատերերին:

Ֆինանսական շուկայում աճող նշանակությանը զուգընթաց՝ բանկն իր հաճախորդների հետ հարաբերություններում, ինչպես նաև գործունեության բոլոր ոլորտներում, առաջնորդվում է էթիկայի և բնապահպանական ստանդարտներին համապատասխան՝ նպատակ ունենալով դրական ազդեցություն ունենալ հասարակության վրա: Առևտրային բանկի բնապահպանական առաքելությունը թիրախավորվում է գործող և ներդրվող նորամուծությունների՝ բնության վրա բացասական ազդեցության գնահատմանն ու նվազեցմանը: Նշված առաքելության իրականացման նպատակով բանկը մեծացնում է էներգաարդյունավետ վարկերի տեսակարար կշիռը վարկային պորտֆելներում, որի շնորհիվ ընդլայնվում է նաև բանկի վարկային պորտֆելի դիվերսիֆիկացիան, ինչը կարևոր է ռիսկերի կառավարման և եկամուտի հավելյալ աղբյուրի ստեղծման տեսանկյունից: Բանկը կարևորություն է տալիս բնակարանային էներգաարդյունավետ վերանորոգման վարկավորման շարունակականությանը, ուստի վարկային քաղաքականության սկզբունքներից է բխում, որ էներգա-

¹ Տե՛ս **Ճուղության Ա., Գրիգորյան Լ.**, Կայուն զարգացման հաշվառում, ուս. ձեռնարկ, «Տնտեսագետ», 2004, էջ 112:

արդյունավետ հիփոթեքային և միկրո վարկավորումը լինի առաջնային թե՛ սոցիալական, թե՛ բնապահպանական տեսանկյունից, և կիրառվեն էներգաարդյունավետության գնահատման մեխանիզմներ վարկավորման տարբեր ուղղություններում²: Բանկի դիրքորոշումն է էներգախնայողությանն ուղղված ծրագրերի շարունակական բնույթը՝ ինչպես սեփական, այնպես էլ ներգրավված ռեսուրսների հաշվին: Բանկը խրախուսում է կառուցապատման և վերանորոգման աշխատանքներում էներգախնայող և էկոլոգիապես մաքուր նյութերի օգտագործումը: Հաճախորդների վարկավորման գործընթացում կիրառում է էներգաարդյունավետության գնահատման մեխանիզմներ:

Կանաչ վարկավորումը բանկերում նպատակ ունի նվազեցնելու ֆինանսական գործառնությունների բնապահպանական ազդեցությունը և խթանելու կայուն զարգացման գաղափարները: Այս հայեցակարգը ներառում է ֆինանսական քաղաքականություններ, որոնք նպաստում են շրջակա միջավայրի պահպանությանը և կենսաբանության բազմազանության պաշտպանությանը: Բանկերը կարող են առաջարկել կանաչ վարկեր և ներդրումներ, որոնք ուղղված են բնապահպանական նախագծերին, օրինակ՝ կայուն էներգետիկայի, վերականգնվող ռեսուրսների և էներգետիկ արդյունավետության բարելավման ծրագրերին: Սա խթանում է շրջակա միջավայրի բարելավումը՝ համահունչ լինելով ժամանակակից հասարակության պահանջներին: Կանաչ վարկավորումը խրախուսում է բանկերին ներդրումներ կատարել այն ընկերությունների և նախագծերի մեջ, որոնք պաշտպանում են բնական ռեսուրսները: Սա նշանակում է, որ բանկերը գնահատում են իրենց հաճախորդների բնապահպանական քաղաքականությունները և նախապատվություն են տալիս նրանց, ովքեր իրականացրել են կանաչ մոտեցումներ: Կանաչ վարկավորումը նաև ներառում է ռիսկերի ճիշտ գնահատում և կառավարում, որոնք կապված են բնապահպանական փոփոխությունների և չբավարարված օրենսդրության հետ: Բանկերը պետք է ուշադիր հետևեն այն ոլորտներին, որոնք ենթակա են ռիսկերի, ինչպիսիք են կլիմայի փոփոխությունը և բնապահպանական աղետները:

² Տե՛ս **Ճուղության Ա., Խաչատրյան Ն.**, Կանաչ ձեռնարկատիրություն (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2024, էջ 169:

Կանաչ վարկեր

Կանաչ վարկերը նախատեսված են բոլոր իրավաբանական անձանց, ինչպես նաև անհատ ձեռնարկատերերի և գյուղատնտեսությամբ զբաղվող անհատների համար³։ Ֆինանսական շահառուները պետք է գործեն Հայաստանում և ԵՄ պետություններում՝ կիրառվող բնապահպանական և սոցիալական օրենսդրություններին համապատասխան։

Ստանդարտ վարկը դասակարգվում է որպես կանաչ վարկ իր նպատակայնությունից ելնելով⁴։ Կանաչ վարկերը, ըստ նպատակայնության, կարելի է բաժանել ստորև նշված խմբերի։

- *Էներգաարդյունավետ (ԷԱ) ներդրումներ*։ ԷԱ վարկավորումը նախատեսված է այն ներդրումների համար, որոնք կապված են էներգախնայող տեխնոլոգիաների ձեռք բերման հետ, և որոնց առաջնային նպատակն է էներգիայի սպառման նվազեցումն է, կամ էներգախնայողությունը և/կամ ածխաթթու գազի արտանետման կրճատումն է առնվազն 20%-ով։ Կանաչ վարկ ստանալու համար կարելի է ներդրում կատարել ինչպես լրացուցիչ սարքավորման ձեռքբերման, այնպես էլ առկա սարքավորման փոխարինման համար։ Սարքավորման փոխարինման դեպքում էներգիայի (CO₂) խնայողությունը հաշվարկվում է՝ համեմատելով նոր և փոխարինվող սարքավորման էներգիայի(CO₂) սպառումը, իսկ լրացուցիչ սարքավորման դեպքում՝ համեմատելով յուրաքանչյուր միավոր արտադրանքի կամ ծառայության համար ծախսված էներգիայի հետ։
- *Վերականգնվող էներգետիկայի ոլորտում (ՎԷ) ներդրումներ*։ Կանաչ վարկերի այս խմբում կարելի է դասակարգել բոլոր այն ներդրումները, որոնք ուղղված են անձնական օգտագործման նպատակով վերականգնվող աղբյուրներից ստացվող էներգիայի արտադրությանը, ինչպիսիք են քամին, արևը, կենսազանգվածները, երկրաջերմային էներգիան և ջուրը։

³ Տե՛ս **Arbidane, I., Khachatryan, N., Martirosyan, N.,** (2023) Issues of Accounting information disclosure for ecosystem services, *Economic, Finance and Accounting journal*, no 2, pp. 87-108., doi:10.59503/29538009-2023.2.12-87.

⁴ Տե՛ս ԳՀՀ Էներգաարդյունավետության ծրագիր ՄՓՄԶ-ների համար, Փուլ II, նոյեմբեր 2020, IPC, էջ 7։

- *Շրջակա միջավայրին նպաստող ներդրումներ (ՇՄՆ):* Բոլոր ներդրումները, որոնք անմիջական դրական ազդեցություն ունեն շրջակա միջավայրի պաշտպանության վրա, չնայած միշտ չէ, որ դրանք կարող են ունենալ չափելի էներգախնայողություն կամ ջերմոցային գազերի արտանետման կրճատումներ (օրինակ՝ էլեկտրական մեքենաների լիցքավորման կայաններ):

Կանաչ ներդրումների խմբերի ցանկը ներկայացված է Հավելված 2-ում:

Կանաչ վարկերը նախատեսված են հետևյալ ներդրումների համար՝

- հիմնական միջոցների ձեռքբերում՝ ներառյալ շենքերի շինարարությունը,
- կանաչ շրջանառու միջոցների ձեռքբերում (ավելի քան 30 %): Շրջանառու միջոցների ձեռքբերումը համարվում է ընդունելի, եթե՝
 - դրանք ձեռք են բերվել կանաչ ապրանք արտադրելու նպատակով, որոնք հետագայում, կվաճառվեն որպես ԷԱ/ՎԷ ներդրում.
 - շրջանառու միջոց ձեռք բերող ընկերությունը պլանավորում է վերավաճառել դրանք իրավաբանական անձինք կամ անհատ ձեռնարկատերեր հանդիսացող վերջնական սպառողների որպես ԷԱ/ՎԷ ներդրում:
- Էներգետիկ ծառայություններ:

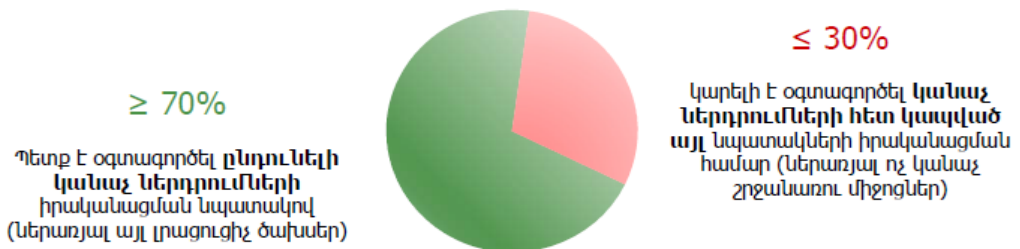
Կանաչ վարկի դասակարգման համար վարկի գումարի առնվազն 70%-ը պետք է ծախսվի ընդունելի կանաչ ներդրումների վրա, ինչը պետք է ստուգվի ֆինանսական կազմակերպության կամ էներգետիկ անկախ աուդիտորների կողմից: Ավելին, վարկը կարող է օգտագործվել նաև կանաչ ներդրումների իրականացման հետ կապված լրացուցիչ ծախսերի կատարելու համար: Ընդունելի լրացուցիչ ծախսեր են համարվում՝

- տեղադրման ծախսերը՝ ներառյալ նախապատրաստման ծախսերը,
- ներդրման հետ անմիջապես կապված անհրաժեշտ լրացուցիչ սարքավորումների ծախսերը,
- տեխնիկական շահագործման ստուգումների ծախսերը,
- ներդրման հետ անմիջապես կապված աշխատանքները:

Վարկի գումարի մնացած մասը (առավելագույնը 30 %-ը) կարելի է օգտագործել ոչ կանաչ շրջանառու միջոցների, ինչպես նաև ոչ կանաչ ապրանքների ձեռքբերմանն ուղղված ներդրումներ կատարելու նպատակով (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1

Կանաչ վարկավորման օգտագործման չափաբաժինները՝ ըստ ուղղությունների

Կանաչ վարկերի հիմնական պայմանները

Վարկի նվազագույն կամ առավելագույն գումարը, ժամկետը, գրավը և կանաչ վարկի տրամադրման հետ կապված այլ պայմաններն ու կանոնները սահմանվում են գործընկեր ֆինանսական կազմակերպություններում գործող ՄՓՄՁ-ների (միկրո, փոքր և միջին ձեռնարկություն) համար ստանդարտ վարկատեսակների պայմանների համաձայն: Օրինակ՝ համագործակցությունից ելնելով՝ պայմանները կարող են համապատասխանեն նաև KfW-ի (Գերմանական զարգացման բանկ) և ԳՀՀ-ի (Գերմանահայկական հիմնադրամ) կողմից սահմանված ընդհանուր հիմնական չափանիշներին (տե՛ս աղյուսակ 1):

Վարկի գումարը 500 միլիոն ՀՀ դրամը գերազանցելու դեպքում անհրաժեշտ է ԳՀՀ-ից ստանալ առանձին թույլտվություն: Այդ կապակցությամբ ԳՖԿ-ներին խորհուրդ է տրվում կապվել ԳՀՀ ներկայացուցիչների հետ նախքան նման վարկային հայտերի ուսումնասիրությունը: Վարկերը, որոնք կուղղվեն ԳՖԿ-ների կամ այլ ֆինանսական հաստատությունների կողմից նախկինում կանաչ ներդրումների ֆինանսավորման նպատակով տրամադրված վարկերի վերաֆինանսավորմանը, չեն կարող դիտարկվել որպես կանաչ վարկեր:

Աղյուսակ 1.

Կանաչ վարկավորման նախապայմանները⁵

Անվանում	Տեղեկություն
Վարկի նպատակը	Ներդրումներ, որոնք ապահովում են $\geq 20\%$ էներգախնայողություն և ՎԷ աղբյուրներից էներգիայի օգտագործում - Հիմնական միջոցներ (ներառյալ շինությունների կառուցում) - Շրջանառու միջոցներ - Էներգետիկ ծառայություններ
Թիրախային խմբերը	ՄՓՄՁ-ներ (ներառյալ գյուղատնտեսական կազմակերպություններ, ESCO ընկերություններ և կառուցապատողներ/շինարարական ընկերություններ)
Վարկի արժույթը	ՀՀ դրամ
Վարկի առավելագույն գումարը	1 միլիարդ ՀՀ դրամ
Վարկի նվազագույն գումարը	1 միլիոն ՀՀ դրամ
Վարկի ժամկետը	սահմանվում է ԳՖԿ-ների կողմից
Տոկոսադրույքը	սահմանվում է ԳՖԿ-ների կողմից
Վարկունակության գնահատումը	սահմանվում է ԳՖԿ-ների կողմից
Գրավի վերաբերյալ պահանջները	սահմանվում է ԳՖԿ-ների կողմից

Եզրակացություն

Կանաչ վարկավորումը բանկերում կարևոր քայլ է դեպի կայուն տնտեսություն և շրջակա միջավայրի պաշտպանություն: Բանկերը, ներդրումներ անելով կանաչ նախագծերում և մշակելով պատասխանատու քաղաքականություններ, կարող են դառնալ սոցիալական պատասխանատու դերակատարներ, որոնք նպաստում են առողջ և կայուն ապագայի ստեղծմանը: Կանաչ վարկավորումը՝ որպես ֆինանսական միջոցների տրամադրման նոր ձև, նպատակ ունի աջակցել բնապահպանական բարելավմանը և կայուն զարգացմանն ուղղված նախագծերին: Այս մոտեցումը կարևոր դեր է խաղում էկոլոգիական խնդիրների լուծման մեջ՝ նպաստելով նորարարական էներգիայի, էներգետիկ արդյունավետության, կայուն գյուղատնտեսության և այլ բնապահպանական նախաձեռնությունների ֆինանսավորմանը:

Բնապահպանական ազդեցություն: Կանաչ վարկավորումն օգնում է նվազեցնել CO₂ արտանետումները և խթանում է ավելի կայուն տնտեսական համակարգերի զարգացումը:

⁵ Տե՛ս ԳՀՀ էներգրաադյունավետության ծրագիր ՄՓՄՁ-ների համար – Փուլ II, նոյեմբեր 2020, IPC, էջ 9:

Տնտեսական օգուտներ: Աջակցելով կանաչ նախագծերին՝ վարկավորման այս տեսակն օգնում է ստեղծել նոր աշխատատեղեր և ուժեղացնել տնտեսությունը:

Հանրային գիտակցություն: Կանաչ վարկավորումը խթանում է հասարակության շրջանում բնապահպանական գիտակցությունը և մարդկանց ներգրավվածությունը կայուն զարգացման գործընթացներում:

Ռիսկերի կառավարում: Կանաչ վարկավորման շրջանակներում կազմակերպությունները կարող են ավելի լավ կառավարել բնապահպանական ռիսկերը, ինչը բարելավում է դրանց մրցունակությունը:

Միջազգային համագործակցություն: Կանաչ ֆինանսավորումը կարող է խթանել երկրների միջև համագործակցությունը՝ նպաստելով գլոբալ կայուն զարգացման նպատակների իրականացմանը:

Այսպիսով՝ կանաչ վարկավորումը ոչ միայն ֆինանսական միջոցների տրամադրման մեթոդ է, այլ նաև ռազմավարություն, որը միավորում է տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական շահերը՝ նպաստելով ավելի կանաչ և կայուն ապագայի ձևավորմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ԳՀՀ Էներգրաադյունավետության ծրագիր ՄՓՄԶ-ների համար – Փուլ II, նոյեմբեր 2020, IPC:
2. **Ճուղուրյան Ա., Խաչատրյան Ն.**, Կանաչ ձեռնարկատիրություն (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան, 2024:
3. **Ճուղուրյան Ա., Գրիգորյան Լ.**, Կայուն զարգացման հաշվառում, ուս. ձեռնարկ, «Տնտեսագետ», 2004:
4. **Arbidane, I., Khachatryan, N., Martirosyan, N.**, Issues of Accounting information disclosure for ecosystem services, Economic, Finance and Accounting journal, 2023, no 2, pp. 87-108.
5. **Tshughuryan, A., Khachatryan, N.**, Ecosystem services financial management information security issues, History and politics, scientific journal, 2023, 2 (25), pp. 71-94.

ЗЕЛЕНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Джемма Погосян

Предприниматели, занимаясь экономической деятельностью, всегда преследуют частные интересы. С одной стороны, они извлекают выгоду из конкурентного рынка и стремятся увеличить свой предпринимательский капитал. С другой стороны, они создают материальные блага или организуют услуги, способствуя удовлетворению растущих социально-экономических потребностей людей. Уже выдвигается общественный запрос на сохранение планеты Земля и заботу об окружающей среде. Это часто упускается из виду во время ведения бизнеса, вовлечённого в гонку за получением прибыли, и, к сожалению, не входит в рамки целей предпринимателей. Расширяется сфера инвестиций, ответственных перед обществом, изменяются форматы отчётов, публикуемых организациями. Это необходимо, чтобы все были проинформированы о том, насколько успешна деловая деятельность как с точки зрения частных интересов, так и с точки зрения общественных ожиданий. Внешние бенефициары уже заинтересованы в оценках устойчивого развития организации, и если они не облада́живают, то в организации возникают риски потери деловых партнёров и ослабления конкурентных позиций на рынке.

Ключевые слова: банк, зеленое кредитование, зеленое предпринимательство, корпоративная социальная ответственность.

GREEN LENDING IN THE COMMERCIAL BANKS

Jemma Poghosyan

Entrepreneurship has traditionally been seen as a way to create material wealth, generate additional profits, and improve people's well-being. Entrepreneurs, engaged in economic activities, always pursue private interests. On the one hand, they profit from entering competitive markets and seek to increase their entrepreneurial capital; on the other hand, they create material goods or organize services that contribute to meeting the growing socio-economic needs of society.

However, in using entrepreneurial services, society is increasingly making public demands for the preservation of the planet and care for the environment—

concerns that are often overlooked in the race to make a profit and, unfortunately, are not always within the scope of entrepreneurial goals. Today, economic activity is rapidly shifting toward sustainable entrepreneurship. People are actively applying management tools that promote sustainability in business. The scope of investments with a responsibility to society is expanding, and the formats of reports published by organizations are changing, so that everyone is informed about how successful business activities are, both from the perspective of private interests and from the perspective of public expectations.

Both internal and external stakeholders of economic activity are already interested in assessments of an organization's sustainable development. If these assessments are not encouraging, the organization risks losing business partners and weakening its competitive position in the market.

Keywords. *bank, green lending, green entrepreneurship, corporate social responsibility*

CHALLENGES OF GREEN MARKETING IN ARMENIA

Syuzanna Khachatryan

“Management” specialization

Forth year of bachelor’s degree, Northern University

syuzannakhachatriann@gmail.com***Abstract***

Green marketing in Armenia is at the initial stage of development, facing a number of challenges, such as the lack of environmental awareness of the public, the high price of eco-products and the lack of legislative regulations. These issues often lead to reduced demand and misleading marketing. Limited availability of green technologies prevents businesses from switching to sustainable products and processes. Public awareness programs and government support are needed in the direction of climate change, forest restoration and reforestation to promote steps towards sustainable development of the country.

Keywords: *Green marketing, ecological products, public awareness, green technologies, misleading marketing (green washing).*

Green marketing, which aims to promote environmentally friendly products and practices, is becoming an important part of modern business around the world. It contributes to sustainable development and environmental protection, but this sector is still at an early stage of development in Armenia. Despite global trends towards eco-interest, there are a number of problems that hinder the development and effectiveness of green marketing in Armenia.

In the 21st century, one of the main problems of green marketing in Armenia is the lack of public awareness of environmentally friendly products and their benefits. Many consumers are not aware of how ecological products contribute to the preservation of the environment and their health. Because of the lack of awareness, the demand for eco-products is low, as people often prefer affordable products rather than eco-friendly ones⁶. Apart from that, Armenia

⁶ Yerevan Municipality

<https://www.yerevan.am/en/news/erewani-k-aghak-apetarane-miats-el-e-aghbi-tesakavorman-ow-veramshakman-recycle-it-tsragrin/>

lacks a strong legal framework regulating green marketing or certifications that would oblige companies to comply with products to give "green" or "environmentally friendly" inscriptions. This lack allows for misleading marketing (greenwashing), where some companies can present their products as "environmentally friendly" without following the relevant standards.

Another important issue is price sensitivity among armenian consumers. Eco-friendly products are usually more expensive due to the cost of sustainable materials and manufacturing processes. However, many consumers in Armenia are more focused on the price than the environmental impact of the product.

Adopting green practices for Armenian businesses often requires access to innovative technologies that are not widely available or affordable domestically. High on the introduction of environmentally friendly technologies and the use of sustainable practices costs are an obstacle, especially for small and medium-sized businesses. Without government support or financial incentives, many companies find it difficult to transition to more sustainable processes, which limits the extent of green marketing.

In addition, the government has not created a public policy framework that will promote the growth of green sectors. Without government initiatives, buesses have no motivation to invest in green marketing, and society is not driven by sustainable consumption⁷.

Steps of environmental sustainability in Armenia

In recent years, Armenia has implemented a number of initiatives aimed at sustainable development and solving environmental problems. Below I present the main steps towards environmental sustainability that have been or are being implemented in Armenia.

1. Reforestation and tree planting

Forests in Armenia are among the most endangered ecosystems. Loss of valuable forest areas is observed due to overexploitation of forests, unregulated logging, grazing, land grabbing and other reasons. Species composition and structural changes occur in forests, stands lose their ability to regenerate naturally and their productivity decreases.

A large number of countries have already developed and started implementing national standards and indicators for sustainable forest

⁷ Prokopenko O.V., Ossik Yu.I., Green marketing: Teaching manual, Karaganda: KSU Publishing House, 2015.

management. Armenia is also developing its own standards and indicators. In recent years, some works aimed at the issues of biodiversity, forests of High Environmental Importance, ecosystem services and climate change, as well as implementation of forest management information systems, forest management planning and improvement of forest monitoring have been carried out in Armenia. Currently, within the framework of the UNDP-GEF project "Introduction of sustainable land and forest management in the mountainous landscapes of North-Eastern Armenia", revision of forest management plans of 10 forestry enterprises of Lori and Tavush is being carried out⁸.

Among others, this work highlights issues of biodiversity and forests of High Environmental Importance. Armenia, which has suffered for decades from deforestation, today implements a number of projects aimed at reforestation and the spread of new tree planting. There are many government and public programs aimed not only at increasing forest cover, but also at restoring the vitality of ecosystems. The "10 million trees" initiative was an important step in this direction, aimed at preventing the loss of forest resources.

2. Waste management and recycling

Waste management continues to be a major problem in Armenia, but in recent years some progress has been made in this area. There are a number of programs and projects aimed at promoting a recycling culture and reducing waste. In particular, the introduction of new recycling plants and anti-plastic initiatives are supporting Armenia's transition to sustainable waste management.

In Armenia, as everywhere, there are many garbage problems caused by human activities, starting from the amount of garbage and its reduction to garbage collection, neutralization and utilization. Volumes of solid waste generation in the country are mainly determined by population, economic level, climate and population lifestyle. In general, the awareness of the importance of waste reduction, sorting, recycling culture and practices in Armenian society is still low. In addition, the level of municipal solid waste management services is low, which causes social, environmental and general sanitation problems. The existing national strategy with its action plan is implemented incompletely and slowly, mainly because of the lack of financial and administrative resources. The

⁸ Standards and indicators of sustainable forest management in Armenia in 2017
https://unece.org/DAM/timber/meetings/20170913/ARM-yerevan13-15sept2017_Report-armenian.pdf

works carried out so far are superficial and do not include all layers of society, nor have they ever been carried out in the entire territory of the republic.

3. Fight against climate change

Today there is a lot of talk about climate change, which is already noticeable around the world. During about half a century, the result of human activity was that the amount of greenhouse gases in the atmosphere increased significantly, which left a big mark on climate change.

Over the past 130 years, global temperatures have risen by about 0.85 degrees. Global warming has accelerated significantly over the past 25 years. Sea levels are rising, glaciers are melting, precipitation patterns are changing. Natural disasters are becoming more intense and frequent. Extreme weather phenomena have become more pronounced: warm winters, hot summer days, floods, etc⁹.

Naturally, Armenia could not be left out of global ecological processes. Climate changes have not gone unnoticed for our country either. In recent years, the temperature has increased by about 1.3 degrees, desertification areas have expanded, rivers have become scarce, and the number of forest fires is also unprecedented, which greatly damaged the biodiversity of Armenia.

Armenia has joined international agreements on climate change, including the Paris Agreement. Armenia is committed to reducing carbon dioxide emissions and promoting energy efficiency. In order to mitigate the impact of climate change, a number of programs are being implemented to develop hydropower, solar energy, and alternative energy sources.

4. Sustainable development of agriculture

Agriculture is one of the main sectors of Armenia's economy, and it is highly dependent on natural resources: land, water and vegetation. The promotion of sustainable agricultural methods and the use of innovative technologies contribute to the improvement of soil quality, water conservation and biodiversity conservation. There are agricultural programs aimed at promoting environmentally friendly production and efficient use of natural resources. It is the main source of economic activity in rural areas and makes a significant contribution to the country's gross domestic product. The share of agriculture in the GDP (as of 2018) was 13.7 percent, and it provides employment

⁹ Amberd Analysis 2022
<https://enlightngo.org/post/27830>

for 24.8 percent of the country's working population, of which 52.1 percent are women. The latter are disproportionately involved in seasonal and precarious employment, and 82.1 percent of women involved in agriculture work informally.

5. Public awareness and education programs

In Armenia, great importance is attached to educational and awareness programs to increase public awareness of environmental issues. Various non-governmental organizations and government bodies carry out educational and public awareness campaigns aimed at the formation of environmentally responsible behavior. Schools and universities are increasingly incorporating environmental programs aimed at educating new generations about sustainable development.

One such campaign is the "Recycle it!" the program is aimed at reducing waste in Armenia, as well as developing environmental education. The main goals of the initiative are to encourage waste sorting and recycling, create new business opportunities in the field of waste management, raise public awareness of the importance of recycling and reuse, and promote environmental education in Armenia¹⁰.

And another very important campaign that will save not only Armenian forests, but also the whole world. The company BioPaulownia was created for solving ecological problems, increasing and preserving green areas. The main goal of the campaign is to offer 3 types of ecologically clean and harmless bio fuel created by him. 1 - ethanol (E85-100), will replace gasoline and gas 2 - pallets, will be used for agricultural purposes 3 - Bio coal, will be used for heating the house, in agriculture. Bio fuel will replace gasoline and to gas (and later to diesel), which will make it possible to preserve not only natural resources, but also to save money and protect our planet from global warming, etc.

Conclusion

For the development of green marketing in Armenia, it is necessary to overcome a number of problems. Here are the important directions of their solution.

¹⁰ World Wide Fund for Nature (WWF)

https://www.wwf.am/our_work_armenian/climate_energy_armenian/mitigating_impacts_of_climate_change_armenian/

1. Increasing public awareness

It is necessary to raise public awareness of the importance of ecological products and their benefits through educational programs, public campaigns and campaigns.

2. Legislative regulations and standards

Provide an appropriate legal framework and standards for green products, obliging companies to follow proven green practices and reduce the incidence of misleading marketing.

3. State support and incentive programs

The government can provide tax and financial incentives, especially to small and medium-sized businesses, to enable them to invest in sustainable technologies.

4. Development of local products and technologies

Provide access to ecological technologies that contribute to the creation of more affordable and environmentally friendly products.

5. Revision of pricing policy

Develop mechanisms that will help reduce the prices of ecological products, making them more competitive and available for the Armenian consumer.

These steps will contribute to the sustainable development of green marketing in Armenia, increase ecological awareness and contribute to the preservation of the environment.

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Amberd Analysis 2022
2. <https://enlightngo.org/post/27830>
3. Yerevan Municipality <https://www.yerevan.am>
4. Prokopenko O.V., Ossik Yu.I., Green marketing: Teaching manual. — Karaganda: KSU Publishing House, 2015.
5. Standards and indicators of sustainable forest management in Armenia in 2017
6. https://unece.org/DAM/timber/meetings/20170913/A_RM-yerevan13-15sept2017_Report-armenian.pdf
7. World Wide Fund for Nature (WWF)
8. https://www.wwf.am/our_work_armenian/climate_energy_armenian/mitigating_impacts_of_climate_change_armenian/

ԿԱՆԱՉ ՄԱՐՔԵԹԻՆԳԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Սյուզաննա Խաչատրյան

Հայաստանում կանաչ մարքեթինգը գտնվում է զարգացման սկզբնական փուլում՝ բախվելով մի շարք մարտահրավերների, ինչպիսիք են հասարակության էկոլոգիական իրազեկվածության պակասը, էկոարտադրանքների բարձր գինը և օրենսդրական կարգավորումների բացակայությունը: Այս խնդիրները հաճախ հանգեցնում են նվազեցված պահանջարկի և մոլորեցնող մարքեթինգի դեպքերի: Կանաչ տեխնոլոգիաների սահմանափակ հասանելիությունը խոչընդոտում է բիզնեսներին անցնել կայուն արտադրանքի և գործընթացների: Կլիմայի փոփոխության, անտառների վերականգնման և վերամշակման ուղղությամբ անհրաժեշտ են հանրային իրազեկման ծրագրեր և պետական աջակցություն՝ երկրի կայուն զարգացմանն ուղղված քայլերը խթանելու համար:

Հիմնաբառեր՝ կանաչ մարքեթինգ, էկոլոգիական արտադրանքներ, հասարակության իրազեկվածություն, կանաչ տեխնոլոգիաներ, մոլորեցնող մարքեթինգ:

ПРОБЛЕМЫ ЗЕЛЕННОГО МАРКЕТИНГА В РА

Сюзанна Хачатрян

Зеленый маркетинг в Армении находится на начальном этапе развития и сталкивается с рядом проблем, таких как недостаточная экологическая осведомленность населения, высокая цена экопродукции и отсутствие законодательного регулирования. Эти проблемы часто приводят к снижению спроса и вводящему в заблуждение маркетингу. Ограниченная доступность зеленых технологий не позволяет предприятиям переходить на устойчивые продукты и процессы. Программы информирования общественности и государственная поддержка необходимы в направлении изменения климата, восстановления лесов и лесовосстановления, чтобы продвигать шаги к устойчивому развитию страны.

Ключевые слова: *зеленый маркетинг, экологические продукты, осведомленность общественности, зеленые технологии, вводящий в заблуждение маркетинг (зеленое промывание).*

ԿԱՆԱԶ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Մերի Հովհաննիսյան

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան,

«Հաշվապահական հաշվառում և հարկում»

բակալավրիատ, չորրորդ կուրս

hov.mery@gmail.com

Համառոտագիր

Հանքարդյունաբերությունը Հայաստանի տնտեսության գլխավոր բաղադրիչն է: Ներկայումս որքան էլ ջանքեր ուղղվեն վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների բացահայտման և էներգախնայողության, ռեսուրսների երկրորդային օգտագործման, թափոնների վերամշակման միջոցների ընդլայնման և տեխնոլոգիական արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ, տարբեր հարթակներում շարունակ բարձրաձայնվեն շրջակա միջավայրի պահպանությանն առնչվող խնդիրները, այնուամենայնիվ, մարդկության թվի աճը, ինչպես նաև ավելացող միջազգային սպառման ծավալները հանգեցնում են արդյունահանվող հանքահումքային ռեսուրսների մեծ մասի տարեկան ծավալների կայուն աճի: Հանքարդյունաբերական արտադրանքի, ներմուծման, արտահանման և փոխարժեքի միջև կապվածության գնահատականը ցույց է տվել, որ այս ոլորտի զարգացման ներուժը դրականորեն է ազդում արտաքին առևտրի վրա՝ անկախ փոխարժեքային տատանումներից:

Հոդվածում վերլուծվել է հանքարդյունաբերության դերակատարումը ՀՀ տնտեսությունում և այն հիմնական միջոցառումները, որոնք պետք է ձեռնարկվեն հանքարդյունաբերության ոլորտը զարգացնելու համար՝ միաժամանակ չվնասելով շրջակա միջավայրը:

Հիմնաբառեր՝ հանքարդյունաբերություն, պղնձամոլիբդենային պաշարներ, հանքարդյունաբերության զարգացում, կանաչ տնտեսություն, տնտեսության զարգացում

Հանքարդյունաբերությունը Հայաստանում արդյունաբերության և արտահանման մեջ խոշորագույն ավանդ ունեցող ոլորտներից մեկն է:

Հայաստանի մետաղական հանքարդյունաբերության ոլորտը երկար պատմություն ունի՝ սկսած 18-րդ դարի վերջերից, երբ Լոռու մարզի Ալավերդու շրջանում սկսեցին պղինձ արդյունահանել: Պղինձ հայտնաբերվել է նաև Սյունիքի մարզում՝ Կապանում, որտեղ պղնձի արդյունահանումն սկսեցին 19-րդ դարի կեսերին, և այսօր էլ մետաղական օգտակար հանածոների արդյունահանումը հիմնականում կենտրոնացված է այս երկու մարզերում:

Հանքարդյունաբերությունը համարվում է աշխարհի հինգերորդ խոշորագույն արդյունաբերությունը, և որպես ռեսուրս-ինտենսիվ ու էկոլոգիապես զգայուն արդյունաբերական ճյուղ՝ այն կարող է մեծապես նպաստել երկրների տնտեսական զարգացմանը: Այս համատեքստում մեծ կարևորություն է ունի օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների աճը: Իսկ ներդրումների առումով հանքարդյունաբերության ոլորտն աշխարհում ամենապահանջվածներից է և պահանջում է բարենպաստ միջավայր:

1. ստանդարտների առկայություն,
2. բարենպաստ աշխարհաքաղաքական միջավայր:

Ստանդարտների միջոցով սահմանվում են գործունեության տարբեր ձևերին կամ դրանց արդյունքների վերաբերող համընդհանուր և բազմակի կիրառման համար կանոններ, ընդհանուր սկզբունքներ կամ բնութագրեր՝ ուղղված որոշակի բնագավառում լավագույն կարգավորվածության ձեռքբերմանը, որը մշակվում է փոխհամաձայնության հիման վրա և հաստատվում ճանաչված մարմնի կողմից¹:

Բարենպաստ աշխարհաքաղաքական իրավիճակը տվյալ երկրի քաղաքական դրությունն է, որի վրա մեծ ազդեցություն են ունենում պետական կառավարման համակարգը, հարկային վերահսկողությունը, քաղաքական իրավիճակը, միջազգային առևտրային փոխհարաբերությունները և այլն: Այս երկու գործոնների հետևողական և անընդհատ աշխատանքը բարձրացնում է ներդրողների վստահությունը և նպաստում ներդրումների ավելացմանը:

Հանքարդյունաբերության ոլորտում ներդրումներ կատարելը բավական շահութաբեր է, սակայն հանքարդյունաբերության ոլորտում ներդրումներ կատարելը նաև ունի իր բացասական կողմերը:

¹ «Ստանդարտացման մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված է 2012 թվականի փետրվարի 8-ին). <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74337>:

1. Հանքարդյունաբերությունը համարվում է բարձր ռիսկային ոլորտ, ինչը մեծամասամբ պայմանավորված է անորոշություններով, որոնք ոլորտային ընկերություններին ուղեկցում են հանքահումքի արդյունահանման բոլոր փուլերում:

2. Հետախուզական աշխատանքներից մինչև արդյունահանում պահանջվում է 10-15 տարի, և հետազոտությունները միշտ չեն, որ տալիս են սպասված արդյունք: Այսինքն՝ փոքր ներդրումները, որոնք իրականացվել են հետախուզության վրա, չեն բերում ավելի մեծ ներդրումների, որոնք հետագայում իրականացվելու են:

3. Հայաստանի Հանրապետությունն ունի տրանսպորտային հաղորդակցության բավական լուրջ խնդիր և ամենակարևոր գործոնը, որն ազդում է ներդրումների իրականացման վրա, տեղափոխման լոգիստիկ ծախսերն են: Վերջերս կառավարության կողմից լայնորեն քննարկվող Խաղաղության խաչմերուկի իրականացումը կարող է լուծել այդ խնդիրը, քանի որ կստեղծվեն միջազգային հաղորդակցության ուղիներ Հայաստանի Հանրապետության հետ, ինչը մեծապես կկրճատի տրանսպորտային ծախսերը, հետևաբան նաև կբարձրացնի ներդրումային գրավչությունը: Ներդրումների հետ վերադարձն անմիջականորեն կապված է շահութաբերության հետ, իսկ շահութաբերության վրա մեծ ազդեցություն ունեն տրանսպորտային ծախսերը:

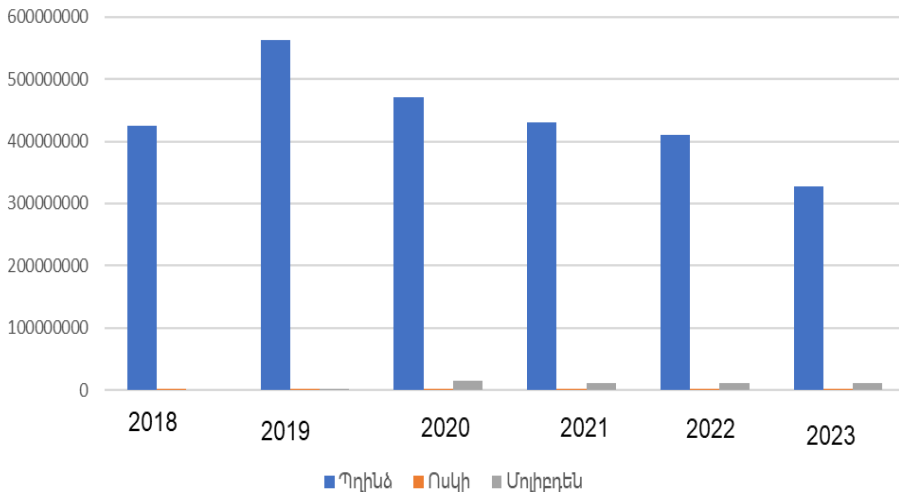
4. Հանքարդյունաբերական ոլորտում ներդրումային միջավայրի գնահատման համար հաշվի են առնվում այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝ ինչպես է հանքի տնօրինությունը վերաբերվում շրջակա միջավայրի պահպանության ու սոցիալական պատասխանատվության հիմնահարցերին, առկա են արդյոք ժամանակակից այնպիսի մաքրման սարքեր, որոնք թույլ չեն տալիս վնաս հասցնել ինչպես աշխատակիցների առողջությանը, այպես էլ մոտակա բնակավայրերի բնակչությանը և նմանատիպ այլ հարցեր:

Հանքարդյունաբերությունը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության համար կարևոր ոլորտներից մեկն է: Թեպետ ոլորտի տեսակարար կշիռը համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) մեջ փոքր է, և այն կարող է կազմել 2-3 տոկոս, սակայն նրա արտադրանքի արտահանումից ստացվող եկամուտները տնտեսության համար մշտապես էական նշանակություն ունեցող ուղղություն է դիտարկվում: Հանքարդյունաբերությունն արտահանման մեկ երրորդն է ապահովում, այսինքն՝

հանքարդյունաբերությունը մեր երկիր արտարժույթ բերող հիմնական ոլորտներից մեկն է եղել վերջին տարիներին (տե՛ս գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1.

ՀՀ-ից արտահանվող հիմնական մետաղները²

Հանքարդյունաբերությունը Հայաստանում կայացած ոլորտ է և, ինչպես երևում է աղյուսակ 1-ից, զարգացման տեմպեր է գրանցում: Թեև վերջին երկու տարիներին մի փոքր արտադրության ծավալների անկում է նկատվել, ինչը պայմանավորված է պղնձի խտանյութի արդյունահանման ծավալների նվազմամբ, այն նվազել է 8,4 տոկոսով, ցինկինը՝ 19,8 տոկոսով: Այստեղ նվազում է գրանցվել մի քանի գործոնով պայմանավորված, օրինակ՝ անցած տարվա ընթացքում ժամանակ առ ժամանակ իր գործունեությունն է դադարեցրել Թեղուտի հանքավայրը: Բացի այդ՝ Հայաստանից արտահանվում էր նաև Արցախի Կաշենի հանքավայրի պղինձը, ինչը, բնականաբար, ևս չի կատարվում: Բայց ուսումնասիրելով 2024 թ.-ի հունվար-օգոստոս ամիսների հանքագործական արդյունաբերության արտադրության ծավալները՝ կարող ենք փաստել, որ 2024 թ.-ին արտադրության ծավալների աճ կգրանցվի:

² Տե՛ս UN Comtrade Database. <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow>

Աղյուսակ 1

Հանքագործական արդյունաբերության արտադրության ծավալներն
ըստ գործունեության տեսակների³

	2019	2020	2021	2022	2023
Հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում, մլն դրամ	32849.8	39935.9	49656.6	42281.1	35061.6
Մետաղական հանքաքարի արդյունահանում, մլն դրամ	31466.7	38115.2	48078.5	38932.3	32887.6
Հանքագործական արդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման այլ ճյուղեր, մլն դրամ	1327.0	1810.7	1529.0	3348.8	2174.0
Հանքագործական արդյունաբերության հարակից գործունեություն, մլն դրամ	56.1	10.0	49.1	-	-

Հայաստանի հանքարդյունաբերության կայուն զարգացման ռազմավարական ուղու մշակման համար հիմք է ծառայում ՀՀ կառավարության կողմից առաջադրված հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման տեսլականը՝ որպես համապարփակ և համակողմանի ձևակերպված սահմանում:

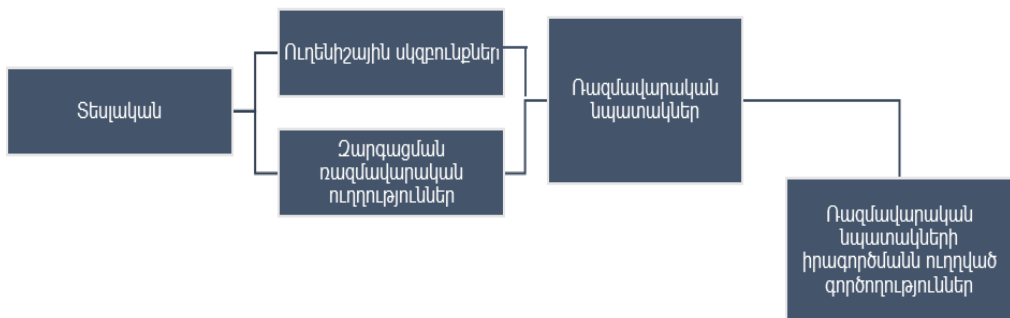
Հայաստանի Հանրապետությունում ընդերքօգտագործման ոլորտի հիմնական ուղենիշն օգտակար հանածոների՝ տնտեսապես արդյունավետ,

³ Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե.
<https://www.armstat.am/am/>

ողջամիտ և համալիր շահագործման, ինչպես նաև սերունդների հանդեպ պատասխանատվության (այդ թվում՝ բնապահպանական ռիսկերի կառավարման) նպատակների համակցմամբ գործունե համակարգի ապահովումն է: Այն թույլ կտա իրացնել երկրի բնական պաշարների ներուժը՝ առավելագույն սոցիալ-տնտեսական օգուտների ստացման, դրանց արդյունավետ բաշխման և երկարաժամկետ կայուն զարգացման ակնկալիքով: Պատասխանատու և միաժամանակ ներդրումային նպաստավոր համակարգի առկայության համար անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր կարգավորման դեպքում հավասարակշռել պետության, մասնավոր հատվածի և հանրության տարբեր շահառու խմբերի շահերը, ինչպես նաև սահմանել յուրաքանչյուր դերակատարի իրավունքները և պարտականությունները⁴:

Գծապատկեր 2.

Ռազմավարության հայեցակարգը. տեսլականից մինչև իրականացում

Իսկ հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման տեսլականը (տե՛ս գծապատկեր 2) հիմնված է մի շարք ուղենշային սկզբունքների վրա, որոնց պետք է հետևել հետագա բոլոր հայեցակարգային որոշումները կայացնելիս, ինչպիսիք են⁵.

⁴ Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարություն (մինչև 2050թ.), Երևան, 2022, էջ 24:

⁵ Նույն տեղում:

1. Հայաստանի Հանրապետության ընդերքում առկա օգտակար հանածոների պաշարները պետք է ծառայեն ներկա և ապագա սերունդներին,

2. հանքարդյունաբերությունը պետք է նպաստի ողջ հանրության բարեկեցությանը,

3. հանքարդյունաբերության ոլորտի խնդիրը ոչ միայն բացասական ազդեցությունները մեղմելն է, այլ նաև զուտ դրական ազդեցություններ ձևավորելը,

4. հանքարդյունաբերության ոլորտը պետք է դիտարկվի այլընտրանքային գործունեության դեպքում ձևավորվող արժեքը,

5. հանքարդյունաբերությունը պետք է նպաստի ՀՀ տնտեսության դիմակայունությանը,

6. հանքարդյունաբերության ոլորտում պետք է հստակ սահմանված լինեն մասնակիցների դերերն ու գործունեության կանոնները,

7. հանքարդյունաբերության ոլորտում, առավել քան տնտեսության այլ ճյուղերում, կարևոր է միջազգային համատեքստը,

8. հանքարդյունաբերության ոլորտը պետք է առաջնորդվի կայուն զարգացման օրակարգով:

Եզրակացություն

Հանքարդյունաբերությունը դեռևս 18-րդ դարից սկսած մեծ դեր է ունեցել Հայաստանի տնտեսության մեջ: Տարիների ընթացքում նոր հանքերի հայտնաբերումն ու շահագործումը ընդլայնել են հանքարդյունաբերության ոլորտը և տեղական արտադրանքը արդյունահանվել է նաև աշխարհի տարբեր երկրներ: Հանքարդյունաբերության զարգացումը նպաստել է գործազրկության նվազմանը և հարկերի հաշվին պետական բյուջեի ավելացմանը, որոնք տնտեսության զարգացման կարևոր գործոն են: Սակայն, շահագործմանը զուգահեռ, չպետք է մոռանալ շրջակա միջավայրին հնարավորինս քիչ վնաս հասցնելու մասին: Հետևելով օդի մաքրության ապահովման համար Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի օրինակին՝ կարելի է տեղադրել ջրցան թնդանոթներ, որոնք կարողանում են մաքրել մինչև 2 հա տարածք, ինչպես նաև հետևողականորեն առաջնորդվել հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարության պլանով, ինչը հնարավորություն կտա խելամիտ կերպով զարգացնել հանքարդյունաբերության ոլորտը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. «Ստանդարտացման մասին» ՀՀ օրենքը (ընդունված է 2012 թվականի փետրվարի 8-ին):
2. Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտե:
3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարություն (մինչև 2050 թ.), Երևան, 2022:
4. UN Comtrade Database, <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow>
5. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=74337>
6. <https://www.armstat.am/am/>

РОЛЬ ЗЕЛЕННОЙ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЭКОНОМИКЕ РА

Мери Оганесян

Горнодобывающая промышленность является основной составляющей экономики Армении, основным фактором экономического развития и составляет более половины экспорта Армении. В настоящее время, сколько бы усилий ни направлялось на выявление возобновляемых источников энергии и энергосбережение, вторичное использование ресурсов, расширение мощностей по переработке отходов и повышение технологической эффективности, вопросы охраны окружающей среды продолжают подниматься на различных площадках, однако рост численности населения, а также растущие объемы международного потребления приводят к устойчивому росту годовых объемов большинства добываемых полезных ископаемых. Оценка взаимосвязи между добычей полезных ископаемых, импортом, экспортом и обменными курсами показала, что потенциал развития этой отрасли положительно влияет на внешнюю торговлю, независимо от колебаний обменного курса.

Изучена роль горнодобывающей промышленности в экономике РА и основные меры, которые следует предпринять для развития горнодобывающей промышленности. не нанося вреда окружающей среде.

Ключевые слова: добыча полезных ископаемых, запасы меди и молибдена, развитие горнодобывающей промышленности, зеленая экономика, экономическое развитие.

THE ROLE OF GREEN MINING INDUSTRY IN RA ECONOMY

Mery Hovhannisyan

Mining is the main component of Armenia's economy, the main factor of economic development and accounts for more than half of Armenia's exports. Currently, no matter how many efforts are directed towards the identification of renewable energy sources and energy saving, secondary use of resources, expanding waste processing facilities and increasing technological efficiency, environmental protection issues continue to be raised on various platforms, however, the increase in the number of people, as well as the increasing volumes of international consumption lead to steady growth of the annual volumes of most mined mineral resources. An assessment of the relationship between mining output, imports, exports and exchange rates showed that the development potential of this sector positively affects foreign trade, regardless of exchange rate fluctuations.

The purpose of the article is to study the role of the mining industry in the RA economy and the main measures that should be taken to develop the mining industry, while not harming the environment.

Keywords. *mining, copper-molybdenum reserves, mining development, green economy, economic development.*

CHALLENGES OF GREEN ENTREPRENEURSHIP IN RA METAL MINING INDUSTRY

Sofi Tshughuryan

American University of Armenia

“Engineering, Environment and Sustainability sciences” specialization,
first year of bachelor's degree

sofi.juguryann@gmail.com

Abstract

The demand for green entrepreneurship is particularly prominent in the metal mining industry, where enormous environmental damage is done. However, on the other hand, countries cannot abandon metal mining, as it is not only an economically profitable sector, but also has a high demand for its own products in the market. Therefore, at present, the issue is to transfer this traditional business to the field of green entrepreneurship as much as possible. The article suggests ways to support the transformation of the RA metal mining industry towards green entrepreneurship. In particular, they are related to the use of fiscal policy stimulating green entrepreneurship, improving the accountability of corporate social responsibility of organizations, as well as the use of innovative technologies in the RA metal mining industry.

Keywords: *green entrepreneurship, metal mining, mining risks, sustainable development, corporate social responsibility.*

The challenges of green entrepreneurship were formed in the 70s of the last century, when it became clear, that the relentless exploitation of the soil, the pollution of the surrounding environment will cause catastrophic damage to the planet earth, which will no longer be possible to compensate or restore. even with the super profits received as a result of business. It became obvious, that the activity contributing to the positive growth of people's socio-economic level, at

the same time contains negative environmental risks, the mismanagement of which leads to irreparable damages and future instability⁶.

The challenges of green entrepreneurship are particularly evident in the metal mining industry, where open pit mining leads to landscape degradation, air pollution, and the formation of tailings that pose significant environmental risks.

The mining industry of Armenia began at the end of the eighteenth century, when copper was mined in Alaverdu of Lori region. Copper was also found in Kapan of Syunik region, where copper mining began in the mid-nineteenth century, and today, mining of metallic minerals is mainly concentrated in these two regions RA. The main mineral resources are copper, gold, molybdenum and polymetals (lead and zinc). Currently, the largest mine is operated by Zangezur Copper-Molybdenum Combine CJSC (ZPMK) and is located in Kajaran (Syunik region). It is a copper-molybdenum mine, the exploitation of which began in the middle of the 20th century, and at the moment it provides more than half of the total output of the mining industry in Armenia.

Table 1

The structure of RA industrial output by types of economic activity (%)⁷

Types of economic activity	2018	2019	2020	2021	2022
The whole industry	100	100	100	100	100
Mining industry	15.5	17.1	19.2	24.4	18.5
Manufacturing industry	69.8	69.6	67.5	63.1	68.5
Electricity production	13.4	12.1	12.3	11.5	12.0
Waste processing	1.3	1.2	1.0	1.0	1.0

⁶ **Magon, Renata Bianchini**, Sustainability and Performance in Operations Management Research. Journal of Cleaner Production, vol. 190, Elsevier Ltd, pp. 104–17, doi:10.1016/j.jclepro.2018.04.140.

⁷ **Source:** RA NSS yearbook, 2023, p. 318.

Mining is an established sector in Armenia and is experiencing rapid development (see Table 1). However, it is currently recorded, that the development of the mining industry in Armenia can proceed in the following main ways: either continue to operate in its current form, or transform in accordance with international standards, with a competitive and attractive investment environment in foreign markets, stable operational and responsible mining based on the concept of development⁸.

Table 2

Generation, use and disposal of waste in RA organizations (1000 t)⁹

Indicators	2018	2019	2020	2021	2022
Occurred	67 146.2	67 418.0	73 389.2	88 248.6	79 088.1
It has been used	1 603.6	722.0	903.1	631.1	704.3
Disposed	1.7	0.9	0.7	1.5	22.0

According to the concept of management of natural resources of the Republic of Armenia, the supply of various metallic minerals of the existing mining organizations is as follows:

- a. with copper-molybdenum ore - about 100-120 years,
- b. with gold ore - about 25-30 years,
- c. with lead-zinc (multimetallic) ore - about 20-25 years.

Out of the 44 metal mineral deposits registered in the state balance sheet of mineral reserves, only 23 mines (sites) have been provided with the right to subsurface mining, and only in 2021 13 of the 23 mines were provided by extracting a total of about 33.5 million tons of ore ¹⁰.

⁸ Strategy for the development of the mining industry (until 2035), Government decision N 730-Ղ of the RA May 11, p. 9, 2023.

⁹ **Source:** RA NSS yearbook, 2023, p. 256.

¹⁰ Decree of the President of the Republic of Armenia dated 15.07.2017 N HK-100-A on approving the concept of the management of natural resources of the Republic of Armenia.

<http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=90718><http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=90718>

<http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=90718>

At the same time, it should be emphasized, that the waste management system in Armenia is still not implemented at a proper level, which has a negative impact on the assessment of green entrepreneurship (see table 2). Over the years, the majority of industrial waste is not processed and included in the circular economy system. Furthermore, the majority of hazardous waste is not treated, which is particularly typical of metal mining, where environmentally damaging tailings are formed¹¹.

In addition, mining activities have a large impact on the environment, such as:

Mountain capital works, including:

- construction of the construction site,
- construction of approach roads,
- construction of buildings and production sites,
- construction of tailings,
- fuel, lubricants and materials warehouses,
- temporary warehouses of explosives,
- parking lot for construction equipment and motor vehicles.

Cleaning works, including:

• earthworks, which are carried out using equipment (excavators, bulldozers, trucks, etc.),

- drilling and mechanical crushing,
- drilling and blasting,
- placement of external fillings.

Mining and processing of ore.

• drilling and mechanical crushing,

• drilling and blasting,

• extraction and transportation of ore to the processing hub (crushing plant, beneficiation factory),

- ore crushing, screening.

Ore processing:

- extraction of metals,
- transportation and accumulation of tailings,

Mine closure and conservation.

¹¹ **Young Paul**, Top 10 business risks and opportunities for mining and metals in 2024, <https://ca.linkedin.com/in/paul-young-055632b>

- dismantling of construction sites and structures,
- technical and biological reclamation of external fill,
- technical and biological reclamation of mine cavities.

In this sense, environmental risks are formed that harm the environment. The main ones are¹²:

- Destruction of vegetation in the areas of the mine, external backfill, production buildings and infrastructures,
- Transportation of the fertile layer of soil in the areas of the mine, external backfill, production buildings and infrastructures, which will cause partial damage to the extracted soil,
- Changes in the living conditions of animals and destruction of partially sensitive biocenosis,
- Emissions and spread to natural landscapes and residential areas as a result of the operation of mining equipment,
- Emissions and spread to natural landscapes as a result of blasting operations carried out for the purpose of crushing rocks.
- Emissions and spread to natural landscapes and residential areas as a result of rock crushing and grinding,
- Emissions of diesel fuel combustion products,
- Pollution of surface flows by rocks scattered in the area of the mine.

Fiscal policy is one of the risk prevention tools of green entrepreneurship, when taxes are levied by the state for the restoration of mining damage to the environment. However, it is mentioned in the professional literature, that the rates of environmental protection and natural use fees in the field of metal mining are not considered to be negligible for the damage caused¹³.

Risks of environmental pollution as a result of metal mining are not prevented as a result of incomplete taxation for waste.

Mining waste constitutes more than 9.9% of all industrial waste generated in RA, but according to the law on rates of environmental fees, a zero rate is set for the disposal of the aforementioned waste, unlike other industrial waste, for

¹² **Muradyan S.**, Methodological approaches to effective tax policy, "Alternative" scientific journal, N 2, April-June, 2018, p. 382-388.

¹³ **Muradyan S., Znotina D.**, Theoretical aspects of fiscal policy in the mining sector, Journal of social sciences "Latgale National Economy Research", N 1(11), November 2019, pp. 117-124.

which fees are from 4 for class 1 up to 1500 drams to 48,000 drams/ton respectively, for non-hazardous waste - 600 drams/ton and for non-hazardous waste caused by the demolition and construction of land cover - at a rate of 60 drams/ton. Subsoil-using organizations were actually released from the obligation to pay environmental fees for placing mining waste in the environment, because the said waste received other legal names: "dumps", "technical mines", etc.

Moreover, in Armenia, mining waste is left under the management of the state, because there are still many minerals that the state can redirect to exploitation, but with this legal arrangement, in practice, the soil for the negative socio-economic consequences caused by mining waste by the exploiters increases. the risk of avoiding responsibility.

According to various calculations, the currently used compensation amounts for land use and environmental fees are lower than the actual damage by more than 32-40 times. In particular, for the purpose of economic development, the further application of environmental fees and privileges of zero or lower rates for the use of resources for some sectors is highly risky.

It should also be noted that the lack of a "Social Contract" with the community also hinders the development of green entrepreneurship in the metal mining industry. The public sector - civil society dialogue system is not established, the trust towards the public sector and subsoil users is low. There is a lack of effective community-subsoil user relationship, a general agreement for making decisions on the directions of socio-economic development of communities, and a system of participatory monitoring by communities during the activities of subsoil-using companies, which is a legal requirement in international practice.

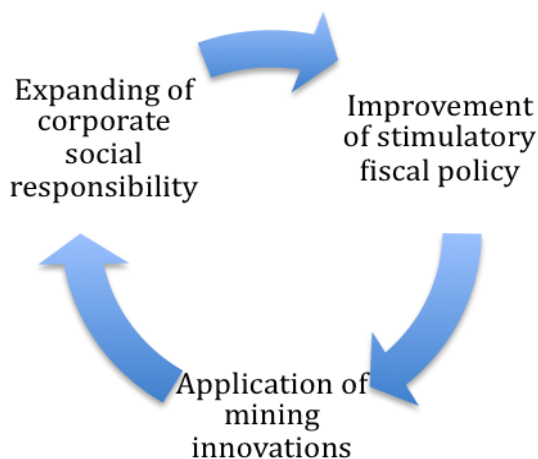
In this sense, green entrepreneurship also requires the activation and transparency of social measures, whatever they may be:

- Providing information on the form of dialogue between the company and the local population (regular exchange of information in order to establish good relations).
- The company's concern for the living conditions of its employees and their families and not only during working hours.
- Voluntary participation of the company in the improvement of public services, for example, active participation in educational, health, social programs

of the community population. Open communication with beneficiaries is important, as a result of which suitable compensation options can be found.

➤ Creation of conditions for socio-economic development of the employees involved from the population of the communities after the closure of the mine, as well as the population of the communities.

Figure 1 Supporting factors of green entrepreneurship in RA metal mining¹⁴

Conclusion

Metal mining is one of the pillars of the economy of the Principality of Armenia and it has long-term development plans, because on the one hand, there are still long-term reserves of minerals, on the other hand, the demand for non-ferrous and noble metals is growing in the international market. However, currently there is a problem of transferring this profitable industrial branch to the field of green entrepreneurship, because the damage of mining to the environment is obvious.

In this regard, we propose three complementary ways (see Figure 1).

First: to revise the fiscal policy applied in the republic in such a way that it prevents the risks of natural exploitation in the metal mining industry as much as possible by applying special tax rates. In particular, we consider it necessary to

¹⁴ Composed by author.

increase the rates of nature use and environmental protection taxes, which are equivalent in all sectors.

Second: to introduce up-to-date technologies into the mining industry and apply such innovations that will reduce the accumulation of hazardous waste, support the circular economy through waste recycling, and reduce the degree of pollution of air and surrounding water resources.

Third: The inclusion of the community in the management system of the metal mining sector can significantly contribute to the activation of green entrepreneurship. In this sense, it is proposed to clarify the organization-community feedback and clarify the accountability of the corporate social responsibility of the mining organizations.

REFERENCES

1. **Arbidane I., Khachatryan N., Martirosyan N.**, Issues of Accounting information disclosure for ecosystem services, Economic, Finance and Accounting journal, 2023, no 2, pp. 87-108, doi:10.59503/29538009-2023.2.12-87.
2. **Magon, Renata Bianchini**, Sustainability and Performance in Operations Management Research. Journal of Cleaner Production, vol. 190, Elsevier Ltd, pp. 104–17, doi:10.1016/j.jclepro.2018.04.140.
3. Strategy for the development of the mining industry (until 2035), Government decision N 730-JI of the RA May 11, p. 9, 2023.
4. Decree of the President of the Republic of Armenia dated 15.07.2017 N HK-100-A on approving the concept of the management of natural resources of the Republic of Armenia.
5. **Young P.**, Top 10 business risks and opportunities for mining and metals in 2024, <https://ca.linkedin.com/in/paul-young-055632b>
6. **Muradyan S.**, Methodological approaches to effective tax policy, "Alternative" scientific journal, N 2, April-June, 2018, p. 382-388.
7. **Muradyan S., Znotina D.**, Theoretical aspects of fiscal policy in the mining sector, Journal of social sciences "Latgale National Economy Research", N 1(11), November 2019, pp. 117-124.
8. **Tshughuryan A., Khachatryan N.**(), Ecosystem services financial management information security issues, History and politics, scientific

journal, 2023, 2 (25), pp. 71-94., doi: 10.59630/10.59630/25792644-2023.2.25-71.

9. **Tshughuryan A., Savastano M.**, Audit for green business ecosystem operation (2024), Economics, finance and accounting, scientific journal, (1), 13, pp: 85-95 <https://doi.org/10.59503/29538009-2024.1.13-85>

ԿԱՆԱՉ ԶԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ ՀՀ ՄԵՏԱՂԱԿԱՆ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ Սոֆի Ճուղուրյան

Կանաչ ձեռնարկատիրության պահանջը հատկապես ակնառու է մետաղական հանքարդյունաբերության ոլորտում, որտեղ շրջակա միջավայրին հսկայածավալ վնասներ են հասցվում: Մակայն, մյուս կողմից երկրները չեն կարող հրաժարվել մետաղական հանքարդյունաբերությունից, քանի որ այն ոչ միայն տնտեսապես շահավետ ոլորտ է, այլև սեփական արտադրանքի մեծ պահանջարկ ունի շուկայում: Հետևաբար ներկայումս խնդիր է դրվում այս ավանդական գործարարությունը հնարավորինս փոխադրելու կանաչ ձեռնարկատիրության ոլորտ: Հոդվածում առաջարկվում են ՀՀ մետաղական հանքարդյունաբերությունը դեպի կանաչ ձեռնարկատիրության փոխակերպման աջակցող ուղիներ: Մասնավորապես դրանք առնչվում են կանաչ ձեռնարկատիրության խթանիչ ֆիսկալ քաղաքականության կիրառմանը, կազմակերպությունների կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության հաշվետվողականության բարելավմանը, ինչպես նաև՝ նորամուծական տեխնոլոգիաների կիրառմանը ՀՀ մետաղական հանքարդյունաբերությունում:

***Հիմնաբառեր՝** կանաչ ձեռնարկատիրություն, մետաղական հանքարդյունաբերություն, հանքարդյունաբերության ռիսկեր, կայուն զարգացում, կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվություն:*

ПРОБЛЕМЫ ЗЕЛЕННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РА

Софи Джугурян

Спрос на «зеленое» предпринимательство особенно очевиден в горнодобывающей промышленности, где наносится огромный ущерб окружающей среде. Однако, с другой стороны, страны не могут отказаться от добычи металлов, поскольку это не только экономически выгодная отрасль, но и наличие высокого спроса на собственную продукцию на рынке. Поэтому в настоящее время стоит задача максимально перевести этот традиционный бизнес в сферу зеленого предпринимательства. В статье предлагаются пути поддержки трансформации горнодобывающей промышленности РА в сторону зеленого предпринимательства. В частности, они связаны с реализацией фискальной политики, стимулирующей зеленое предпринимательство, улучшением корпоративной социальной ответственности организаций, а также использованием инновационных технологий в горнодобывающей промышленности РА.

Ключевые слова: зеленое предпринимательство, добыча металлов, риски горнодобывающей деятельности, устойчивое развитие, корпоративная социальная ответственность.

ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ

ՈԼՈՐՏՈՒՄ

Մանե Դանիելյան

danielyanmane26@gmail.com

Սյուզի Մելքոնյան

syuzimelqonyan9@gmail.com

Լևոն Մաթևոսյան

levonmat6@gmail.com

Հայաստանի Եվրոպական համալսարան

«Ֆինանսներ» մասնագիտություն,

բակալավրիատ, երրորդ կուրս

Համառոտագիր

Համաշխարհային տնտեսության մեջ հանքարդյունաբերությունն իր ծանրակշիռ մասնաբաժինն ունի: Մի շարք զարգացած ու զարգացող երկրներում այն տնտեսության առանցքային ոլորտներից մեկն է: Հայաստանի տնտեսությունում հանքարդյունաբերության ոլորտը ևս էական ներդրում ունի. այն ապահովում է տնտեսական աճ և օտարերկրյա ներդրումների ներգրավումը, ստեղծում է աշխատատեղեր, ինչպես նաև տարածաշրջանային զարգացման հնարավորություններ, ուստի կարելի է նշել, որ հանքարդյունաբերության նշանակությունը Հայաստանի համար բավականին մեծ է: Կայուն զարգացման ուղենիշները ներկայումս աշխարհի բազմաթիվ երկրների տնտեսությունների զարգացման մոդելների անբաժանելի մասն են: Այն ենթադրում է երկրի տնտեսության կարգավորման ողջ համակարգի և ճյուղերի զարգացման համապատասխանեցում կայուն զարգացման տրամաբանությամբ:

Հիմնաբառեր՝ կայուն զարգացում, հիմախնդիրներ, հանքարդյունաբերության ոլորտ, ռեսուրսներ, բնապահպանական ազդեցություն, ջրջակա միջավայրի աղտոտում, թափոնների կառավարում, բնապահպանական պատասխանատվություն, ջրային ռեսուրսներ:

Կապանի լեռնահարստացուցիչ կոմբինատը հանրապետության առաջատար արդյունաբերական ձեռնարկություններից է, որը հիմնադրվել

է 1951 թ.՝ լինելով Հայաստանի հանքարդյունաբերության էական կառույցը: Գործարանի հիմնական գործունեությունը պղնձամոլիբդենային հանքաքարերի արդյունահանումն ու վերամշակումն է:

ԶՊՄԿ-ն (այսուհետ նաև՝ Ընկերություն), ինչպես տարածաշրջանի շատ արդյունաբերական ձեռնարկություններ, զգալի փոփոխություններ ապրեց Խորհրդային Միության փլուզումից հետո, սակայն պահպանեց իր ռազմավարական նշանակությունը երկրի տնտեսության համար: Գործարանին է պատկանում մի շարք հանքավայրերի, այդ թվում՝ պղնձով և մոլիբդենով հարուստ Շահումյանի հանքավայրի շահագործումը, որը կարևորվում է մետաղների արտահանման գործում: Այսօր այն մտնում է "Zangezur Copper Molybdenum Combine" (Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի) միջազգային հանքարդյունաբերական խմբի մեջ, որը վերահսկում է տարածաշրջանում պղնձամոլիբդենային արտադրության մեծ մասը: Ընկերությունն արդյունահանում և վերամշակում է մոլիբդենի և պղնձի հանքաքար, որի վերամշակումից ստացվում են երկու առանձին՝ պղնձի և մոլիբդենի խտանյութեր:

Մոլիբդենից ստացվող օքսիդը և ֆերրոմոլիբդենը հիմնականում օգտագործվում են պողպատաձուլման մեջ որպես ուժեղացնող, ջերմակայունացնող և հակակորոզիոն բաղադրիչներ: Պղինձն այսօր աշխարհում ամենաօգտագործվող և ամենատարածված մետաղներից մեկն է, որը լայնորեն օգտագործվում է արդյունաբերական արտադրության մեջ:

Հինվելով կայուն զարգացման հիմնական սկզբունքի վրա, որն է՝ «բավարարելով ներկայիս սերնդի պահանջները՝ չնվազեցնել հաջորդ սերունդների սեփական կարիքները բավարարելու հնարավորությունները», ԶՊՄԿ-ն իրականացնում է զարգացման բազմաթիվ ծրագրեր: Այս ամենն ընկերությանը թույլ է տալիս հասնել իրական և շոշափելի արդյունքների և բոլոր շահագրգիռ կողմերին, ինչպես նաև երկարաժամկետ կտրվածքով հնարավորության ստեղծում համայնքի և երկրի տնտեսական զարգացման համար: Աշխարհն ունի ԶՊՄԿ-ի կողմից արտադրվող մետաղների կարիքը՝ ենթակառուցվածքների զարգացման, տնտեսությունների կայունացման և ընդլայման համար: Արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկը պետք է բավարարվի՝ հաշվի առնելով բոլոր խնդիրները՝ սոցիալական, բնապահպանական, անվտանգության տեխնիկայի և աշխատանքի պաշտպանության համատեքստերում: Այնպես, որ ներկա սերնդի կարիքների բավարարումը բացասաբար

չանրադառնա հաջորդ սերունդների կարիքների բավարարման հնարավորությունների վրա: Սա է կայուն զարգացման հիմնարար սկզբունքը և ԶՊՄԿ-ի բոլոր նախաձեռնությունների նախապայմանը¹⁵:

ԶՊՄԿ-ն նաև իրականացնում է գործառնությունների որոշ ասպեկտներ ոչ պատշաճ կառավարման դեպքում, որոնք կարող են շեղվել կայուն զարգացման ուղուց, ինչպես օրինակ, ջրի և հողի հետագա օգտագործման ընտրության, տեղական ինքնակառավարման մարմինների հարմարավետության ապահովման, ջերմոցային էֆեկտի, գազերի արտանետումների և արտադրանքի օգտագործման հարցերում: Որպես առաջատար հանքարդյունահանող ընկերություն՝ բախվում են այնպիսի մարտահրավերների հետ, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նվազեցումը, առողջության և անվտանգության պահպանումը, և մեր գործունեության ընթացքում լուծում են բազմաթիվ սոցիալական և տնտեսական խնդիրներ: Ամբողջ Ընկերության մասշտաբով նրանք սահմանել են իրագործման չափորոշիչներ՝ լուծելու ներքին և արտաքին շահագրգիռ կողմերի առաջ քաշած խնդիրները:

Հանդիսանալով Կովկասյան տարածաշրջանի խոշորագույն հանքարդյունաբերական ընկերություն՝ ԶՊՄԿ-ն գիտակցում է, որը կարող է ունենալ որոշակի ազդեցություն շրջակա միջավայրի վրա իր գործունեության արդյունքում: Հետևաբար ընկերությունը հանձն է առել իր գործունեության բոլոր մակարդակներում ու փուլերում, այն է՝ երկրաբանական հետախուզության, նախագծման, շինարարության և շահագործման ընթացքում իրականացնել շարունակական բարելավման միջոցառումներ Ընկերության գործունեությամբ պայմանավորված ազդեցությունները մեղմելու նպատակով: Միևնույն ժամանակ Ընկերությունը պարտավորվել է ապահովել էներգիայի, ջրի և այլ բնական ռեսուրսների ողջամիտ օգտագործում, ինչպես նաև կիրառվող թունավոր նյութերի ու թափոնագոյացման կրճատում ու վերամշակում: Նվազեցնել, մեղմել և հնարավորության դեպքում խուսափել շրջակա միջավայրի վրա ազդեցություններից՝ Ընկերության գործունեության բոլոր ոլորտներում բնապահպանական կառավարման համակարգ ներդնելու միջոցով: Մենք գիտակցում ենք կլիմայի փոփոխության վերաբերյալ հանքարդյունաբերության ոլորտում իրազեկվածությունը բարձրացնելու և

¹⁵ ԶՊՄԿ-ի պաշտոնական կայքէջ: <http://www.zcmc.am/arm/sustainability/our-strategy/>

որոշումների կայացման մեջ այդ գործոնի ներառման անհրաժեշտությունը, ինչը կնպաստի ինչպես կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված, այնպես էլ երկարաժամկետ բնապահպանական ազդեցությունների կրճատմանը¹⁶:

Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կայուն զարգացման հիմնախնդիրներն արտացոլում են հանքարդյունաբերության ոլորտի բարդ և բազմակողմանի մարտահրավերները, որոնք ազդում են ինչպես շրջակա միջավայրի, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական համակարգերի վրա: Հանքարդյունաբերությունը Հայաստանի տնտեսության հիմնասյուներից մեկն է, և հատկապես ԶՊՄԿ-ն մեծ դեր ունի երկրի արդյունաբերության և տեղական համայնքների զարգացման մեջ: Այն, սակայն, զուգահեռաբար առաջացնում է լուրջ բնապահպանական, սոցիալական և կառավարման խնդիրներ, որոնք անհրաժեշտ է լուծել կայուն զարգացման նպատակներին համապատասխան: ԶՊՄԿ-ն հանքարդյունաբերական ոլորտում ընդգրկում է մի շարք լուրջ մարտահրավերներ, որոնք կարող են խոչընդոտել ինչպես տնտեսական կայունությունը, այնպես էլ շրջակա միջավայրի և սոցիալական պատասխանատվության ապահովումը:

- *Շրջակա միջավայրի աղտոտում:* Հանքարդյունաբերությունը մեծ վնաս է հասցնում շրջակա միջավայրին՝ հատկապես ջրի, հողի և օդի աղտոտման տեսքով:
- *Մթնոլորտային արտանետումներ:* Հանքի շահագործման ընթացքում առաջանում են փոշու, գազերի և այլ վտանգավոր նյութերի արտանետումներ, որոնք աղտոտում են շրջակա միջավայրը և վնասում առողջությանը:

ԶՊՄԿ-ի գործունեությունը ենթադրում է հանքարդյունաբերությանը բնորոշ որոշակի մարտահրավերներ՝ միևնույն ժամանակ առաջարկելով ապահով շրջակա միջավայր ստեղծելու հնարավորություններ: Ընկերության արժեքների հիմքում ընկած է շրջակա միջավայրի հետ ապահով ու անվտանգ համակեցության գաղափարը, ինչի համար անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել օդի որակի վրա բացասաբար ներազդող աղտոտիչներին: Ընկերության գործունեությամբ պայմանավորված՝ շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության հետքը զգալիորեն կրճատելու նպատակով ԶՊՄԿ-ի շրջակա միջավայրի

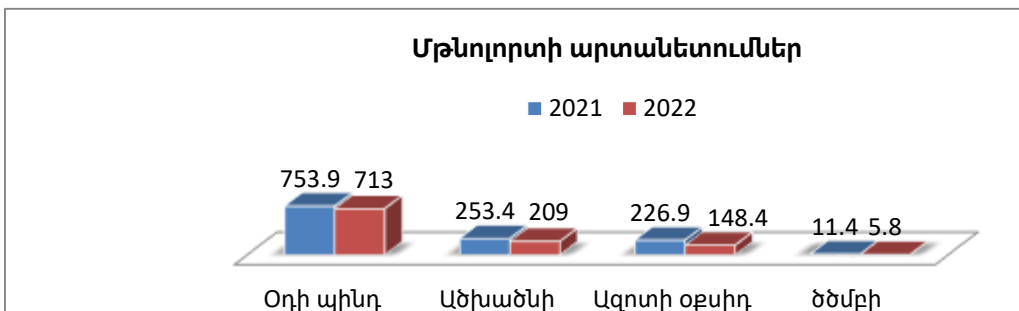
¹⁶ Կայուն զարգացման հաշվետվություն, էջ 76:

<http://www.zcmc.am/arm/sustainability/>

պահպանության շրջանակում հատուկ տեղ է հատկացվել օդի որակի ապահովման հարցերին: Օրինակ՝ 2020-2021 թթ. փոշու արտանետումների կրճատման նպատակով առաջնային ջարդիչ կայանում տեղադրվել է ժամանակակից ասպիրացիոն համակարգ, որի համարժեք համակարգերը մենք նախատեսում ենք տեղադրել նաև հարստացուցիչ ֆաբրիկայում և այլ արտադրամասերում: Բացի այդ՝ մեր առցանց մշտադիտարկման համակարգը թույլ է տալիս իրականացնել իրական ժամանակով մշտադիտարկում և հայտնաբերել հնարավոր անհամապատասխանությունները վաղ փուլում՝ հնարավորություն տալով ժամանակին ձեռնարկել ուղղիչ գործողություններ: 2022 թ. ԶՊՄԿ-ի կողմից շահագործվող ենթակառուցվածքների համախառն արտանետումները կազմել են 1,092.9 տոննա, ինչը 14% պակաս է նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի համեմատ: Ամենագրավի կրճատումն արձանագրվել է ծծմբի երկօքսիդի արտանետումների մասով, որոնք կրճատվել են գրեթե կիսով չափ:

Գծապատկեր 1.

ԶՊՄԿ-ի մթնոլորտի արտանետման ցուցանիշները՝ ըստ 2021-2022 թթ. (տոննա)¹⁷

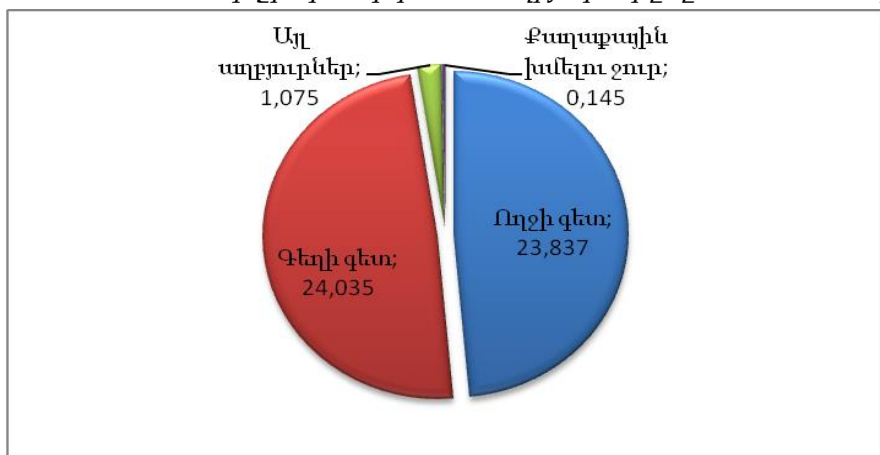
- *Ջրային ռեսուրսների աղտոտում:* Հանքային թափոնների արտահոսքը կամ ոչ ճիշտ կառավարումը կարող են աղտոտել ջրային ռեսուրսները, ինչը երկարաժամկետ վնաս է հասցնում տարածաշրջանի էկոլոգիային: Հանքարդյունաբերական ընկերությունների արտադրական գործընթացների համար պահանջվում են մեծածավալ ջրային ռեսուրսներ: Օրինակ՝ ԶՊՄԿ-

¹⁷ Աղբյուրը՝ ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման հաշվետվություն 2021-2022 թթ., էջ 90:
<http://www.zcmc.am/arm/sustainability/our-strategy/>

ն ջուրն օգտագործում է արտադրության, տեխնիկական ու կենցաղային նպատակներով: Արդյունավետ ջրօգտագործումն ընկերության կարևորագույն նպատակներից է, և դրան հասնելու համար մենք ներդրել ենք ջրի կառավարման պլան, որի շրջանակներում իրականացվում է ջրասպառման և ջրօգտագործման մշտադիտարկում: ԶՊՄԿ-ի համար կարևոր օղակ է Ողջի գետը ու վտակները, որոնք ջրի հիմնական աղբյուր են: Հայտնի է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը, որտեղ տեղակայված են Ընկերության հիմնական ակտիվները, գտնվում է սակավ ջրային ռեսուրսներ ունեցող տարածաշրջանում: Հետևաբար հաշվի առնելով տարածաշրջանում ջրի սակավության խնդիրը՝ ԶՊՄԿ-ն ձգտում է նորագույն տեխնոլոգիական լուծումների միջոցով ապահովել ջրային ռեսուրսների արդյունավետ կիրառում: Ընկերության համար բոլոր տարածքներում ընդհանուր թույլատրելի ջրառի ծավալները կազմում են տարեկան 68,840 հազար մ³: Մինչդեռ 2022 թ. իրական ջրառի ծավալը զգալիորեն ցածր էր՝ կազմելով 49,088 հազար, որից 114.9 հազար մ³/տ կազմում էր տնտեսական ու կենցաղային կարիքների համար օգտագործվող խմելու ջուրը:

Գծապատկեր 2.

ԶՊՄԿ-ի ջրօգտագործման աղբյուրները՝ ըստ 2021-2022 թթ.¹⁸

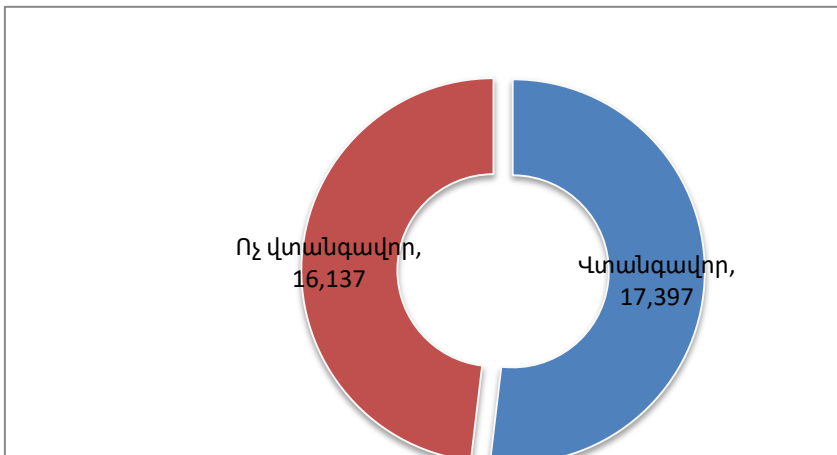

¹⁸ ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման հաշվետվություն 2021-2022 թթ., էջ 99:

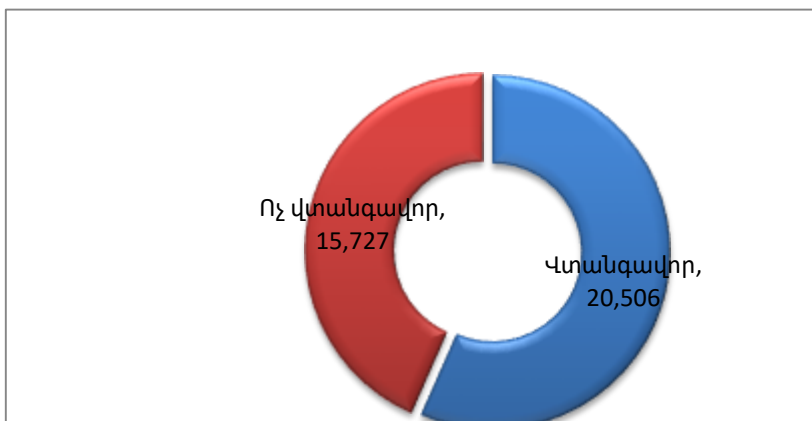
<http://www.zcmc.am/arm/sustainability/our-strategy/>

- *Թափոնների կառավարում:* ԶՊՄԿ-ի արդյունահանման ու արտադրական գործընթացների հետևանքով, բնականոն կերպով առաջանում են թափոններ՝ որպես կողմնակի արտադրանք: Ընկերության գործունեության արդյունքում առաջացող թափոնների կառավարումն իրականացվում է լավագույն միջազգային փորձի և Ընկերությունում կիրառվող թափոնների կառավարման աստիճանակարգային մոդելի համաձայն: Մեր կողմից ներգրավված կապալառուները պատասխանատու են սեփական գործունեության հետևանքով առաջացող թափոնների հեռացման և վերամշակման համար: Թափոնների տեղափոխումն իրականացվում է արտոնագրված հատուկ մեքենաներով, իսկ լրիվ գործընթացը՝ մասնագիտական անվտանգության և բնապահպանական ստանդարտ կանոնակարգերի համաձայն: Մենք կապալառուների գործողությունները պարբերաբար ստուգելու և մշտադիտարկելու միջոցով խստորեն վերահսկում ենք վերոնշյալ գործընթացները: Բոլոր թափոնահոսքերն արձանագրվում են թափոնների քարտեզագրման հիմք հանդիսացող հատուկ գրանցամատյանում: Այնուհետև այդ գրանցված տվյալներն արտացոլվում են համապատասխան մարմիններ ներկայացվող մեր տարեկան վիճակագրական և բնապահպանական վճարների վերաբերյալ կիսամյակային հաշվետվություններում: Այս եղանակով մենք իրականացնում ենք Ընկերության թափոնների գոյացման և կառավարման վերահսկողություն և մշտադիտարկում: 2022 թ. Ընկերության թափոնների ընդհանուր ծավալը կազմել է 36 մլն տոննա՝ ներառելով տարատեսակ վտանգավոր դասի թափոններ, այն է՝ 20.5 մլն. մետրային տոննա վտանգավոր դասի թափոններ և 15.7 մլն. տոննա ոչ վտանգավոր դասի թափոններ:

Գծապատկեր 3. ԶՊՄԿ-ի թափոնները՝ ըստ 2021թ.¹⁹

Գծապատկեր 4. ԶՊՄԿ-ի թափոնները՝ ըստ 2022թ.²⁰

ԶՊՄԿ-ն հավատարիմ է մնում իր այն սկզբունքին, որով պարտավորվել ենք շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունները նվազեցնելու նպատակով որդեգրել թափոնների կրճատման ռազմավարություններ ու կիրառել թափոնների պատասխանատու կառավարման տեխնոլոգիաներ: Փնտրում են լուծարման թափոնների կառավարման գործընթացը բարելավելու ուղիներ՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով թափոնների հեռացմանը նախորդող կրկնակի օգտագործման, վերամշակման և վերականգնման հնարավորություններին, թափոնների կանխարգելմանն ու կրճատմանը,

¹⁹Աղբյուրը՝ ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման հաշվետվություն 2021-2022 թթ., էջ 83:

<http://www.zcmc.am/arm/sustainability/our-strategy/>

²⁰Աղբյուրը նույնն է:

ինչպես նաև համակարգերի և գործընթացների վերանայմանը: Թափոնների կառավարման ռազմավարության ենթարկվում են կրկնակի օգտագործման և վերամշակման.

- չտեսակավորված պղնձի ջարդոն,
- չաղտոտված ձուլածո պողպատե ջարդոն:
- ✓ Օգտագործված արդյունաբերական յուղերը կրկնակի օգտագործվում են հանքաքարի մանրացման արտադրամասում՝ այլ սարքավորումների շահագործման համար:
- ✓ Թեփը կրկնակի օգտագործվում է հետլիցքի և յուղերի արտահոսքերը կանխելու նպատակով:
- ✓ Դրանցից են նաև օգտագործման համար ոչ պիտանի չաղտոտված այլումինե մետաղալարերը:

ԶՊՄԿ-ի ապագա պլանները և թիրախային ցուցանիշները

- *Գլոբալ չափանիշների կատարում և համապատասխանություն:* Առաջիկա 5 տարիների ընթացքում նախատեսում են հավատարիմ մնալ և համապատասխանել միջազգային բնապահպանական կառավարման չափանիշներին, որոնցից են՝ ՄՖԿ-ի և ISO 14001 չափանիշները: Ընկերության գործունեության տարբեր ոլորտների, այն է՝ պոչամբարների կառավարման, ջրային ռեսուրսների կառավարման և կենսաբազմազանության պահպանման գործողությունները կիրականացվեն վերոնշյալ չափանիշներին համապատասխան:
- *Ջերմոցային գազերի արտանետումներ:* ԶՊՄԿ-ն ակտիվորեն մշակում է գիտահեն թիրախային ցուցանիշների վրա հիմնված գործողությունների պլան, որի միջոցով կմշակվի ջերմոցային գազերի արտանետումների էական կրճատմանն ուղղված մեր ծրագիրը:
- *Էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրներ:* Հաշվի առնելով չվերականգնվող էներգիայի աղբյուրներից հրաժարվելու պարտավորությունը՝ կոմբինատը հակված է ներդնելու և գործառնություններում կիրառելու էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրներ: Վերականգնվող էներգետիկայի և ժամանակակից լուծումների միջոցով ձգտում են կրճատել կախվածությունը հանածո վառելիքից:

- *Ածխածնի հետքի մշտադիտարկում:* Շարունակելով ջերմոցային գազերի կրճատմանն ուղղված կոմբինատի հանձնառությունը՝ նախատեսում են ներդնել ածխածնի հետքի մշտադիտարկման համակարգ, որի միջոցով հնարավոր կլինի ստանալ ածխածնի արտանետումների վերաբերյալ իրական ժամանակի ռեժիմով տվյալներ՝ դրանով իսկ թույլ տալով ժամանակին իրականացնել համապատասխան միջամտություններ և օպտիմալացնել կիրառվող ռազմավարությունը:
- *Ջրի կառավարում:* Քաջ գիտակցելով ջրի կարևորությունը, մասնավորապես՝ հանքարդյունաբերական գործառնությունների առումով, կոմբինատը ներկայումս ներդնում է ջրային ռեսուրսների կառավարման համապարփակ համակարգ ողջամիտ և խնայող ջրօգտագործում ապահովելու նպատակով: Մասնավորապես Ընկերության ողջ գործունեության ընթացքում նախատեսվում է սահմանել և ուղորդել ջրային ռեսուրսների հայտնաբերման, օգտագործման և ջրահեռացման միջոցառումները:
- *Միջազգային ԲՄԿ վարկանիշ:* ԶՊՄԿ-ի շահագրգիռ կողմերի համար Ընկերության ԲՄԿ կատարողականի վերաբերյալ թափանցիկ տեղեկատվություն ապահովելու նպատակով կոմբինատը ձգտում է միջազգային վարկանիշային հարթակում ստանալ ԲՄԿ վարկանիշ: Այս վարկանիշը կարտացոլի Ընկերության նվիրումն ու կայուն հանքարդյունաբերությանն ուղղված շարունակական ջանքերը:

Եզրակացություն

Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի կայուն զարգացման հիմնախնդիրների համատեքստում առանձնանում են մի շարք բարդ և փոխկապակցված հարցեր, որոնք առնչվում են ինչպես տնտեսական, այնպես էլ սոցիալական ու բնապահպանական ասպեկտներին: Հանքարդյունաբերությունը, լինելով բարձր ռիսկային ոլորտ, պահանջում է ռազմավարական մոտեցում, որի առանցքը կլինի բնության և հասարակության միջև հավասարակշռության պահպանումը՝ պահպանելով նաև տնտեսական շահավետությունը: Կայուն զարգացումը ԶՊՄԿ-ի համար նշանակում է հարմարվել ներկայիս գլոբալ էկոլոգիական

մարտահրավերներին՝ միաժամանակ ապահովելով իր դիրքը տնտեսության ոլորտում:

Սոցիալական պատասխանատվության դերը ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման ծրագրերում նույնպես անփոխարինելի է: Հանքարդյունաբերությունը պետք է ոչ միայն ապահովի աշխատանքային անվտանգ պայմաններ և համարժեք վարձատրություն իր աշխատակիցների համար, այլև ակտիվորեն ներգրավվի տեղական համայնքների զարգացման գործում: Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության շրջանակում ընկերությունը պետք է մշակի և իրականացնի ծրագրեր, որոնք ուղղված կլինեն կրթության, առողջապահության և ենթակառուցվածքների զարգացմանը:

Այսպիսով՝ ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման ռազմավարությունը պետք է համակցի բոլոր այս գործոնները՝ ապահովելով երկարաժամկետ տնտեսական աճ, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն և սոցիալական պատասխանատվության բարձր մակարդակ: Սա թույլ կտա ընկերությանը պահպանել իր դիրքն ազգային և միջազգային մակարդակներում՝ միաժամանակ ներդրում ունենալով կազմակերպության հետագա զարգացման գործում:

Այս ամենից ելնելով՝ առաջարկում ենք.

ա. Էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրների օգտագործում. հանքարդյունաբերական համալիրում ներդնել էներգախնայող տեխնոլոգիաներ, ինչպես նաև արևային կամ քամու էներգիայի աղբյուրներ, նվազեցնելու էներգիայի ծախսերը:

բ. Կանաչ գոտիների ստեղծում. ստեղծել կանաչ գոտիներ և էկոլոգիական միջանցքներ, որոնք կխթանեն բնապահպանական հավասարակշռությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ԶՊՄԿ-ի կայուն զարգացման հաշվետվություն 2021-2022 թթ.:
2. <http://www.zcmc.am/arm/sustainability/our-strategy/>

CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE MINING SECTOR

Syuzi Melkonyan

Mane Danielyan

Levon Matevosyan

The mining industry occupies a dominant position in the global economy in many developed and developing countries. It's one of the key sectors in the Armenian economy, it's developing economy and raising abroad investing, creates new workspaces, and also provides an opportunity for the development of the area. And so, we should say that mining realm have a big meaning for Armenia. The guidelines for sustainable development are currently an integral part of the economic development models of many countries around the world. It involves bringing the entire system of regulation of the country's economy and the development of industries in line with the logic of sustainable development.

Keywords. *sustainable development, problems, mining sector, resources, problems, environmental impact, environmental pollution, waste management, environmental responsibility, water resources, emissions.*

ПРОБЛЕМЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ

Сюзи Мелконян

Мане Даниелян

Левон Матевосян

Горнодобывающая промышленность занимает доминирующее положение в мировой экономике во многих развитых и развивающихся странах. Это один из ключевых секторов в экономике Армении, он развивает экономику и привлекает зарубежные инвестиции, создает новые рабочие пространства, а также предоставляет возможность для развития сферы. Таким образом, следует сказать, что горнодобывающая сфера имеет большое значение для Армении. Руководящие принципы устойчивого развития в настоящее время являются неотъемлемой частью моделей экономического развития многих стран мира. Это подразумевает приведение всей системы регулирования экономики страны и развития отраслей в соответствие с логикой устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, проблемы, горнодобывающий сектор, ресурсы, проблемы, воздействие на окружающую среду, загрязнение окружающей среды, управление отходами, экологическая ответственность, водные ресурсы, выбросы.

**ԶՊՄԿ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԵՎ
ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ**

Ռոզա Սահակյան

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան,
«Ֆինանսներ» մասնագիտության
բակալավրիատ, չորրորդ կուրս
rozasahakyan2003@gmail.com

Համառոտագիր

Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատը (ԶՊՄԿ) փակ բաժնետիրական ընկերություն է, որը, տեղակայված լինելով Քաջարան քաղաքում՝ Երևանից 345 կմ և Սյունիքի մարզկենտրոն Կապանից 25 կմ հեռավորության վրա, համարվում է Հայաստանի Հանրապետության առաջատար հանքարդյունահանող ընկերությունը: Ներկայումս ԶՊՄԿ-ը շահագործում է մոլիբդենի և պղնձի զգալի հաստատված ու կանխատեսվող պաշարներով հանքավայր: Տարիներ շարունակ կոմբինատի գործունեությունը գտնվել է ՀՀ կառավարության, հանրության և ԶԼՄ-ի ուշադրության կենտրոնում՝ արժանանալով բազմաթիվ քննադատությունների և հիմք հանդիսանալով տարբեր հետազոտությունների:

Հոդվածում ներկայացվում են Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի գործունեությունը՝ զուգահեռ ցույց տալով նրա ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության, շրջակա միջավայրի և դրա պահպանության վրա:

Հիմնաբառեր՝ Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ, մետաղական հանքարդյունաբերություն, կայուն զարգացում, պղնձի և մոլիբդենի հանքաքար, խտանյութ:

Քաջարանում դեռևս առաջին երկրաբանական հետազոտությունները կատարվել են 1880-ական թվականներին և շարունակվել մինչև 1931 թվականը, երբ տարածքում սկսվել է լայնածավալ հորատման ծրագրերի իրականացումը: Կոմբինատի առաջին արտադրանքը թողարկվել է 1951 թվականին և հենց նույն թվականին էլ

ընկերությունը հիմնվել է որպես պետական ձեռնարկություն: Իր գործունեության ողջ ընթացքում ՋՊՄԿ-ն (այսուհետ նաև՝ Ընկերություն) ունեցել է բարձրակարգ և արհեստավարժ մասնագիտական անձնակազմ, որի շնորհիվ էլ դրսևորել է լավագույնս: ՋՊՄԿ-ն մոլիբդենի և պղնձի արդյունահանման ու վերամշակման ոլորտում ունի բացառիկ մրցակցային առավելություններ: Ընկերությունը նպատակ ունի կայուն զարգացման սկզբունքներով առավելագույնի հասցնել իր բաժնետերերի արդյունքները, որոնց հիմնարար մասն արժեքներին հասնելն է բարոյապես և սոցիալապես պատասխանատու ձևով՝ հավատարիմ մնալով ընկերության երկարաժամկետ, կայուն զարգացման սկզբունքներին: ՋՊՄԿ պաշտոնական էջում նշվում է. «Մենք ջանում ենք պահպանել մեր մրցունակությունը գործառնական գերազանցությամբ և նորարարություններով: Այդ նպատակով իրականացվող միջազգայնություններում են հետազոտման, արդյունահանման և վերամշակման նոր մեթոդների որակական զարգացումներ, որոնք ճանապարհ են բացում դեպի ավելի սակավ էներգատար, մաքուր և առավել ծախսախնայող արտադրություն»²¹: ՋՊՄԿ-ն շահագործում է Քաջարանի պղնձամոլիբդենային հանքավայրը բաց եղանակով՝ արդյունահանելով տարեկան 12,8 մլն. տոննա հանքաքար²²:

Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատը, հանդիսանալով Հայաստանի Հանրապետության առաջատար հիմնվելով կայուն զարգացման հիմնական սկզբունքի վրա. «բավարարելով ներկայիս սերնդի պահանջները՝ չնվազեցնել հաջորդ սերունդների սեփական կարիքները բավարարելու հնարավորությունները», ՋՊՄԿ-ն իրականացնում է զարգացման բազմաթիվ ծրագրեր: Այս ամենը թույլ է տալիս հասնել իրական և շոշափելի արդյունքների ընկերությանը և բոլոր շահագրգիռ կողմերին, ինչպես նաև երկարաժամկետ կտրվածքով հնարավորության ստեղծել համայնքի և երկրի տնտեսական զարգացման համար: հանքարդյունահանող ընկերությունը, ահռելի ազդեցություն ունի շրջակա միջավայրի վրա: «Մենք համարում ենք, որ շրջակա միջավայրը մեր հիմնական արժեքն է: Իր գոյության 70 տարիների ընթացքում ՋՊՄԿ-ն պարտավորվել է վերահսկել և նվազագույնի հասցնել շրջակա միջավայրի վրա իր ազդեցությունը: «Մենք այժմ քայլեր ենք ձեռնարկում մեծացնելու

²¹ Zangezur Copper Molybdenum Combine, <http://www.zcmc.am/>, 2024:

²² <http://www.zcmc.am/arm/our-operations/>, 2024:

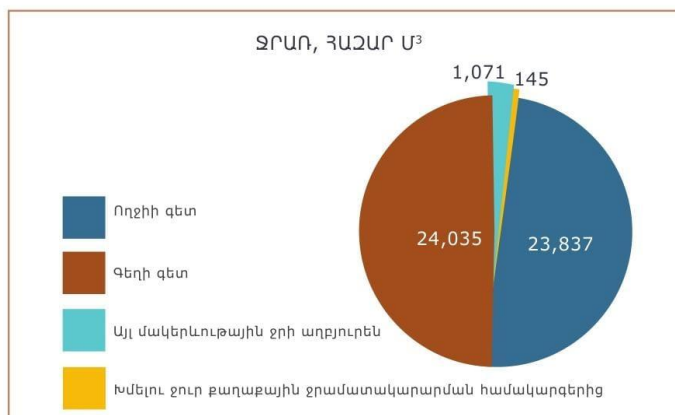
այս հանձնառությունը, որպեսզի ապահովենք ավելի կայուն ապագա բոլորի համար», - նշվել է կոմբինատի 2021 թվականի Կայուն զարգացման զեկույցում:

Շրջակա միջավայրի վրա ԶՊՄԿ-ի ազդեցությունը նվազեցնելու նպատակով իրականացվում է՝

1. էներգախնայող տեխնոլոգիաների կիրառման ռազմավարություն,
2. ջրի և այլ կարևորագույն բնական ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործում,
3. թափոնագոյացման կրճատում,
4. թափոնների անվտանգ կառավարում և վերամշակում,
5. կիրառվող վտանգավոր նյութերի կրճատում²³:

Բացի վերոնշյալ գործողություններից՝ ԶՊՄԿ ղեկավարության մշտադիտարկման ներքո են նաև ջրասպառումն ու ջրօգտագործումը: Գիտենք, որ հանքարդյունաբերական ընկերությունների արտադրական գործընթացների համար պահանջվում են մեծածավալ ջրային ռեսուրսներ: ԶՊՄԿ-ի գործունեության հետևանքով առաջացող զգալի քանակությամբ ջրերը հիմնականում ուղղվում են դեպի մակերևութային ջրային մարմիններ: 2022 թ. ընկերության փաստացի ջրահեռացման ծավալները կազմել են 41,359 հազար մ³, որից 99,9% ուղղվել է դեպի Աճանան գետը և միայն մոտ 40 հազար մ³՝ դեպի քաղաքի կոյուղատարեր:

Գծապատկեր 1. ԶՊՄԿ օգտագործված ջրային ռեսուրսներ, հազար մ³

24

²³ ԶՊՄԿ, Կայուն զարգացման հաշվետվություն, 2022, էջ 78:

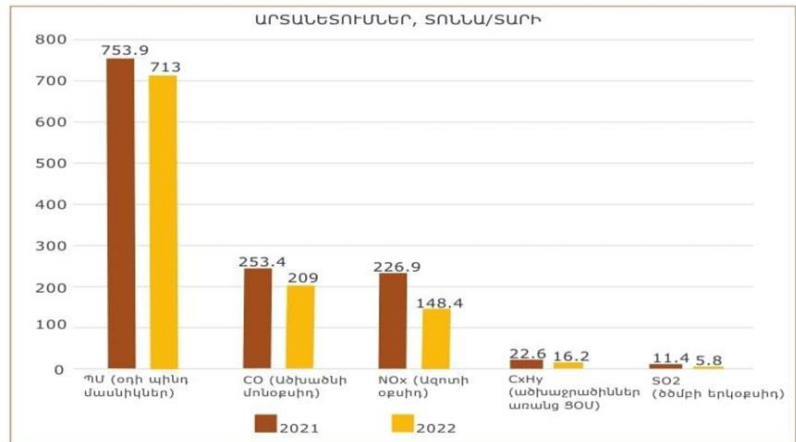
Չնայած բնապահպանական և ՇՄ պահպանման միջոցառումներին՝ ԶՊՄԿ-ի կողմից շահագործվող Արծվանիկի պոչամբարն անհանգստությունների տեղիք է տալիս: Դեռևս 2019 թ. նախատեսված էր, որ 2024 թ. կոնսերվացվելու է Արծվանիկի պոչամբարը և հանձնվելու այլ ծրագրերի իրականացման համար, սակայն այն օգտագործվում է մինչ օրս:

Պոչամբարին մոտ գտնվող Արծվանիկ գյուղը, որի անունով էլ կնքվել է պոչամբարը, գրեթե զրկված է գյուղատնտեսություն վարելու հնարավորությունից: Օդը կեղտոտ է, պոչամբարը խիստ ազդում է և՛ բուսականության, և՛ մարդկանց վրա: Ազդեցությունները մեղմելու նպատակով պոչամբարին հարակից գյուղերի բնակիչներին սահմանված չափով գումար է տրվում Ընկերության կողմից:

ԶՊՄԿ-ն մշտապես մոնիտորինգ է իրականացնում նաև օդի որակի վրա բացասաբար ներազդող աղտոտիչների նկատմամբ: Ընկերության ՇՄ պահպանության շրջանակներում հատուկ տեղ է հատկացվել օդի որակի ապահովման հարցերին: 2020-2021 թթ. փոշու արտանետման կրճատումների նպատակով ներդրվել է ժամանակակից ասպիրացիոն համակարգ: 2022 թ. ԶՊՄԿ-ի կողմից արտանետումները կազմել են 1,092.9 տոննա, ինչը 14 % պակաս է նախորդ հաշվետու ժամանակաշրջանի համեմատ: Զգալիորեն կրճատվել է ծծմբի երկօքսիդի արտանետումների ծավալը, մոտավորապես կիսով չափ:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 79:

Գծապատկեր 2. ՁՊՄԿ-ի կողմից կատարված արտանետումները
2020-2021 թթ.²⁵

Ինչպես բոլոր երկրներում, այնպես էլ ՀՀ-ում, արդյունաբերության դերը տնտեսությունում բավականին մեծ է, քանի որ այն կազմում է ՀՆԱ-ի ավելի քան 1/5 մասը, և հենց արդյունաբերության զարգացմամբ է պայմանավորված երկրի տնտեսության առաջխաղացումը:

Արդյունաբերական ոլորտի զարգացման խթանումը կարող է լինել կայուն զարգացման բանալին: Տնտեսական աճին և զարգացմանը նվիրված գրականության մեջ հիմնավորվում է, որ նույնքան ամուր կապ է առկա արդյունաբերական արտադրանքի աճի և ՀՆԱ-ի աճի միջև²⁶:

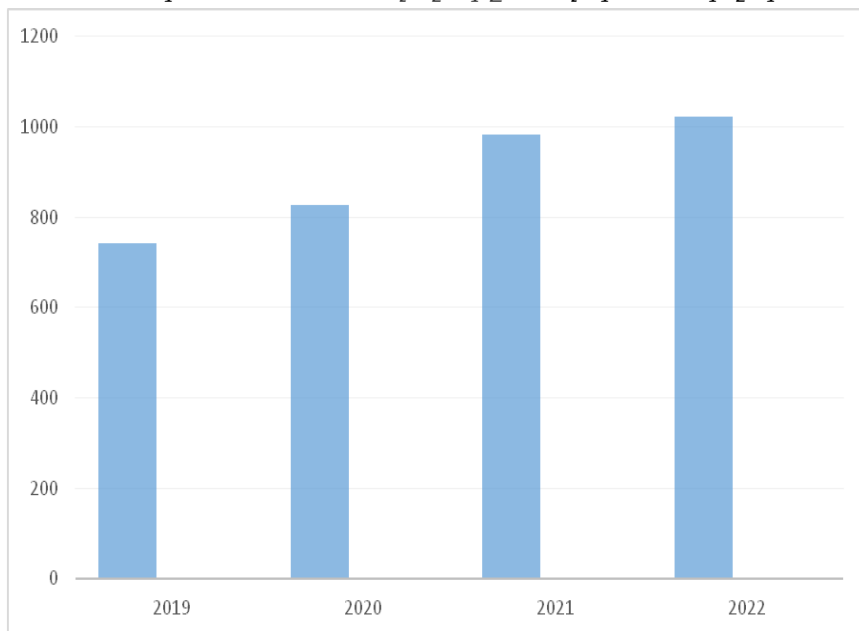
ՀՀ հանքարդյունաբերության ոլորտի դերը հատկապես զգալի է արտաքին առևտրում, ինչն արտահայտվում է նաև այս բնագավառի արտահանման և ներմուծման ցուցանիշների տարեցտարի մեծացմամբ: Հատկապես պղինձը, որով հարուստ է Հայաստանը (ի թիվս՝ լիթիումի, կոբալտի, նիկելի և հազվագյուտ տարրերի), կրիտիկական թոփ 5 մետաղներից է, որոնցից էլ կախված են ապագայի տեխնոլոգիաները՝ էլեկտրական

²⁵ Նույ տեղում, էջ 88:

²⁶ **Ջեյրանյան Ա.**, ՈԻԳԸ 41-րդ նստաշրջանի գիտական հոդվածների ժողովածու, «Երիտասարդ գիտնական» պարբերական, ՀՊՏՀ, էջ 183:

մեքենաները, արևային վահանակները և կանաչ էներգիայի կուտակման ժամանակակից մարտկոցները:

Գծապատկեր 3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի արտահանման ծավալները (հազար ԱՄՆ դոլար)²⁷

Ինչպես տեսնում ենք գծապատկեր 3-ից, հանքարդյունաբերությունը հսկայական ցուցանիշներ է գրանցել 2019-2022 թթ. արտահանման մասով, 2019, 2020, 2021 և 2022 թվականներին հանքարդյունաբերության ոլորտի արտահանման ծավալները կազմել են համապատասխանաբար 743; 828,1; 982,2 և 1022 հազար ԱՄՆ դոլար: Սակայն 2023 թ. հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին այդ ցուցանիշները նվազել են: Ըստ վիճակագրական կոմիտեի հրապարակած տվյալների՝ 2023 թ. հունվար-սեպտեմբերին Հայաստանում արտադրվել է 208 հազար տոննա պղնձի խտանյութ, որը նախորդ տարվա նույն ամիսների համեմատ 13.4%-ով կրճատվել է: Համեմատության համար նշենք, որ հակառակ պատկերն ենք ստացել մոլիբդենի խտանյութի պարագայում. նույն ընթացքում արտադրվել է 18 հազար տոննա մոլիբդենի խտանյութ՝ աճելով 6.4%-ով: Մաքսային ծառայության

²⁷ Աղյուսակը կազմել է հեղինակը՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տվյալների հիման վրա:

հրապարակած վերջին տվյալների համաձայն՝ 2023թ. առաջին կիսամյակում Հայաստանից արտահանվել է 147 հազար տոննա պղնձի խտանյութ, որը նախորդ տարվա առաջին կիսամյակի համեմատ կրճատվել է մոտ 58 հազար տոննայով կամ 28 %-ով:

Տվյալներից պարզ է դառնում, որ հանքարդյունաբերության կշիռը Հայաստանի տնտեսության մեջ նվազել է:

Եթե 2021 թվականին, ըստ Վիճակագրական կոմիտեի, Հայաստանի համախառն ներքին արդյունքի 5.5 %-ն է ապահովել հանքարդյունաբերությունը, ապա 2022-ին՝ 3.8 %-ը: 2023 թ. առաջին երեք եռամսյակներին՝ 3-4 %-ը: Հանքահումքային արտադրանքի կշիռը նվազել է նաև Հայաստանի արտահանման կազմում: Այդ տեղի է ունեցել ինչպես հանքահումքի արտահանման ծավալների կրճատման, այնպես էլ մյուս ապրանքների, գլխավորապես՝ վերաարտահանվող ապրանքների առաջանցիկ աճի արդյունքում²⁸:

ԶՊՄԿ-ն գլխավորում է ՀՀ պետական եկամուտների կոմիտեի 2024 թ. երրորդ եռամսյակում հրապարակած 1000 խոշոր հարկատուների ցանկը: Ընկերությունն ավելի քան 31 միլիարդ դրամով ավելացրել է հարկային վճարումները՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ: 2024 թ. հունվար-սեպտեմբեր ամիսներին ԶՊՄԿ-ն վճարել է 83,668,387 հազար դրամ հարկ՝ արդեն գերազանցելով 2023 թ. ընթացքում իր կողմից վճարված հարկերի տարեկան ցուցանիշը (70,881,967 հազար դրամ):

Եզրակացություն

Թերևս անգնահատելի է հանքարդյունաբերության դերը ՀՀ տնտեսության զարգացման գործում: Այն բավականին մեծ տեսակարար կշիռ ունի ՀՀ ՀՆԱ-ի կազմում, և այս ոլորտի զարգացումը կնպաստի տնտեսության առաջխաղացմանը: Հանքարդյունաբերական ոլորտում ԶՊՄԿ կողմից մատուցվող ծառայությունների և արտադրանքի աճը բավականին խոստումնալից են, սակայն պետք չէ մոռանալ շրջակա միջավայրի պահպանության և հասցվող մեծածավալ վնասների մասին: Անհրաժեշտ է ձեռնարկել որոշակի համակարգային

²⁸ <https://hetq.am/hy> , 2023թ.:

բարեփոխումներ ու միջոցառումներ, իրականացնել գործողություններ, որոնք կնպաստեն ՀՀ արդյունաբերական ոլորտի զարգացմանը և երկրի տնտեսական աճին՝ առանց բնապահպանական և սոցիալական կատաստրոֆիկ աղտերի հարուցելու: Այս ամենին հնարավոր է հասնել ճիշտ և նախապես պլանավորված աշխատանքների, որակավորված ու սրտացավ պրոֆեսիոնալ անձնակազմի միջոցով: Ծրագրերի իրականացմանը մեծապես կարող են նպաստել հանրության և ՀՀ կառավարության կարծիքներն ու որոշումները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ԶՊՄԿ, Կայուն զարգացման հաշվետվություն, 2022:
2. **Ջեյրանյան Ա.**, ՀՊՏՀ, ՈՒԳԸ 41-րդ նստաշրջանի գիտական հոդվածների ժողովածու, «Երիտասարդ գիտնական» պարբերական, էջ 183:
3. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
4. ՀՀ մաքսային ծառայություն
5. <https://hetq.am/hy>
6. <http://www.zcmc.am/>
7. <https://armstat.am/am/>
8. <https://www.src.am/am/legal>

ВЛИЯНИЕ ЗММК НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ И ЭКОНОМИКУ РА

Роза Саакян

Зангезурский медно-молибденовый комбинат (ЗММК) является закрытым акционерным обществом. Расположенный в городе Каджаран, в 345 км от Еревана и в 25 км от Капана, областного центра Сюника, он считается ведущим горнодобывающим предприятием Республики Армения. В настоящее время ЗММК эксплуатирует рудник со значительными подтвержденными и предполагаемыми запасами молибдена и меди. На протяжении многих лет

деятельность комбината находится в центре внимания правительства РА, общественности и средств массовой информации, получает множество критических замечаний и является основой многих и многих исследований. В статье представлена деятельность Зангезурского медно-молибденового комбината, показывая в то же время его влияние на экономику РА, окружающую среду и ее защиту.

Ключевые слова: Зангезурский медно-молибденовый комбинат, добыча металлов, устойчивое развитие, медно-молибденовая руда, концентрат.

THE IMPACT OF ZCMC ON THE ENVIRONMENT AND THE RA ECONOMY

Roza Sahakyan

Zangezur copper-molybdenum combine (ZCMC) is a closed joint-stock company. Located in the city of Kajaran, 345 km from Yerevan and 25 km from Kapan, the regional center of Syunik, it is considered the leading mining company of the Republic of Armenia. ZCMC currently operates a mine with significant proven and inferred reserves of molybdenum and copper. For years, the activity of the combine has been in the center of attention of the RA government, public and mass media, receiving many criticisms and being the basis of many and many studies. The article presents the activities of the Zangezur copper-molybdenum combine, showing at the same time its influence on the RA economy, the environment and its protection.

Keywords: *Zangezur copper-molybdenum combine, metal mining, sustainable development, copper and molybdenum ore, concentrate.*

**ԿԱՆԱՉ ԶԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ
ՎԵՐԱՀԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՇԱՀԵՐԻ ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ**

Վարդուհի Թանանյան

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան
«Ֆինանսներ, հաշվապահական հաշվառում»
մասնագիտության հայցորդ, առաջին կուրս
tananyanvarduhi.2000@gmail.com

Համառոտագիր

Կանաչ ձեռներեցությունն ի հայտ է եկել որպես կայուն զարգացման կարևոր շարժիչ ուժ՝ անդրադառնալով բնապահպանական մարտահրավերներին՝ միաժամանակ խթանելով տնտեսական աճը: Սույն հոդվածն ուսումնասիրում է Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի և Հայաստանի կանաչ ձեռնարկատիրության զարգացման մոդելները և հանրային շահերի վերահսկողության մեխանիզմները: Յուրաքանչյուր երկիր իրականացրել է եզակի միջոցառումներ, ինչպիսիք են հարկային խթանները, պետական-մասնավոր համագործակցությունը և կանաչ բիզնեսին աջակցելու համապարփակ քաղաքականության շրջանակները: Այս մեխանիզմները հաջողությամբ խթանել են կայուն գործելակերպը, նվազեցրել շրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը և նպաստել սոցիալական և տնտեսական կայունությանը: Համեմատելով Հայաստանի հետ՝ կատարել ենք առաջարկություններ: Ուսումնասիրված երկրների փորձը և ներկայացված առաջարկությունները նպատակ ունեն ուղորդել Հայաստանին դեպի կանաչ ձեռներեցությանն ավելի աջակցող միջավայր՝ համահունչ հանրային շահերին և նպաստելով կայուն զարգացմանը:

Հիմնաբաներ՝ կանաչ ձեռնարկատիրություն, հանրային շահեր, պետական-մասնավոր համագործակցություն, ֆինանսական վերահսկողություն, կայունություն, տնտեսական քաղաքականություն:

Համաշխարհային բիզնեսի անընդհատ զարգացող լանդշաֆտում կանաչ ձեռներեցությունը դարձել է կենսական ոլորտ՝ պայմանավորված էկոլոգիական կայունության և տնտեսական կենսունակության հրատապ անհրաժեշտությամբ:

Կանաչ ձեռնարկատիրությունը հասկացություն է, որը միավորում է տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական նպատակները: Այն նպատակաուղղված է նվազեցնելու շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցությունները և խթանել կայուն զարգացման սկզբունքները:

Կանաչ ձեռնարկատիրությունը ոչ միայն գործարարության յուրահատուկ դրսևորում է ձեռք բերում, այլև առանձնահատուկ վարքագծային կանոններով գործընկերային շահառուների սպասումներն է սպասարկում: Կանաչ ձեռնարկատիրության նպատակադրումներից ելնելով՝ կարելի է արդեն իսկ ենթադրել դրանց հասանելիությամբ հետաքրքրված շահառուների լայն շրջանակի մասին, որի սահմանները կարող են որոշակիորեն ընդլայնվել՝ ներառելով ժամանակի պահանջներից բխող նոր խաղացողներին¹:

Այսպես՝ երկրների կառավարություններն իրենց գերատեսչական մարմիններով հանրային շահեր են հետապնդում և գործարարության հանդեպ պահանջկոտություն են դրսևորում բնական ռեսուրսների ռացիոնալ շահագործման, շրջակա միջավայրի պահպանման, սոցիալական արդարարության, կրթության հասանելիության ապահովման ուղղություններով: Սակայն կանաչ ձեռնարկատիրության առնչվող հանրային սպասումները կարող են դուրս մնալ պետական գերատեսչական մարմինների տեսադաշտից և անցնել հասարակական կազմակերպություններին: Դրանք կարող են լինել գենդերային հիմնախնդիրներին, հարստության բևեռացման մեղմմանը, արժանապատիվ աշխատանքին հասանելիությանն ուղղված լուծումներ: Ավելին, հասարակական կազմակերպությունները ձեռնարկում են անհապաղ գործողություններ՝ պայքարելու կլիմայի փոփոխության և դրա ազդեցությունների դեմ²:

Կանաչ ձեռներեցությունը համաշխարհային տենդենց է, որը նպատակաուղղված է տնտեսական զարգացման, բնապահպանական պաշտպանության և սոցիալական բարեկեցության կայուն համադրությանը: Ֆինանսական վերահսկողությունը, որպես կարևոր բաղադրիչ, ապահովում է ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ,

¹ Mnactsakanyan H., Gasparyan V., The issues of accounting information for sustainable bussines development, Economics, Finance and Accounting , 2023, Vol 2, N12, էջ՝ 45-56, <https://doi.org/10.59503/29538009-2023.2.12-46>:

² Նույն տեղում:

թափանցիկ և պատասխանատու օգտագործումը: Այս տեսանկյունից կանաչ ձեռնարկատիրությունը պետք է հաշվի առնի ինչպես տնտեսական շահերը, այնպես էլ սոցիալական և էկոլոգիական ասպեկտները: Ֆինանսական վերահսկողությունն այս համատեքստում հատուկ նշանակություն ունի, քանի որ վերաբերում է կարգավորող շրջանակներին, ֆինանսավորման մեխանիզմներին և ֆինանսական խթաններին, որոնք աջակցում են կանաչ ձեռներեցներին: Ֆինանսական վերահսկողությունը թույլ է տալիս ապահովել ներդրումների արդյունավետության և շահավետության բարձր մակարդակ՝ միաժամանակ նվազեցնելով ռիսկերը և ապահովելով կայուն զարգացումը:

Ֆինանսական վերահսկողության օգտագործումը կարևոր է հանրային շահերի պաշտպանության համար: Այն նպաստում է համայնքների և շրջակա միջավայրի կայունության պահպանմանը, տնտեսական կայունությանը և բարելավում է սոցիալական արդարությանը: Այսպիսով՝

1. համայնքների և շրջակա միջավայրի պաշտպանություն. ֆինանսական վերահսկողությունն ապահովում է, որ ներդրումներն ուղղվեն այն նախագծերին, որոնք զգալի դրական ազդեցություն ունեն շրջակա միջավայրի վրա, օրինակ՝ ածխածնի արտանետումները նվազեցնելու և վերականգնվող էներգիան խթանելու ուղղությամբ:
2. Տնտեսական կայունություն. կանաչ ձեռներեցության աջակցությունը նպաստում է երկարաժամկետ տնտեսական կայունությանը՝ ստեղծելով աշխատատեղեր, խթանելով նորարարությունն ու կայուն պրակտիկաներ:
3. Սոցիալական արդարություն. ապահովում է, որ կանաչ ձեռներեցության առավելությունները համախմբված բաշխվեն հասարակության բոլոր անդամներին՝ դրանով բարելավելով կյանքի պայմանները:

Զարգացած երկրներում կանաչ ձեռներեցությունը լայն տարածում ունի և համարվում է առաջնահերթ քաղաքականություն: Այսպիսով՝ կատարել ենք ուսումնասիրություն 2 զարգացած երկրներում (Գերմանիա, ԱՄՆ): Այս երկրներում հաջողված օրինակները ներառում են շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված ֆինանսական աջակցություն, հարկային արտոնություններ և կանաչ նորարարության խթանման միջոցառումներ: Ուսումնասիրել ենք նաև հայաստանյան փորձը:

I. Գերմանիա

Գերմանիայի մոտեցումը, որը հայտնի է որպես «Energiewende» (Էներգետիկ պտույտ) քաղաքականություն, երկարաժամկետ նախաձեռնությունն է, որն առանցքային է եղել կանաչ ձեռնբեռնության խթանման գործում: Այս նախաձեռնությունը նպատակ ունի վառելիքներից անցում կատարել վերականգնվող էներգիայի, ինչպես նաև նպատակ ունի փոխակերպել իր էներգետիկ համակարգը՝ ձգտելով դառնալ ածխաթթվային չեզոք տնտեսություն մինչև 2045 թվականը:

Energiewende-ն կենտրոնացած է մի քանի հիմքերի վրա. ֆոսիլ վառելիքների և միջուկային էներգիայի փուլային դադարեցում, վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների ընդլայնում, էներգիայի արդյունավետության բարելավում և նոր տեխնոլոգիաների, ինչպես կանաչ ջրածնի ընդունում:

«Energiewende»-ի հիմնական ասպեկտերն են՝

վերականգնվող էներգիա. Գերմանիան զգալիորեն ընդլայնել է վերականգնվող էներգիայի, ինչպիսիք են հողմային և արևային էներգիան, մասնաբաժինն իր էներգետիկ խառնուրդում: 2020 թվականին առաջին անգամ վերականգնվող աղբյուրներն արտադրել են ավելի շատ էլեկտրականություն, քան ֆոսիլ վառելիքները³:

Ֆազային դադարեցման պլաններ. Գերմանիան աշխատում է միջուկային էներգիայի դադարեցման վրա արդեն Ֆուկուսիմայի աղետի պահից՝ 2011 թվականից⁴: Երկրի վերջին երեք միջուկային էներգիայի կայանները նախատեսված էին փակվել մինչև 2022 թվականի վերջը⁵: Սակայն էներգիայի մատակարարման խնդիրների պատճառով կառավարությունը երկարաձգեց նրանց աշխատանքը մինչև 2023 թվականի ապրիլը: Կայանները վերջնականապես անջատվեցին 2023 թվականի ապրիլին⁶: Գերմանիան նախատեսել նաև է դադարեցնել ածխի օգտագործումը մինչև 2038 թվականը: Սակայն նոր կլիմայական

³ Germany: Energy policy review, <https://www.iea.org/reports/germany-2020>, 29/10/2024թ.:

⁴ Germany: Nuclear power plants to close by 2022 <https://www.bbc.com/news/world-europe-13592208>, 30/10/2024թ.:

⁵ <https://apnews.com/article/technology-business-germany-angela-merkel-gerhard-schroeder-11b97717f822a38c90fb7483ffc825aa>, 30/10/2024թ.:

⁶ <https://www.dw.com/en/germany-extends-lifetime-of-all-3-remaining-nuclear-plants/a-63466196>, 30/10/2024թ.:

պարտավորությունների շրջանակներում կառավարությունը նպատակ ունի հասնել այս դադարեցմանն իդեալականորեն մինչև 2030 թվականը⁷:

Վերաբերումներ և քննադատություն: Չնայած անցումը նվազեցրել է ֆոսիլ վառելիքների կախվածությունը, Գերմանիան դիմագրավել է մարտահրավերներին, ինչպիսիք են բարձր էներգիայի գները, ցանցի ընդլայնման հետաձգումները և տրանսպորտի ոլորտում արտանետումների նվազեցման դժվարությունները:

Անցումը լայնածավալ ազդեցություն է ունեցել հասարակության և տնտեսության վրա՝ ցույց տալով, որ ածխաթթվացում հնարավոր է նույնիսկ արդյունաբերական զարգացած երկրում: Այնուամենայնիվ, ոմանք պնդում են, որ Energiewende-ի ծախսերը ծանր են եղել հատկապես սպառողների և արդյունաբերության ոլորտների համար, և շեշտում են միջազգային համագործակցության կարևորությունը դրա հաջողությունն ապահովելու համար:

Հատկանշական ծրագրերից է վերականգնվող էներգիայի աղբյուրի մասին օրենքը (EEG), որը ուժի մեջ է մտել 2000 թվականին և ծառայում է որպես վերականգնվող աղբյուրներից էլեկտրաէներգիայի խթանման գործիք: Այս օրենքը փոխարինեց վերականգնվող աղբյուրներից հասարակական ցանց ստացված էլեկտրաէներգիայի հաղորդման մասին 1990 թվականի օրենքին⁸: Այն հիմնականում կարգավորում է այն ամենը, ինչը կապված է ջերմոցային չեզոք էլեկտրամատակարարման վերածվելու հետ: Ի լրումն վերականգնվող էներգիայի օգտագործման ընդլայնման ուղու՝ EEG-ը պարունակում է նաև օրենսդրություն սնուցման փոխհատուցումների կամ շուկայական հավելավճարների վերաբերյալ⁹: Այն երաշխավորում է վերականգնվող էներգիա արտադրողների համար՝ ֆիքսված սնուցման սակագներով: Սա հանգեցրել է վերականգնվող էներգիայի նախագծերի զանգվածային աճի: Օրենքի հիմնական նպատակն է մինչև 2030 թվականը արտադրված էլեկտրաէներգիայի 80 %-ը ստանալ էներգիայի վերականգնվող աղբյուրներից: Նպատակին հասնելու համար չորս տարին մեկ Գերմանիայի դաշնային կառավարությունը պարտավոր է

⁷ <https://www.bundesregierung.de/breg-en/service/archive/kohleausstiegsgesetz-1717014>, 29/10/2024թ.:

⁸ https://climate-laws.org/document/renewable-energy-sources-act-eeg-latest-version-eeg-2022_1b40, 29/10/2024թ.:

⁹ <https://belectric.com/en/what-is-the-german-eeg-%F0%9F%A4%94/>, 29/10/2024թ.:

ներկայացնել EEG-ի առաջընթացի հաշվետվություն: Մա ապահովում է, որ օրենքը մշակվի և փոփոխվի ապագային միտված ձևով: Այս մեթոդի շնորհիվ 2023 թվականին կատարվեցին օրենքի վերջին փոփոխությունները: Այսպիսով՝ Գերմանիայի վերականգնվող էներգիայի (EEG) սուբսիդիաները նախատեսվում է մինչև 2029 թվականը հասնել մոտ 23 միլիարդ եվրոյի: Այս ծրագրի նպատակն է աջակցել կանաչ էներգիայի զարգացմանը՝ մասնավորապես խթանելով հողմային և արևային էներգիայի արտադրությունը: Չնայած որոշ հին կայանքներ դուրս կգան սուբսիդավորման ծրագրից, կառավարությունը նախատեսում է նոր աճի տենդերներ և այլընտրանքներ՝ պահպանելու կայուն զարգացումը և հասնելու ածխածնային չեզոքության նպատակներին¹⁰:

II. Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ

ԱՄՆ-ում կանաչ ձեռնարկատիրության զարգացումը խթանվում է ինչպես պետական քաղաքականությամբ, այնպես էլ մասնավոր ներդրումներով: Օրինակ՝ «Inflation Reduction Act» (IRA) օրենքը 369 միլիարդ դոլար է հատկացնում վերականգնվող էներգիայի և կլիմայական ծրագրերի համար՝ ստեղծելով նաև հարկային արտոնություններ տեխնոլոգիաների արտադրության խթանման նպատակով: Այս օրենքը նպաստում է այնպիսի ոլորտներում նորարարություններին, ինչպիսիք են արևային և քամու էներգիան, էլեկտրամոբիլները և կլիմայական տեխնոլոգիաները:

Հատկապես նշանակալի է, որ IRA-ն նպաստում է տեղական արտադրության և նոր աշխատատեղերի ստեղծմանը: Օրինակ՝ GE-ն¹¹, GE-ն ակտիվորեն ներգրավված է կանաչ ձեռնարկատիրության և էներգետիկ նորարարության մեջ: Այն խթանում է նորարարական տեխնոլոգիաներին՝ աջակցելով էներգիայի անցմանը դեպի վերականգնվող աղբյուրներ, որոնք կարևոր են «Green New Deal» և Inflation Reduction Act (IRA) օրենսդրական նախաձեռնությունների շրջանակներում¹²:

¹⁰ <https://renewablesnow.com/news/germanys-eeg-subsidies-seen-to-rise-to-eur-23bn-by-2029-872531/>, 30/10/2024 թ.:

¹¹ GE նշանակում է General Electric, ամերիկյան խոշորագույն բազմազգ կոնգլոմերատ, որը գործում է մի քանի ոլորտներում, ներառյալ՝ էներգետիկա, առողջապահություն, ավիացիա և վերականգնվող էներգիայի տեխնոլոգիաներ:

¹² <https://www.weforum.org/agenda/2023/03/us-climate-bill-green-jobs/>, 30/10/2024 թ.:

Օգտվելով օրենքի արտոնություններից՝ ընդլայնել է իր արտադրությունը և ներկայացրել է հսկա քանու տուրքիներին նախագիծ Նյու Յորքում, որը կլուծի էներգետիկ արդյունավետության խնդիրները և կնվազեցնի ծախսերը խոշոր նախագծերի համար:

GE-ի ներդրումներն ուղղված են նաև արտադրական կայունությանն ու ածխածնի նվազեցմանը, ինչը ընկերությանը դարձնում է խոշոր խաղացող՝ մաքուր էներգետիկայի գլոբալ շուկայում: Օրինակ՝ կորպորացիաները, ինչպես Maersk-ն ու Volkswagen-ը, համագործակցում են տեխնոլոգիական ընկերությունների հետ՝ կանաչ հումքերի մատակարարումը զարգացնելու և արտադրական ծավալները մեծացնելու համար: Համագործակցության նման մոտեցումները նպաստում են, որ նորարարական ընկերությունները հաղթահարեն ֆինանսավորման և շուկայի պահանջների հետ կապված խոչընդոտները՝ արագ աճի համար (օրինակ՝ վերականգնվող պլաստիկի վերամշակման կենտրոններ կամ ջրածնային տեխնոլոգիաներ)¹³:

«Green New Deal»-ի շրջանակներում կարևորվում են ոչ միայն վերականգնվող էներգիայի ծրագրերը, այլև տնտեսական արդարությունը՝ ուղղված ցածր եկամուտ ունեցող և անտեսված համայնքների զարգացմանը: Տեխնոլոգիական ստարտափերը վերամշակման ու ջրածնային տեխնոլոգիաների ոլորտում ստանում են պետական աջակցություն և կարողանում են հաղթահարել շուկայական խոչընդոտները՝ արագ աճ ապահովելու համար:

III. Հայաստան

Հայաստանում կանաչ ձեռնարկատիրության ոլորտը դեռ նոր է զարգանում, սակայն հնարավորություններ կան հիմնականում գյուղատնտեսության, վերականգնվող էներգիայի և էկոտուրիզմի ոլորտներում: Չնայած պետական աջակցությունը համեմատաբար սահմանափակ է, կան մի քանի ծրագրեր, որոնք կենտրոնացած են էներգաարդյունավետության բարձրացման և արևային էներգիայի խթանման վրա: Օրինակ՝ արևային կայանքների ներդրումն արագանում է՝ հատկապես գյուղական բնակավայրերում:

¹³ <https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/accelerating-toward-net-zero-the-green-business-building-opportunity>, 30/10/2024 թ.:

Բացի այդ՝ կանաչ ձեռնարկատիրությունը Հայաստանում կարող է ստանալ լրացուցիչ աջակցություն միջազգային կազմակերպություններից, ինչպիսիք են Եվրոպական միությունը և Համաշխարհային բանկը, որոնք ներդրումներ են անում կայուն զարգացման ծրագրերում: Այդ աջակցությունը հիմնականում ուղղված է ֆինանսական միջոցների տրամադրմանը փոքր և միջին ձեռնարկություններին՝ նորարարական, էներգաարդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրման համար: Սակայն ոլորտի հիմնական մարտահրավերներն են ֆինանսավորման սահմանափակ հնարավորությունները և տեխնոլոգիական ռեսուրսների պակասը: Կանաչ ձեռնարկատիրության զարգացման համար կարևոր է ստեղծել խրախուսական միջավայր՝ տրամադրելով հարկային արտոնություններ և խթանելով նորարարական նախագծերը:

Չնայած զարգացման որոշ խոչընդոտներին՝ երկրի կառավարությունը և միջազգային կազմակերպություններն աստիճանաբար խթանում են կայուն զարգացմանը միտված նախաձեռնություններ:

Հայաստանն իր արևային ռեսուրսների շնորհիվ ունի մեծ ներուժ արևային էներգիայի զարգացման համար: Վերջին տարիներին իրականացվել են մի շարք ծրագրեր պետական աջակցությամբ և միջազգային ֆինանսավորմամբ, որոնք նպաստում են արևային կայանքների տեղադրմանը և էներգաարդյունավետության բարձրացմանը: Օրինակ՝ Հայաստանում հաջողությամբ ներդրվում են արևային ֆերմաներ՝ խոշորամասշտաբ արևային էներգիայի նախագծերի միջոցով:

Կանաչ ձեռնարկատիրությունը ներառում է նաև գյուղատնտեսության ոլորտում կայուն պրակտիկաների զարգացումը: Գյուղական համայնքներում աճում է օրգանական գյուղատնտեսության նշանակությունը, որն ուղղված է ոչ միայն շրջակա միջավայրի պաշտպանությանը, այլև ավելի բարձրորակ արտադրանքի մշակմանը: Սա կարևոր նշանակություն ունի երկրի գյուղատնտեսական արտադրանքի արտահանման աճի համար¹⁴:

Այսպիսով՝ Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի և Հայաստանի միջև առկա են որոշ նմանություններ և տարբերություններ թե՛ տնտեսական և թե՛ քաղաքական համակարգերում: Գերմանիայի կայուն սոցիալական շուկայի մոդելը հակադրությամբ է ԱՄՆ-ի շուկայական մոտեցմանը և

¹⁴ UN, Sustainable development goals in Armenia, <https://armenia.un.org/en/sdgs>, 31/10/2024

Հայաստանի զարգացող ժողովրդավարությանը: Յուրաքանչյուր երկրի յուրահատուկ համատեքստը ձևավորում է նրա շրջակա միջավայրի քաղաքականություններն ու տնտեսական ռազմավարությունները՝ ընդգծելով 21-րդ դարի կառավարման և հանրային մասնակցության բարդությունները:

Այս երեք երկրներում կատարված ուսումնասիրությունները ներկայացրել ենք համեմատական վերլուծությամբ (տե՛ս աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Համեմատական վերլուծություն Գերմանիայի, ԱՄՆ-ի և Հայաստանի միջև¹⁵

Ցուցանիշ	Գերմանիա	ԱՄՆ	Հայաստան
Կառավարական աջակցություն	Բարձր	Տարբեր մակարդակներ	Սահմանափակ
Մասնավոր ներդրումներ	Բարձր	Բարձր	Ցածր
Հանրային իրազեկում	Բարձր	Միջին	Ցածր

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ կանաչ ձեռնբեռնությունը նպատակաուղծված է նվազեցնելու շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցությունները և խթանել կայուն զարգացման սկզբունքները:

Կանաչ ձեռնբեռնության ֆինանսական վերահսկողությունը վճռորոշ է կայուն զարգացման խթանման և բնապահպանական մարտահրավերներին դիմակայելու համար: Այն էական նշանակություն ունի բիզնես պրակտիկան հանրային շահերին համապատասխանեցնելու համար: Գերմանիայի և Միացյալ Նահանգների փորձն ընդգծում է ֆինանսական վերահսկողության մեխանիզմների կարևորությունը կանաչ ձեռնբեռնության խթանման գործում:

Ֆինանսական վերահսկողությունը երաշխավորում է, որ ձեռնարկությունները կայուն պրակտիկա են ընդունում, նվազեցնում շրջակա

¹⁵ Կազմվել է հեղինակի կողմից:

միջավայրի վրա դրանց ազդեցությունը և նպաստում սոցիալական բարեկեցությանը: Պետական և մասնավոր հատվածի համագործակցություններն օգտագործում են ռեսուրսներ և փորձագիտություն՝ խթանելով կանաչ նորարարությունը և կայունության մշակույթը:

Կանաչ ծրագրերի շրջանակներում կարևոր է հավաքել և վերլուծել տվյալներ, որոնք վերաբերում են նախագծի ազդեցությանը շրջակա միջավայրի վրա: Սա կարող է ներառել էներգիայի սպառման, արտանետումների, վերականգնվող ռեսուրսների օգտագործման և այլ գործոնների գնահատումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Mnactsakanyan H., Gasparyan V., The issues of accounting information for sustainable bussines development, Economics, Finance and Accounting, 2023, Vol 2, N12:
2. Germany: Energy policy review, <https://www.iea.org/reports/germany-2020>, 29/10/2024 թ.:
3. Germany: Nuclear power plants to close by 2022:
4. UN, Sustainable development goals in Armenia, <https://armenia.un.org/en/sdgs>, 31/10/2024 թ.:
5. <https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/accelerating-toward-net-zero-the-green-business-building-opportunity>, 30/10/2024 թ.:

FINANCIAL CONTROL OF GREEN ENTREPRENEURSHIP FROM A PUBLIC INTEREST PERSPECTIVE

Varduhi Tananyan

Green entrepreneurship has emerged as a key driver of sustainable development, addressing environmental challenges while also promoting economic growth. This article examines the green entrepreneurship development models of Germany, the United States, and Armenia, as well as the mechanisms for overseeing public interests. Each country has implemented unique measures, such as tax incentives, public-private partnerships, and comprehensive policy frameworks supporting green business. These mechanisms have successfully

promoted sustainable practices, reduced environmental impact, and contributed to social and economic stability. By comparing with Armenia, we have made recommendations. The experiences of the studied countries and the proposed recommendations aim to guide Armenia toward a more supportive environment for green entrepreneurship, aligned with public interests and promoting sustainable development.

Keywords: *green entrepreneurship, public interests, public-private partnership, financial oversight, sustainability, economic policy.*

ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ ЗЕЛЕННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ИНТЕРЕСОВ

Вардуи Тананян

Зеленое предпринимательство стало ключевым фактором устойчивого развития, решая экологические проблемы и одновременно способствуя экономическому росту. В этой статье рассматриваются модели развития зеленого предпринимательства Германии, США и Армении, а также механизмы надзора за общественными интересами. Каждая страна внедрила уникальные меры, такие как налоговые льготы, государственно-частное партнерство и комплексные политические рамки, поддерживающие зеленый бизнес. Эти механизмы успешно продвигали устойчивые практики, снижали воздействие на окружающую среду и способствовали социальной и экономической стабильности. Сравнивая с Арменией, мы дали рекомендации. Опыт изученных стран и предлагаемые рекомендации направлены на то, чтобы направить Армению к более благоприятной среде для зеленого предпринимательства, соответствующей общественным интересам и способствующей устойчивому развитию.

Ключевые слова: *зеленое предпринимательство, общественные интересы, государственно-частное партнерство, финансовый надзор, устойчивость, экономическая политика.*

**«ԿԱՆԱՉ ԶԵՆՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ» ՈՐՊԵՍ ՀԱՐԿԱՅԻՆ
ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐ**

Սահակյանց Լիլիթ

Հայաստանի Եվրոպական համալսարան
«Ֆինանսներ» մասնագիտություն,
Երկրորդ կուրս
lilitsahakyanc@gmail.com

Այվազյան Էլլադա

«Ֆինանսներ» մասնագիտություն,
Երրորդ կուրս ուսանող
Հայաստանի Եվրոպական համալսարան
ayvazyanelada83@gmail.com

Համառոտագիր

Կանաչ ձեռնարկատիրության պահանջը հատկապես ակնառու է դրսևորվում մետաղական հանքարդյունաբերության ոլորտում, որտեղ շրջակա միջավայրին հսկայածավալ վնասներ են հասցվում: Սակայն մյուս կողմից երկրները չեն կարող հրաժարվել մետաղական հանքարդյունաբերությունից, քանի որ այն ոչ միայն տնտեսապես շահավետ ոլորտ է, այլև սեփական արտադրանքի մեծ պահանջարկ ունի շուկայում¹⁶:

Հանքագործությունն ավանդաբար եղել և շարունակում է մնալ հայաստանյան տնտեսության լոկոմոտիվներից մեկը: Այն զգալի դերակատարում ունի արդյունաբերության, արտահանման, նաև, բնականաբար, պետական բյուջեի հարկային եկամուտների համալրման մեջ: Այս իրողությամբ պայմանավորված՝ հանքագործական ընկերությունները գործում են հանրության աչալուրջ հայացքի ներքո, դրանց նկատմամբ սպասելիքները չափազանց մեծ են, երբեմն՝ նույնիսկ գերազնահատված: ԶՊՄԿ-ն շարունակաբար ստեղծում է զգալի դրամական հոսքեր: ԶՊՄԿ-ն շարունակելու է իրականացնել ակտիվ ծրագրեր՝ հանքարդյունահանման արդյունավետությունը բարձրացնելու և արտադրության օպտիմալացման ուղղությամբ: Քանի դեռ պղնձի, ոսկու և

¹⁶ **Ճուղության Ա., Խաչատրյան Ն.**, Կանաչ ձեռնարկատիրություն (ուսումնական ձեռնարկ) 2024թ.:

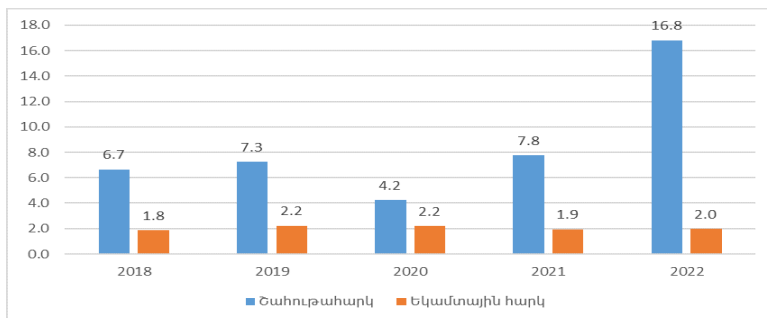
մոլիբդենի գները որոշիչ ազդեցություն ունեն ընկերության դրամական հոսքերի վրա, ԶՊՄԿ-ն շարունակելու է ուժեղացնել ֆինանսական դիրքերը և առավելագույնի հասցնել դրամական հոսքերն արտադրության արդյունավետության և ծախսերի կառավարման միջոցով: ԶՊՄԿ-ն շարունակում է իրականացնել աճի ռազմավարությունը և անընդհատ փնտրում է մրցակցային առավելությունների նոր աղբյուրներ՝ նպատակ ունենալով ապահովել ճյուղի համար բարձր շահույթ: Գործընկերները մեծ ազդեցություն ունեն ԶՊՄԿ-ի գործառնությունների և ծախսերի վրա: Գործընկերների հետ հարաբերությունները ԶՊՄԿ-ի հաջողության գրավականներից մեկն է: ԶՊՄԿ-ն իր համագործակցությունը կազմակերպում է հստակ և խելամիտ ձևերով, լիովին անկեղծ՝ որոշումներ ընդունելիս օգտագործելով հասանելի ամբողջ տեղեկատվությունը, ապահովելով ստանձնած պատասխանատվությունը, շարժվելով նորարարական և ստեղծագործ մտքերով, ստեղծելով բաց, ազնիվ փոխադարձ հարգանքի և վստահության վրա հենված հարաբերություններ:

Հիմնաքառեր՝ Կանաչ ձեռնարկատիրություն, կանաչ տնտեսություն, հարկային եկամուտներ, կայուն զարգացում, հարկային արտոնություններ:

«Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ» փակ բաժնետիրական ընկերությունը (ԶՊՄԿ) Հայաստանի Հանրապետության առաջատար հանքարդյունահանող ընկերությունն է: ԶՊՄԿ-ն շահագործում է մոլիբդենի և պղնձի զգալի հաստատված ու կանխատեսվող պաշարներով հանքավայր: Առավելություններից է չափի մեծությունը, որը թույլ տալիս ավելի ցածր բաղադրությամբ հանքաքարի պայմաններում հասնելու ավելի բարձր շահութաբերության՝ ծավալների և գործառնությունների առավել արդյունավետ կազմակերպման միջոցով: Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատն առանձնանում է այլ արդյունահանող ընկերություններից ակտիվների որակի և լայնամասշտաբ կորպորատիվ պատասխանատվության ծրագրերի համադրության շնորհիվ: 2022 թ. առաջին 9 ամիսներին ԶՊՄԿ կողմից վճարվել է շուրջ 130 մլրդ դրամի հարկ, ինչը մոտ 90 մլրդ դրամով գերազանցում է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի ցուցանիշը: Ընդհանրապես ընթացիկ արդյունքն աննախադեպ է անկախ Հայաստանի պատմության ողջ ընթացքի համար: Ընթացիկ տարում վճարած հարկերի մասով զգալի աճ է արձանագրվել

ԱՊՄԿ-ի մոտ: 2022թ. հունվար-սեպտեմբերին վճարվել է 11,7 մլրդ դրամի հարկ, այն դեպքում, երբ նախորդ տարի նույն ցուցանիշը կազմել է 3,3 մլրդ դրամ, իսկ 2014-2020թթ. ընթացքում, տարվա առաջին երեք եռամսյակների կտրվածքով երբևէ չի գերազանցել 2,5 մլրդ դրամի շեմը: Վերջին 5 տարիների ընթացքում ԶՊՄԿ-ն 4 անգամ գլխավորել է ՀՀ հարկատուների ցանկը, ինչը որակապես տարբերվում է 2014-2017թթ. իրավիճակից: ԶՊՄԿ վճարած հարկերի ու ՀՀ-ում պղնձի խտանյութի արտադրության շարժընթացները տարամետ ուղղվածություն ունեն: Այսինքն՝ ընկերությունը արձանագրում է հարկային վճարումների ավելացում պղնձի խտանյութի արտադրության ընդհանուր նվազման համապատկերում: Սա մասամբ բացատրելի է պղնձի համաշխարհային գների առաջանցիկ աճով, նաև չի կարելի հերքել հարկային ինստիտուտի հետ ԶՊՄԿ փոխհարաբերություններում առողջ բաղադրիչի աստիճանական գերակայության և առավելի տրամաբանվածության, արդյունքում՝ ԶՊՄԿ փաստացի հարկային բեռի ավելացման մասին: Ինչպես 2021 թ.-ին, այնպես էլ 2022 թ. նույն ժամանակաշրջանում Հայաստանի խոշորագույն հարկատուներն են «Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ» ՓԲԸ-ն, «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ն և «Գրանդ տոբակո» ՍՊԸ-ն:

Գծապատկեր 1. ԶՊՄԿ վճարած հարկերի մասնաբաժինը ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների կառուցվածքում, հունվար-սեպտեմբեր¹⁷

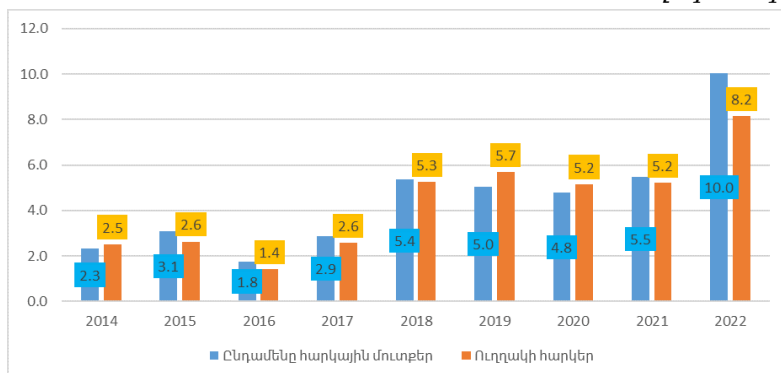

2022 թ. հունվար-սեպտեմբերին ԶՊՄԿ մասնաբաժինը ՀՀ պետական բյուջե մուտքագրված շախութահարկի կառուցվածքում կազմել է 16,8%, ինչը նախորդ տարվա համեմատ ավելի է 9 %-ային կետով:

¹⁷ Գծապատկերը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով ԶՊՄԿ պաշտոնական կայքէջի տվյալները, <http://www.zcmc.am/arm/inestteorsarm/financialstatements1/>:

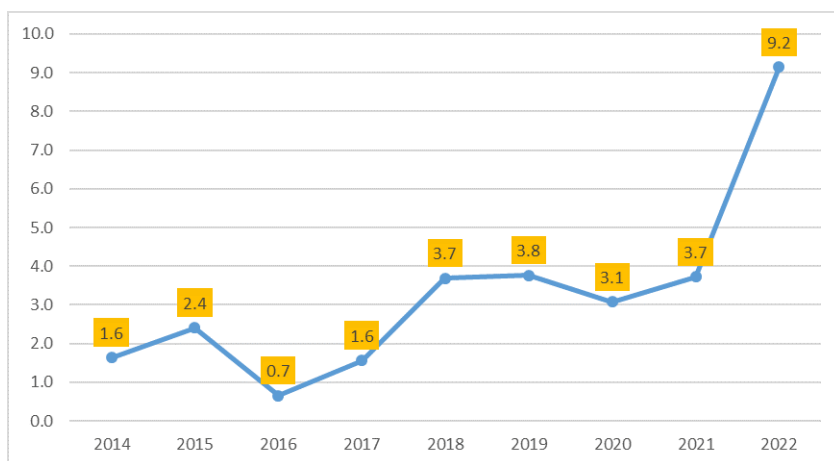
Ստացվում է, որ հանրապետությունում հավաքագրված շահութահարկի ողջ ծավալի 1/6 մասը բաժին է հասնում ՋՊՄԿ-ին:

Գծապատկեր 2. ՋՊՄԿ մասնաբաժինը ՀՀ պետական բյուջեի ուղղակի հարկատեսակների գծով մուտքերի կառուցվածքում, հունվար-սեպտեմբեր¹⁸

2022թ. առաջին 9 ամիսներին այն կազմել է 10 %, դրան նախորդող 4 տարիներին, 2018-ից սկսած, գտնվել է 5 %-ի տիրույթում, մինչդեռ 2014-2017թթ. չի գերազանցել 3,0 %:

Գծապատկեր 3. ՋՊՄԿ վճարած հարկերն ու մոլիբդենի խտանյութի արտադրությունը ՀՀ-ում, հունվար-սեպտեմբեր¹⁹

¹⁸ Գծապատկերը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով <https://videotubes.am/?p=39058&l=am> պաշտոնական կայքի տվյալները:

¹⁹ Գծապատկերը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով <https://videotubes.am/?p=39058&l=am> պաշտոնական կայքի տվյալները:

ԶՊՄԿ մասնաբաժինը 2022թ. հարկային եկամուտների կառուցվածքում (տարվա առաջին 9 ամիսներին) գերազանցել է 9 %, 2018-2021թթ. գտնվել է 3,1-3,8%-ի տիրույթում: Մինչդեռ դրան նախորդող ժամանակահատվածում դիտարկվող ցուցանիշը չի գերազանցել 2,4 %, իսկ, օրինակ, 2017-ին կազմել է ընդամենը 1,6 % կամ 2018-ի մակարդակից 2,1 %-ային կետով ցածր: Իրավիճակի ողջ խորությունը պատկերացնելու համար ճշգրտենք, որ 2018 թ. 2017-ի համեմատությամբ պղնձի համաշխարհային գների աճը միջինում կազմել է ընդամենը 6 %: Դեռևս 2022 թ. առաջին եռամսյակում ԶՊՄԿ-ն արդեն հարկերի թռիչքային աճ էր գրանցել, որը տնտեսագետները պայմանավորեցին նախևառաջ միջազգային շուկաներում պղնձի գների աճով: Լինելով արտահանող ընկերություն՝ ԶՊՄԿ-ն դրա հաշվին լրացուցիչ եկամուտներ է ապահովել, որն էլ շղթայաբար ազդել է հարկերի վրա:

Աղյուսակ 1.

2021-2022թթ. Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի վճարված հարկերը հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին (հազ. դրամ)²⁰

	2021թ	2022թ	
Ընդամենը	61 958 050,606	143 933 308,085	
Շահութահարկ	12 229 360,826	33 951 050,278	
Եկամտային հարկ	7 891 570,297	8 689 196,25	
ԱԱՀ-ն	1 505 236,585	3 164 805,888	
Ակցիզային հարկ	81 890,335	34 669,659	
Այլ հարկեր և վճարներ	40 249 992,563	98 093 586,01	

Աղյուսակի տվյալներից պարզ է, որ 2021 թ. համեմատ 2022 թ.-ին հարկերը կրկնապատկվել են: Ընդհանուր հարկերի վճարման մասով 61մլրդ է եղել և 2022 թ. այն եղել է 143մլրդ, որը բավականին մեծ թիվ է մեկ տարվա կտրվածքով: Այսպիսով, հանքարդյունաբերությամբ զբաղվող «Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ»-ն (ԶՊՄԿ) գլխավորում է խոշորների

²⁰ Աղյուսակը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով ՀՀ ՊԵԿ-ի տվյալները, <https://src.am/am/getMenusContents/120>:

ցանկը՝ 2022 թ. հունվար-սեպտեմբերին վճարած 144մլրդ դրամի հարկերով, որը նախորդ տարվա նույն ամիսների համեմատ եռապատկվել է:

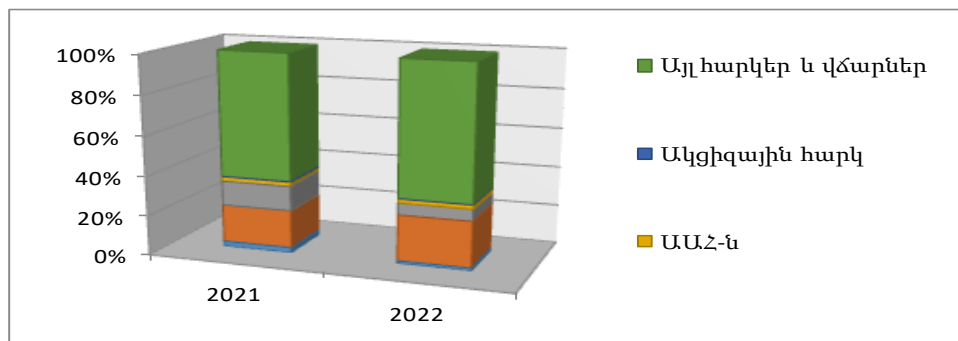
Աղյուսակ 2.

2021-2022թթ. Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի վճարաված հարկերի կազմի և կառուցվածքի վերլուծություն հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին²¹

	2021թ	2022թ	
Ընդամենը	100%	100%	
Շահութահարկ	19.7%	23.5%	
Եկամտային հարկ	12.7%	6.03%	
ԱԱՀ-ն	2.4%	2.1%	
Ակցիզային հարկ	0.1%	0.02%	
Այլ հարկեր և վճարներ	64.9%	68.1%	

Աղյուսակը ցույց է տալիս 2021-2022 թվականին վճարած հարկերը տոկոսային արտահայտությամբ: Ընդհանուր հարկերի 100 % բաժանվել է ըստ վճարած հարկերի:

Գծապատկեր 4. 2021-2022թթ Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի վճարաված հարկերի դինամիկան հունվար-դեկտեմբեր ամիսներին²²

²¹ Աղյուսակը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով ԶՊՄԿ-ի 2021-2022 թթ. տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունները, <http://www.zcmc.am/arm/inestteorsarm/financialstatements1/>:

²² Աղյուսակը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով ՀՀ ՊԵԿ-ի տվյալները, <https://src.am/am/getMenusContents/120>:

Գծապատկերն ակնհայտ ցույց է տալիս, որ հարկերից շատ էր այլ հարկեր և վճարները, հաջորդ տեղում շահութահարկն է, որը 2 տարիների համեմատությամբ այդքան էլ չի տատանվել: Այնուհետև հաջորդում է եկամտային հարկը, որը 2021-2022 թթ. համեմատության արդյունքում տեսնում ենք, որ 2022 թ. նվազել է նախորդ տարվա համեմատ: Հաջորդ տեղում ԱԱՀ-ն և Ակցիզային հարկն է, որոնք մյուս հարկերի համեմատ քիչ են եղել: Դեռևս 2022 թ. առաջին եռամսյակում ԶՊՄԿ-ն արդեն հարկերի թռիչքային աճ էր գրանցել, որը տնտեսագետները պայմանավորեցին նախնառաջ միջազգային շուկաներում պղնձի գների աճով: Լինելով արտահանող ընկերություն՝ ԶՊՄԿ-ն դրա հաշվին լրացուցիչ եկամուտներ է ապահովել, որն էլ շղթայաբար ազդել է հարկերի վրա²³:

Եզրակացություն

Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենի կոմբինատը 2021-2022 թթ. գլխավորել է խոշոր խումբ հարկատուների ցանկը, 2021թ. համեմատ 2022թ. եղել է հարկերի կրկնակի աճ, մասնավորապես շահութահարկն է կրկնապատկվել: 2022 թվականի աճը պայմանավորված է եղել գների կտրուկ նվազմամբ: Ընկերությունն արձանագրում է հարկային վճարումների ավելացում պղնձի խտանյութի արտադրության ընդհանուր նվազման համապատկերում: 2022 թ. առաջին 9 ամիսներին ԶՊՄԿ կողմից վճարվել է շուրջ 130 մլրդ դրամի հարկ, ինչը մոտ 90 մլրդ դրամով գերազանցում է նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի ցուցանիշը:

Առաջին: Կանաչ ձեռնարկությունները հաճախ հիմնվում են նոր տեխնոլոգիաների և պրակտիկայի վրա, որոնք նվազեցնում են շրջակա միջավայրի ազդեցությունը: Շրջակա միջավայրի պահպանություն: Կանաչ ձեռնարկությունները նպատակ ունեն նվազեցնել ռեսուրսների սպառումը, վերականգնել բնական ռեսուրսները և նվազեցնել աղտոտումը:

Երկրորդ: Կանաչ ձեռնարկատիրությունը կարող է ստեղծել նոր աշխատատեղեր, բարձրացնել տնտեսական ակտիվությունը և, հետևաբար, նպաստել հարկային եկամուտների աճին: Այս ոլորտում ներդրումները կարող են ապահովել երկարաժամկետ տնտեսական օգուտներ: Կարող են կիրառել հարկային արտոնություններ և խթաններ կանաչ ձեռնարկությունների համար, ինչը կխրախուսի ներդրումները և նորարարությունները: Կանաչ տնտեսությունը կարող է ստեղծել նոր

²³ Գծապատկերը կազմված է հեղինակների կողմից՝ հիմք ընդունելով <https://hetq.am/hy-h> տվյալները:

շուկաներ, օրինակ՝ վերականգնվող էներգիայի, կայուն գյուղատնտեսության և շրջակա միջավայրի պահպանության ծառայությունների ոլորտներում:

Երրորդ: Շատ երկրներ, ինչպիսիք են Դանիան ու Նորվեգիան, արդեն իսկ հաջողությամբ զարգացրել են կանաչ տնտեսությունը՝ կիրառելով նորարարական մոտեցումներ և քաղաքականություն: Կանաչ ձեռնարկատիրությունը ապագայի տնտեսության հիմնասյուներից մեկն է, որը ոչ միայն նպաստում է տնտեսական աճին, այլև սոցիալական և բնապահպանական խնդիրների լուծմանը: Համաձայնեք, որ կանաչ ձեռնարկատիրությունը ժամանակակից տնտեսության կարևոր ուղղությունն է, որը միավորում է տնտեսական աճը, սոցիալական պատասխանատվությունը և շրջակա միջավայրը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Ճուղության, Ն. Խաչատրյան, Կանաչ ձեռնարկատիրություն (ուսումնական ձեռնարկ), 2024:
2. ԶՊՄԿ 2021-2022 թթ. տարեկան ֆինանսական հաշվետվություններ.
<http://www.zcmc.am/arm/inesteorsarm/financialstatements1/>
3. <http://www.zcmc.am/arm/inesteorsarm/financialstatements1/>:
4. <https://src.am/am/getMenusContents/120>

GREEN ENTREPRENEURSHIP" AS A SOURCE OF TAX REVENUE FORMATION Sahakyants Lilit Ayvazyanyan Ellada

Mining has traditionally been and continues to be one of the locomotives of the Armenian economy. It has a significant role in the addition of industry, export, and, of course, tax revenues of the state budget. Due to this reality, mining companies operate under the watchful eye of the public, the expectations for them are extremely high, sometimes even overestimated. ZPMC continues to generate significant cash flow. ZPMC will continue to implement active programs aimed at increasing the efficiency of mining and optimizing production.

Keywords: *Green entrepreneurship, green economy, tax revenues, sustainable development, tax incentives.*

«ЗЕЛЕНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО» КАК ИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ НАЛОГОВЫХ ДОХОДОВ

Տաակյանց Լիլիտ

Այվաջյան Ջլադա

Горнодобывающая промышленность традиционно была и продолжает оставаться одним из локомотивов экономики Армении. Он играет значительную роль в пополнении промышленности, экспорта и, конечно же, налоговых поступлений в государственный бюджет. В связи с этой реальностью горнодобывающие компании работают под пристальным вниманием общественности, ожидания к ним чрезвычайно высоки, порой даже завышены. ЗММК продолжает генерировать значительный денежный поток. ЗММК продолжит реализацию активных программ, направленных на повышение эффективности добычи и оптимизацию производства.

Ключевые слова: *зеленое предпринимательство, зеленая экономика, налоговые поступления, устойчивое развитие, налоговые льготы.*

"GREEN FINANCING" AS A MOTIVATION LEVER FOR ORGANIZING "GREEN ENTREPRENEURSHIP"

Margarita Gyulamiryan

margaritagyulamiryan@gmail.co

Meri Basoyan

European University of Armenia

"Finance" Specialty, Bachelor 4th course

meribasoyan@gmail.com

Abstract

Green financing, a financial instrument that supports environmentally friendly projects, has emerged as a powerful motivator for aspiring green entrepreneurs. It can significantly spur the growth of sustainable businesses and contribute to a greener future. "Green financing" is a motivational lever for organizing "green entrepreneurship" for the simple reason that it offers *financial accessibility* (loans, grants, and equity investments, making it easier for entrepreneurs to secure the capital needed to start and grow their businesses, it also suggests flexible repayment terms and lower interest rates, reducing the financial burden on entrepreneurs), *risk mitigation* (Green projects often have a lower perceived risk due to their positive environmental impact. This can lead to more favorable financing terms and increased investor interest; Government-backed programs and insurance schemes can help mitigate risks associated with green investments, making them more attractive to lenders and investors), *positive public image* (Green businesses are often seen as socially responsible and innovative. This can lead to increased customer loyalty, positive media coverage, and stronger partnerships).

Keywords: *green entrepreneurship, green financing, green loans, green bonds, stable development.*

Entrepreneurship has traditionally been considered a type of activity to create material goods, generate additional profit, and improve people's well-being, however, by using entrepreneurial services, society is already making a public demand to preserve the planet earth, to take care of the environment for a

place that is too often overlooked in the race to generate profits²⁴. As the 21st century dawned, the economic community began to actively use the term "green business" to address the growing urgency of mitigating the negative environmental consequences of economic activities²⁵. "Green enterprise" is committed to continual value creation through business innovation, simultaneously conserving natural systems and reducing environmental harm with a dedicated toolkit²⁶. One of the tools for the organization of "green entrepreneurship" is "green financing". Simply, green financing is a loan or investment that supports environmentally-friendly activity, such as purchasing environmentally-friendly goods and services or building environmentally-friendly infrastructure.

Green financing incentivizes green entrepreneurship through preferential treatment, cost-effective transactions, and subsidies. "Green financing", "responsible investing" and "sustainable investing" are a broad umbrella of terms that refer to the incorporation of environmental, social and governance (ESG) considerations into investment decisions. Green financing has become a large and fast-growing segment of the capital markets, with investors looking to incorporate ESG practices across existing portfolios of assets to minimize their exposure to ESG risks, and increasingly shifting capital from more traditional assets to green assets. Climate change has become one of the key challenges of the 21st century, prompting unprecedented global action. ESG issues related to a project's exposure to climate change and its climate impact have been at the core of discussions in the financing community. While the roots of green finance can be traced back to the 1970s, the tipping point of the sustainability movement didn't come until 2015, with the launch of the [Sustainable Development Goals](#) and the [Paris Agreement](#). On November 11-22 this year, Great Britain is going to organize the 29th United Nations Climate Change Conference (COP29), which will take place in Baku, and Green Finance will be one of the most important topics of COP29²⁷.

The tools of "green financing":

²⁴ Tshughuryan A., Khachatryan N., GREEN ENTREPRENEURSHIP (Text book), 2024, p.24.

²⁵ Tshughuryan A., Khachatryan N., GREEN ENTREPRENEURSHIP (Text book), p.29.

²⁶ Tshughuryan A., Khachatryan N., GREEN ENTREPRENEURSHIP (Text book), p.29.

²⁷ UN Climate Change Conference Baku – November 2024, <https://unfccc.int/cop29>

1. Green Loans,
2. Green Bonds,
3. Grants,
4. Subsidies,
5. Tax levers.

"Green lending" supports business stability by offering low-interest loans with flexible terms. "Green loans" are relatively inexpensive loans provided by commercial banks to businesses²⁸. According to the Climate Bonds Initiative, global "green debt" experienced positive growth in 2023. It increased by 15% from \$509 billion to \$587 billion compared to the previous year. Additionally, the number of countries participating in "green debt" initiatives expanded from 54 to 68. Green finance has moved to the forefront of the minds of the financial community. [Bloomberg](#) estimates that global ESG assets are on track to exceed \$53 trillion by 2025, representing more than a third of the projected total assets under management. ESG impact is increasingly the first topic banks, equity funds, and private investors ask about when considering whether to deploy capital. Investor mindset has changed and will continue to rapidly evolve in a world increasingly focused on climate change. Table 1 presents a list of RA banks that provide green loans.

"Green bonds" are financial instruments designed to mobilize capital exclusively for environmentally sustainable projects²⁹. Green bonds enable capital-raising and investment for new and existing projects with environmental benefits. The Green Bond Principles (GBP) seek to support issuers in financing environmentally sound and sustainable projects that foster a net-zero emissions economy and protect the environment. GBP-aligned issuance should provide transparent green credentials alongside an investment opportunity. The green bond market, initiated by the European Investment Bank in 2007, has grown exponentially. With the World Bank joining the effort in 2008, governments and corporations worldwide have

²⁸ Tshughuryan A., Khachatryan N., GREEN ENTREPRENEURSHIP (Text book), 2024, p.84.

²⁹ https://www.icmagroup.org/assets/Armenian-GBP-2021_Appendix-1-2022.pdf

embraced this innovative financing tool to fund environmentally friendly projects³⁰.

³⁰ What are green bonds and why is this market growing so fast?

<https://www.weforum.org/agenda/2023/11/what-are-green-bonds-climate-change/>

Table 1.

Terms of green loans provided by RA banks³¹

№	Bank	Service	Interest Rate, %			Minimum Amount			Maximum Amount		
			AMD	USD	EUR	AMD	USD	EUR	AMD	USD	EUR
1	Araratbank	Loan Leasing	9.41-9.96	-	-	5.000.000	-	-	1.000.000.000	-	-
2	Converse bank	Loan	10-10.5	-	-	5.000.000	-	-	1.000.000.000	-	-
3	AEB	Loan	11.75%	-	-	5.000.000	-	-	500.000.000	-	-
4	Unibank	Loan Leasing	14	9	7	1.000.000	2.500	2.500	80.000.000	200.000	180.000
5	Inecobank	Loan	8-9	-	-	5.000.000	10.000	-	2.000.000.000	1.000.000	-
6	Fast Bank	Loan	8	-	-	300.000	-	-	4.000.000	-	-
7	ID Bank	Loan	8.5	-	-	5.000.000	-	-	500.000.000	-	-

³¹ The table was a compilation by the authors, using information from Armenian commercial banks official websydes.

In 2023, the giants of the global "green bond" market were:

1. China – 83 B USD
2. Germany - 67 B USD
3. USA - 59 B USD

Ameriabank initiated the issuance of "green bonds" in RA in 2020 with a nominal value of €1 million. Table 2 provides an overview of subsequent "green bond" issuances in RA.

In order to receive **grants or subsidies**, the organization must provide a justification for the anticipated "green outcomes". Armenia offers similar state support programs, which are detailed below. The German-Armenian Fund project management office, founded by the Central Bank of Armenia, carries out and oversees projects in specific areas aligned with its mission³²:

- Renewable Energy,
- Energy saving,
- SME lending.
- Housing financing,
- Agriculture.

The energy efficiency program offers green financing through the following financial structures:

1. “Ameriabank” CJSC
2. “ACBA BANK” OJSC
3. “ARARATBANK” OJSC
4. “Evocabank” CJSC
5. “ArmSwissBank” CJSC
6. “InecoBank” CJSC
7. “ACBA Leasing” CO CJSC
8. “AMIO BANK” CJSC
9. “Converse Bank” CJSC
10. “ID Bank” CJSC
11. “ARMECONOMBANK” OJSC
12. Development and Investments Corporation of Armenia CJSC³³.

³² About GAF, <https://gaf.am/hy/about-us-hy/history-hy.html>

³³ Where to apply for a green loan? <http://greenfinance.gaf.am/am/>

Table 2.
Issue of Green Bonds in Armenia³⁴

Issuer Name	Issue Date	Nominal Value	Number	Coupon Rate, %	Maturity Period, months	Maturity Date
‘Ameriabank’ CJSC	03.12.2020	1.000.000 EUR	42	3.05	60	26.11.2025
	14.02.2022	100 USD	80.000	3.50	27	14.05.2024
	14.02.2022	100.000 AMD	30.000	9.50	27	14.05.2024
‘Electric Networks of Armenia’ CJSC	15.07.2024	100 USD	300.000	7.25	48	15.07.2028
	01.08.2024	100 USD	300.000	7.25	60	01.08.2029

³⁴ The table is composed by the authors. Issuers and Instruments, <https://amx.am/am/pages/green-social-bonds>

Renewable energy projects can be financed through the following structures:

1. “Ameriabank” CJSC
2. “Ardshinbank” CJSC
3. “Evocabank” CJSC
4. “ACBA BANK” OJSC
5. “ACBA Leasing” CO CJSC
6. “ID Bank” CJSC
7. “ArmSwissBank” CJSC
8. “AMIO BANK” CJSC
9. “InecoBank” CJSC
10. “Converse Bank” CJSC
11. “UniBank” OJSC
12. “ARMECONOMBANK” OJSC
13. “Byblos Bank Armenia” CJSC
14. “GLOBAL CREDIT Universal credit organization” CJSC³⁵

In summary green financing is a powerful financial tool which plays a crucial role in stimulating the development of innovative green enterprises, generating employment opportunities, and cultivating specialized skills, consequently influencing macroeconomic parameters. In table 3 there are presented numerous outlined benefits of green finance³⁶.

³⁵ Partner Financial Institutions, <http://re.gaf.am/index2c17.html?id=32&L=1>

³⁶ The table was a compilation by the authors

Table 3.

*Benefits of Green Finance*³⁷

Encourages Spread of Technologies and Development of Environmentally Friendly Infrastructure	Governments of developing countries are constructing infrastructure that will improve long-term resource management, increase a country's competitiveness and channel private sector money into local green markets.
Produces a Comparative Advantage	In response to mounting challenges from climate change and other environmental and economic issues, a low-carbon green development may unavoidably shift from a voluntary to an obligatory strategy. Expanding green financing will give you a competitive advantage when environmental regulations tighten.
Adds Business Value	Businesses can enhance the value of their portfolio by increasing (and advertising) their participation in green financing. It offers a company to attract more environmentally concerned investors and customers.
Enhances Economic Prospects	Governments that promote green financing assist in protecting society from scarcity of resources. They do this by building and encouraging local markets for renewable energy, as well as entering new markets with high employment potential.

Nowadays Armenia tries to develop this direction. The actions carried out by the state related to "Green financing" are mentioned below:

- In the 2023 state budget report, it is stated that the "Green and Sustainable Economic Development Strategy" project has already been developed, the strategy of which clearly reflects the directions of the development of the green and sustainable economy and the scope of

³⁷ How does Green Finance Benefit organizations and the World?

<https://emeritus.org/blog/finance-what-is-green-finance/>

planned actions, as well as the promotion of the green economy and sustainable development.

- During 2023, 3 meetings of the "Green Armenia" platform were organized and held³⁸, the purpose of which was to combine and optimize policies and investment initiatives to support Armenia's transition to a green economy³⁹.
- There is also the EU for the Environment program (EU4Environment), which helps partner countries identify green investment needs and opportunities, as well as sources of public and private funding. It supports reforming energy sector subsidies and promoting green public spending⁴⁰.
- In 2023, the government also signed the "Green, Resilient and Inclusive Development Policy Program" loan agreement, which again addresses improving environmental management and energy efficiency. The value was 92,300,000 euros. Also this year, it is planned to sign the "Second Green, Resilient and Inclusive Development Policy Program" loan agreement, which amounts to 50,000,000 euros. This program is implemented by the World Bank⁴¹.

Conclusion and recommendations

Green financing is a powerful tool that can unlock the potential of green entrepreneurship. By providing financial support, reducing risks, and offering regulatory incentives, green financing can help to create a more sustainable and prosperous future. As the global demand for green solutions continues to grow, it is essential to continue investing in green financing initiatives to foster a new generation of green entrepreneurs.

In summary:

First: Eight commercial banks in RA provide “Green loans”.

³⁸ Official website of the Ministry of Finance, https://minfin.am/hy/page/petakan_byujei_hashvetvutyun_2023t_tarekan

³⁹ Fourth Green Armenia Platform Policy Dialogue Urges Action to Enhance the Country's Water Sector, <https://www.undp.org/armenia/press-releases/fourth-green-armenia-platform-policy-dialogue-urges-action-enhance-countrys-water-sector>

⁴⁰ Green Investment and Finance, <https://www.eu4environment.org/hy/areas-of-work/green-investment-and-finance/>

⁴¹ https://minfin.am/hy/content/storagrvel_e_kanach_dimakayun_ev_nerarakan_zargacman_q_ahaqakanutyun_varkayin_hamadzaynagiry/#

Second: There are two organizations in the fund board that issue “Green bonds”.

Third: China, Germany, USA are leaders in the “Green bonds” market worldwide.

Fourth: There are two state support programs related to “Green financing”.

Fifth: Since last year, RA has been signing various loan agreements in the circle of "Green financing".

Recommendation:

First: Organization of professional forums on the impact of "green financing" on business. It will not only raise the level of awareness about "green finance" but also give businesses the opportunity to share their own experience.

Second: Provide grants to universities and research institutes to promote the development of "green finance" in RA. This will allow students to combine theoretical knowledge with practical and increase interest in this field.

Third: Putting materials on "green financing" on the websites of banks and credit organizations, as well as in their financial reports. The scarcity of information creates obstacles in studying the field, which in turn slows its development.

REFERENCES

1. **Tshughuryan A., Khachatryan N.**, GREEN ENTREPRENEURSHIP (Text book), 2024, p.24, 29, 84.
2. UN Climate Change Conference Baku – November 2024,
<https://unfccc.int/cop29>
3. Official website of Araratbank,
<https://www.araratbank.am/hy/gyuxatntesakan-varak/259/#870>,
[Արարատբանկի պաշտոնական կայքէջ](#)
4. Official website of Converse bank
<https://www.conversebank.am/hy/ConverseGreen/>
5. Official website of AEB https://www.aeb.am/hy/business_ecoloan/
6. Official website of Unibank,
<https://www.unibank.am/hy/service/business/solar.php>

7. Official website of Acba bank, <https://www.acba.am/hy/business/get-a-loan/1584513227>
8. Official website of Ineco bank, <https://www.inecobank.am/hy/Business/lendings/green-financing/terms>
9. Official website of Fast bank, <https://www.fastbank.am>
10. Official website of ID bank, <https://idbank.am/business/credits/kredity-biznes-klientam/energy-loan/>
11. https://www.icmagroup.org/assets/Armenian-GBP-2021_Appendix-1-2022.pdf
12. What are green bonds and why is this market growing so fast? <https://www.weforum.org/agenda/2023/11/what-are-green-bonds-climate-change/>
13. Issuers and Instruments, <https://amx.am/am/pages/green-social-bonds>
14. About GAF, <https://gaf.am/hy/about-us-hy/history-hy.html>
15. Where to apply for a green loan? <http://greenfinance.gaf.am>
16. Partner Financial Institutions, <http://re.gaf.am/index2c17.html?id=32&L=1>
17. How does Green Finance Benefit organizations and the World? <https://emeritus.org/blog/finance-what-is-green-finance/>
18. Official website of the Ministry of Finance, https://minfin.am/hy/page/petakan_byujei_hashvetvutyun_2023t_tarekan
19. Fourth Green Armenia Platform Policy Dialogue Urges Action to Enhance the Country`s Water Sector, <https://www.undp.org/armenia/press-releases/fourth-green-armenia-platform-policy-dialogue-urges-action-enhance-countrys-water-sector>
20. Green Investment and Finance, <https://www.eu4environment.org/hy/areas-of-work/green-investment-and-finance/>
21. Official website of the Ministry of Finance, https://minfin.am/hy/content/storagrvel_e_kanach_dimakayun_ev_neraran_kan_zargacman_qaghaqakanutyun_varakayin_hamadzaynagiry/#

**«ԿԱՆԱՉ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ» ՈՐՊԵՍ «ԿԱՆԱՉ
ԶԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ» ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՐԱՆ ՄՈՏԻՎԱՑԻՈՆ ԼԾԱԿ**

**Մարգարիտա Գյուլամիրյան
Մերի Բասոյան**

«Կանաչ ֆինանսավորումը» ֆինանսական գործիք է, որն աջակցում է էկոլոգիապես մաքուր նախագծերին և կարող է զգալիորեն խթանել բիզնեսի կայուն աճը՝ նպաստելով ավելի բարգավաճ ապագային: «Կանաչ ձեռնարկատիրության» համար «կանաչ ֆինանսավորումը» հանդիսանում է որպես վերջինիս կազմակերպման մոտիվացիոն լծակ, այն պարզ պատճառով, որ առաջարկում է ֆինանսների մատչելիություն (վարկեր, դրամաշնորհներ և կապիտալ ներդրումներ, ինչը հեշտացնում է ձեռնարկատերերի համար իրենց բիզնեսը սկսելու և զարգացնելու համար անհրաժեշտ կապիտալի ապահովումը, ինչպես նաև առաջարկում է վարկի մարման ճկուն պայմաններ և ցածր տոկոսադրույքներ՝ նվազեցնելով ձեռնարկատերերի ֆինանսական բեռը), ռիսկի նվազեցում (կանաչ նախագծերը հաճախ ունենում են ավելի ցածր ռիսկ՝ պայմանավորված շրջակա միջավայրի վրա իրենց դրական ազդեցությամբ, ինչը կարող է հանգեցնել ֆինանսավորման ավելի բարենպաստ պայմանների և ներդրողների հետաքրքրության ավելացման, կառավարության կողմից աջակցության ծրագրերը և ապահովագրական սխեմաները կարող են օգնել մեղմելու կանաչ ներդրումների հետ կապված ռիսկերը՝ դրանք ավելի գրավիչ դարձնելով վարկատուների և ներդրողների համար), բիզնեսի հեղինակության բարձրացում (կանաչ բիզնեսը հաճախ համարվում է սոցիալապես պատասխանատու և նորարար, ինչը կարող է հանգեցնել հաճախորդների հավատարմության, լրատվամիջոցների դրական լուսաբանման և ավելի ամուր գործընկերության):

Հիմնաբառեր՝ կանաչ ձեռնարկատիրություն, կանաչ ֆինանսավորում, կանաչ վարկավորում, կանաչ պարտատոմսեր, կայուն զարգացում:

«ЗЕЛЕНОЕ ФИНАНСИРОВАНИЕ» КАК РЫЧАГ МОТИВАЦИИ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ «ЗЕЛЕНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА»

Маргарита Гюламирян

Мери Басоян

Зеленое финансирование, финансовый инструмент, поддерживающий экологически чистые проекты, стало мощным мотиватором для начинающих зеленых предпринимателей. Оно может значительно подстегнуть рост устойчивого бизнеса и способствовать более зеленому будущему. «Зеленое финансирование» является мотивирующим рычагом для организации «зеленого предпринимательства» по той простой причине, что оно предлагает финансовую доступность (кредиты, гранты и инвестиции в акционерный капитал, что облегчает предпринимателям получение капитала, необходимого для запуска и развития их бизнеса, оно также предлагает гибкие условия погашения и более низкие процентные ставки, что снижает финансовую нагрузку на предпринимателей), снижение рисков (зеленые проекты часто имеют более низкий воспринимаемый риск из-за их положительного воздействия на окружающую среду. Это может привести к более выгодным условиям финансирования и повышению интереса инвесторов, поддерживаемые правительством программы и схемы страхования могут помочь снизить риски, связанные с зелеными инвестициями, делая их более привлекательными для кредиторов и инвесторов), положительный общественный имидж (зеленые предприятия часто рассматриваются как социально ответственные и инновационные. Это может привести к повышению лояльности клиентов, положительному освещению в СМИ и более прочным партнерствам).

Ключевые слова: зеленое предпринимательство, зеленое финансирование, зеленые кредиты, зеленые облигации, стабильное развитие.

ISSUES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY ACCOUNTABILITY IN ARMENIA

Ani Mkrtchyan

Northern University

“Finance, accounting” specialization,

first year of postgraduate studies

mkrtchyan2001@gmail.com

Abstract

Corporate social responsibility (CSR) is the approach when organizations or enterprises take into account not only economic profit, but also social, environmental and public values in their activities. CSR can include aspects such as employee welfare, community support, environmental protection, etc. However, there are a number of issues in the field of social responsibility accountability that hinder the effective implementation of CSR.

In Armenia, many organizations do not provide full reports about their CSR programs. Often, organizations publish only partial information about their social programs. This makes it difficult for public scrutiny and social impact assessment. The lack of transparency often creates a lack of trust among the public. There is no strict legislation or mandatory requirements in Armenia that can compel organizations to report on their CSR activities. The government does not develop sufficient policies to encourage or compel organizations to actively engage in social responsibility accountability.

Keywords: Corporate social responsibility, community support, CSR accountability, social impact assessment, effective methods.

Many Armenian organizations focus only on their social philanthropic projects, but do not provide clear reports on their ecological or environmental impact. Today, there are no mandatory methods of environmental accountability in Armenia, which limits the effective activities of organizations in the field of environmental protection. CSR accountability is not well understood not only by organizations but also by society. Many companies do not report the real impact of their CSR programs, do not report their successes or problems. This causes lack

of general perception of CSR among the public. Many organizations in Armenia do not have effective methods for evaluating and reporting on CSR programs. The lack of value assessment and impact measurement does not allow organizations to properly assess the social and environmental impact of their actions.

The concept of Corporate Social Responsibility (CSR) can be defined as a business function that allows the company to harmonize its activities with the community and environment in which it operates with the aim of mutual benefit and sustainability. In Armenian business circles, usage of the term arguably began around 2005-2006, when VivaCell (now VivaCell-MTS) launched mobile services in the country and began a broad philanthropy and community investment program, providing the phrase “corporate social responsibility” with extensive media coverage.

But to what extent have businesses in Armenia embraced CSR and embedded it in their everyday activities over the past 10 years? In 2009, the profile on Armenia in The World Guide to CSR, a publication compiled by CSR International, stated that CSR was still “poorly understood” in the country, with little “visible activity.” It found that most of the projects being conducted in the name of CSR were simply corporate philanthropy initiatives, and that public relations was the motivation driving them. It is worth nothing that, even now, the phrase mainly used in the country for this topic remains “corporate social responsibility” while many other business communities have evolved to talking about “sustainability.” The 2008-2012 program of the Government of Armenia even explicitly stated “promoting corporate social responsibility” as one of its objectives. Nevertheless, there were no state initiatives to spur the business sector into action in this area.

However, the years that followed did show some improvement, specifically led by the telecommunications sector. VivaCell-MTS continued to be the most visible player, with Orange Armenia and Beeline both implementing innovative projects and developing useful partnerships. Orange Armenia conducted a CSR Stakeholder Dialogue, the first of its kind in the country, and introduced eco-labeling and bottom-of-the-pyramid solutions that made the internet more accessible to Armenian villagers. Beeline developed partnerships to encourage the use of internet technology in the classroom. All companies worked to promote the concept of child protection and internet safety, although they

worked in silos, possibly missing out on any synergies that could have come from collaboration towards what was essentially a common interest. In 2013, VivaCell-MTS announced that it was using the ISO 26000 guideline for social responsibility, a big milestone for the adoption of sustainable business practices in Armenia¹.

The international experience, in particular the UN Global Compact which enlarges the framework of business activities to include the spheres of human rights, labor standards, environment and anti-corruption, suggests how one should go about this. This idea which was proposed by Kofi Annan in 1999 is based on the concept of Corporate Social Responsibility (CSR), which the Business Council for Sustainable Development defines as "the continuing commitment by business to behave ethically and contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the local community and society at large."

Thus, the Armenian businessperson has in fact stepped into another phase of development, when s/he has to take the responsibility for the employee, their family, community and as such, for the wider public. At first sight these seem to be solely state responsibilities. However, if yesterday the short-term profit gain was supporting the businessperson's struggle for survival, today to ensure his/her future profit gains, s/he has to think of the maintenance and development of the workforce. This is the challenge the business has to face in the 21st century. Proposing the idea of Global Compact, the UN Secretary-General invited business leaders to join this international initiative that would bring companies together with labor and civil society to advance universal social and environmental principles. The Global Compact asks companies to embrace, support and enact, within their share of influence, a set of core values in the area of human rights, labor standards, the environment and anti-corruption. The Global Compact is not a regulatory instrument. It does not "police", enforce or measure the behavior or actions of the companies. Rather, the Global Compact relies on public accountability, transparency and the self-interest of the companies, labor and civil society to initiate and share actions in pursuing the principles upon which the Global Compact is based².

¹ [Corporate Social Responsibility in Armenia: How Did We Get Here and Where Are We Going?, 16.03.2017.](#)

² [Introduction of Corporate Social Responsibility into Armenia.](#)

Issues of social responsibility accountability in Armenia

Basic problems	Description
Lack of accountability	Many organizations in Armenia still lack strong accountability or public reporting of their social and environmental impacts. Not all organizations report their social contributions or reports are not sent to the public
Negative social and environmental impact	Some companies, despite their CSR initiatives, are considered invisible to their negative impact, both on the environment and society. The lack of closed sources makes it difficult to fully assess their social responsibility
Lack of public and market awareness	The public and the public do not have full information about CSR programs and accountability because there are no relevant policies at the state level or in the private sector
Business Profitability and Behavior towards CSR	Among the organizations, in some periods, profit targeting is observed, giving more importance to the financial aspects than the social or ecological responsibility of the company
Open integrated reporting and transparency	Small and medium-sized enterprises often do not implement or publish a full report on their CSR programs. Lack of allocation and diversification of values can cause non-transparency

Challenges and opportunities for CSR accountability³

Obstacles	Possibilities
Difficulties in providing information	Lack of reporting or reporting formats for state reporting of CSR.
Negative perception of accountability	Doubts about the effectiveness of CSR initiatives by the public and the lack of motivation for them.
Lack of environmental impact monitoring	There are no effective means of monitoring CSR for small organizations or government affairs.
Standards about social equality, ethical values	Non-compliance with social responsibility issues by organizations at the local level

CSR best practices and international approaches

Words/Experiences	Description
GRI standards	Global Reporting Initiative (GRI) tools, development and publication of CSR reports of companies with international standards.
UN Global Compact	UN global agreement calling on companies to adopt and apply the principles of responsible business.
ISO 26000	International standards specifying social responsibility and its accountability. ISO 26000 offers clear regulations for reporting on social, environmental and economic fields.
Separation of Government Functions from CSR	Many countries already have a system of tax incentives for CSR projects, such as tax credits.

³ Composed by author.

Growth in the number of organizations publishing CSR reports (2015-2023)

Description: This chart shows the growing percentage of organizations in Armenia that start publishing their CSR reports (until 2023).

- 2015- 10%
- 2017- 20%
- 2019- 35%
- 2021- 50%
- 2023- 60%

The data shows a positive trend that CSR reporting has increased slightly, but still many organizations have not accepted this process as a mandatory step, considering their importance and impact⁴.

Public Trust in CSR Programs (2023)

Level of public trust in Armenia towards CSR programs

- ✓ 50% - high confidence
- ✓ 40% - medium confidence
- ✓ 30% - low confidence⁵

Conclusion

The most widely used areas of social responsibility in Armenia are usually education and environmental protection, but other areas, especially economy, culture and philanthropy, have remained smaller. Issues of social responsibility (CSR) accountability have not yet been widely developed and applied in Armenia, but this area is gradually developing⁶. The main issues concern both local legislation and the behavior of society and organizations⁷.

Today, Armenia's business environment continues to evolve, but it does not meet international CSR standards and requirements, thus affecting the calculation and accountability of social, economic and environmental impacts on communities and the environment.

⁴ [Global Reporting Initiative](#)

⁵ [Law of the Republic of Armenia on trade and services](#)

⁶ [Tshughuryan, A., Khachatryan, N.,\(2023\), Ecosystem services financial management information security issues, History and politics, scientific journal, \(2\), 25, pp. 50-60., doi: 10.59630/10.59630/25792644-2023.2.25-71](#)

⁷ [Corporate Social Responsibility: International Perspectives](#)

REFERENCES

1. Corporate Social Responsibility in Armenia: How Did We Get Here and Where Are We Going?, 16.03.2017
2. Introduction of Corporate Social Responsibility into Armenia.
3. Global Reporting Initiative.
4. Law of the Republic of Armenia on trade and services.
5. Transparency International Anti-Corruption Center
6. UN Global Compact.
7. **Tshughuryan, A., Khachatryan, N.**, Ecosystem services financial management information security issues, History and politics, scientific journal, 2023, 2(25), pp. 50-60.
8. Corporate Social Responsibility: International Perspectives, <file:///C:/Users/IFP-AUDIT/Desktop/3-8-PB.pdf>
9. <https://efa.am/index.php/efa/article/view/57>
10. <https://www.linkedin.com/pulse/top-10-business-risks-opportunities-mining-metals-2024-paul-young-g3rdc>

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ Անի Մկրտչյան

Հայաստանում սոցիալական պատասխանատվության (ԿՍՊ) հաշվետվողականության ոլորտը ներկայումս գտնվում է զարգացման փուլում: Այն սկսում է ակտիվորեն ներթափանցել հայկական ձեռնարկատիրական միջավայր, սակայն, դեռևս չի դարձել լիովին ինտեգրված բոլոր կազմակերպությունների կողմից: ԿՍՊ–ի հաշվետվողականությունը ենթադրում է գործընթաց, երբ կազմակերպությունները հրապարակում են իրենց սոցիալական, տնտեսական և էկոլոգիական ազդեցությունները՝ հաշվի առնելով հանրային շահերը և շրջակա միջավայրը: Որպես ամենաբարձր մակարդակի խնդիր՝ Հայաստանում դեռ շատ կազմակերպություններ չեն հրապարակում իրենց ԿՍՊ հաշվետվությունները կամ անում են դա միայն ձևական, ոչ կարևոր մակարդակով: Սա արտահայտվում է այնպիսի ոլորտներում, ինչպիսիք են սոցիալական և էկոլոգիական ազդեցությունները: Կազմակերպու-

թյունները շատ հաճախ սահմանափակվում են միայն կորպորատիվ բարեգործությամբ՝ չդիմելով ավելի լայն ԿՍՊ-ի սկզբունքների ներդրմանը:

Հիմնաբառեր՝ Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության հաշվետվողականություն, հանրային շահեր, շրջակա միջավայր, տնտեսական և էկոլոգիական ազդեցություն, կորպորատիվ բարեգործություն:

ПРОБЛЕМЫ ОТЧЕТНОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ (КСО) В АРМЕНИИ

Ани Мкртчян

Социальная ответственность бизнеса (КСО) в Армении в последние годы набирает популярность, однако эта область сталкивается с рядом проблем, препятствующих её полноценному внедрению и развитию. В Армении корпоративная социальная ответственность только начинает развиваться, и многие из её аспектов, включая отчетность, остаются на начальном этапе. Одной из главных проблем является недостаточная и часто несущественная отчетность компаний о своей социальной ответственности. В Армении многие организации либо не публикуют свои КСО отчеты, либо делают это лишь частично и без должной прозрачности. Многие компании не воспринимают КСО как важный элемент своей стратегии, а публикуемые отчеты зачастую носят формальный характер. Отсутствие четких и обязательных стандартов отчетности КСО в законодательстве приводит к тому, что каждая компания сама решает, что и в какой форме она будет публиковать.

Ключевые слова: Корпоративная социальная ответственность, отчетность, трансформация бизнеса, общественное доверие, экологическая ответственность, образование и обучение, эффективность.

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AS A TREND

Lusine Arustamyan

PHD student, Northern University

lusinearustamyan758@gmail.com

Abstract

Sustainable development is a highly relevant topic today, and the Sustainable Development Goals (SDGs) have become a central focus of many countries' agendas, emphasizing sustainable growth, environmental protection, and social equality. The effective implementation of these goals requires strong international cooperation, technological innovation, and active participation from both private and public sectors. SDGs have emerged as a global trend because they address pressing social, environmental, and economic issues while encouraging solutions to these challenges. The article outlines eight key points explaining why the SDGs are considered a trend in global collaboration.

Keywords: *sustainable development, three main pillars, Sustainable Development Goals (SDGs), trend.*

The 2030 Agenda is an international action plan launched by the United Nations aimed at eradicating poverty, protecting the planet, and ensuring prosperity for all. It has been endorsed by 193 countries and is structured around 17 goals, known as the Sustainable Development Goals (SDGs), which collectively include 169 specific targets. These targets are designed to address key global challenges and achieve overarching international objectives⁸.

The 17 goals are based on three fundamental pillars that must be addressed in an integrated manner to achieve true global transformation. These pillars are:

- **Economic Development**

The goal is to ensure sustainable economic growth, create new jobs, and foster innovation, while ensuring that economic development is accompanied by the efficient use of natural resources.

- **Social Development**

⁸ [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development | Department of Economic and Social Affairs](#)

The goal is to improve the quality of life for people by addressing health, education, equality, poverty reduction, and social justice.

• **Environmental Protection**

The goal is to preserve and restore environmental resources, reduce pollution, and mitigate the impacts of climate change, ensuring healthy ecosystems and biodiversity⁹.

The Sustainable Development Goals (SDGs) address a broad range of challenges, from eradicating poverty and promoting gender equality to climate action and fostering peace and justice.

The SDGs possess certain universal characteristics, applying to all countries regardless of their level of development. To achieve these goals, the 17 objectives are interconnected. Progress in one goal can positively impact others. At the same time, adverse effects on one area can create challenges for others. Moreover, it is essential to recognize that all social groups are included in these goals. The SDGs provide a framework for addressing key issues such as poverty, inequality, climate change, and more, offering a platform for collective problem-solving.

The topic of Sustainable Development Goals (SDGs) is a global trend. Now, it's important to understand why it is considered a trend. Below are 8 key points that describe the foundational reasons for the SDGs being a trend:

1. Global Commitment to Sustainable Development:

- This provides a framework where we can address issues like poverty, inequality, climate change, and more.
- Furthermore, research programs aligned with the SDGs directly contribute to this global agenda, positioning researchers as agents of change and allowing them to address issues of international importance.

2. Funding Agency Requirements:

- Funding agencies, particularly in Europe, are increasingly prioritizing projects that have a clear impact on the achievement of the SDGs.

These points emphasize the growing worldwide consensus and commitment to addressing sustainable development challenges, marking the

⁹ [Agenda 21 .: Sustainable Development Knowledge Platform](#)

SDGs as not just a local or regional initiative, but a global trend shaping current and future policies.

Many funding agencies prioritize projects that align with the Sustainable Development Goals (SDGs).

For example, programs like Horizon Europe incorporate the SDGs as a key criterion for evaluation, ensuring that projects designed to integrate the SDGs have a greater chance of securing funding. This is because these projects must demonstrate clear and actionable social and environmental impacts. The framework of Horizon Europe aims to help achieve the United Nations Sustainable Development Goals and address a range of global challenges¹⁰.

- Projects aligned with the Sustainable Development Goals (SDGs) have greater opportunities for funding and support, as they are seen as direct contributions to the global objectives that these agencies are interested in promoting.
3. Increasing the Social Impact of Research:
 - Traditionally, research has focused on the creation of knowledge, but aligning with the SDGs gives the outcomes a social and practical dimension.
 - SDGs allow researchers to shape their projects not only in terms of scientific progress but also in terms of benefits for society and the environment, thereby increasing their value and relevance.:
 4. Increased Visibility and International Recognition:
 - Projects that contribute to the SDGs gain greater international visibility, as the SDGs serve as a common reference for countries and institutions worldwide.
 - Aligning with the SDGs facilitates networking and international connections, boosting the recognition of researchers and their institutions.
 5. Alignment with Institutional and Corporate Policies:
 - Many universities and companies align their policies and activities with the Sustainable Development Goals (SDGs) to meet sustainability and social responsibility standards. Research based on the SDGs aligns with these institutional commitments.

¹⁰ [Horizon 2020 - European Commission](#)

- Researchers who incorporate the SDGs into their programs can benefit from additional resources and support within their institutions, as these projects strengthen corporate sustainability strategies.

The SDGs have become a central part of international development policies, guiding both national governments and private corporations towards actions that contribute to a more sustainable and equitable global future. As these goals are implemented, the increasing focus is on ensuring measurable impacts through cross-sectoral collaborations and partnerships¹¹.

6. Interdisciplinary and Multisectoral Collaboration:

- These collaborations improve the quality of research and allow for more comprehensive solutions, as each discipline and sector brings unique perspectives.
- The SDGs address complex challenges that require integrated solutions from multiple disciplines and sectors. Aligning with the SDGs fosters interdisciplinary cooperation, enabling scientists, governments, businesses, and NGOs to work together.

7. Responding to Public and Social Demands:

- Society is increasingly concerned with issues such as climate change, poverty, and inequality, leading to a growing demand for research focused on these challenges.
- Programs aligned with the SDGs respond to this public demand by demonstrating a commitment to social and environmental well-being, which increases public trust and support for scientific research.

8. Framework for Measuring Research Impact:

- The SDGs provide a clear and measurable framework for assessing the impact of research on global issues. By aligning their projects with the SDGs, researchers can set specific indicators and impact targets.
- This framework allows us to objectively measure how research contributes to sustainable progress in key development areas, facilitating accountability and showcasing tangible results.

Sustainable development requires not just an end to poverty and inequality but also the protection of the environment, the building of inclusive

¹¹ "Global Goals and the Future of Development", The Journal of Sustainable Development, 2022.

societies, and the promotion of economic growth that is both inclusive and equitable. The SDGs provide a coherent framework that connects environmental, economic, and social challenges¹².

Conclusion

If traditional sciences have focused on the creation of general knowledge, the Sustainable Development Goals (SDGs) offer a social purpose. This is why these projects have such relevance—they address social and environmental issues, increasing the value of scientific work and attracting much greater support and recognition by tackling complex problems. They foster multidisciplinary collaboration across various sectors. Programs like Horizon Europe and others prioritize research that is multifaceted, involving experts from different knowledge areas working together to achieve common goals and, fundamentally, to promote sustainable development.

The SDGs are considered a trend because they guide global political, economic, and social developments by aligning humanity's universal needs and providing clear action guidelines, ensuring long-term sustainability and inclusive progress. The Sustainable Development Goals (SDGs) are more than just an aspirational framework; they reflect a global commitment to solving some of the most pressing issues of our time. As nations, institutions, and individuals increasingly align their efforts with these goals, we see a collective movement toward creating a more sustainable, equitable, and prosperous future.

REFERENCES

1. [Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development | Department of Economic and Social Affairs](#)
2. [Agenda 21 ∴ Sustainable Development Knowledge Platform](#)
3. [Horizon 2020 - European Commission](#)
4. "Global Goals and the Future of Development," The Journal of Sustainable Development (2022)
5. Citation: Sachs, J. D. (2015). The Age of Sustainable Development. Columbia University Press.

¹² Citation: Sachs, J. D. (2015). The Age of Sustainable Development. Columbia University Press.

ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ՄԻՏՈՒՄ Լուսինե Առուստամյան

Կայուն զարգացումն այսօր խիստ արդիական թեմա է: Կայուն զարգացման նպատակները (ԿԶՆ) դարձել են շատ երկրների օրակարգերի առանցքային կենտրոնը՝ շեշտը դնելով կայուն աճի, շրջակա միջավայրի պաշտպանության և սոցիալական հավասարության վրա: Այս նպատակների արդյունավետ իրականացումը պահանջում է միջազգային համագործակցություն, տեխնոլոգիական նորարարություն և ակտիվ մասնակցություն ինչպես մասնավոր, այնպես էլ պետական հատվածներից: ԿԶՆ-ները հայտնվել են որպես համաշխարհային միտում, քանի որ դրանք անդրադառնում են սոցիալական, բնապահպանական և տնտեսական հրատապ խնդիրներին՝ միաժամանակ խրախուսելով այս մարտահրավերների լուծումները: Հոդվածում ներկայացված են ութ հիմնական կետեր, որոնք բացատրում են, թե ինչու են ԿԶՆ-ները համարվում համաշխարհային համագործակցության միտում:

***Հիմնաբառեր՝** կայուն զարգացում, երեք հիմնական հիմնասյուներ, Կայուն զարգացման նպատակներ (ԿԶՆ), միտում:*

ЦЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КАК ТРЕНД Лусине Арустамян

Устойчивое развитие является весьма актуальной темой сегодня, и поэтому цели устойчивого развития (ЦУР) стали центральным направлением повесток дня многих стран, подчеркивая устойчивый рост, защиту окружающей среды и социальное равенство. Эффективная реализация этих целей требует прочного международного сотрудничества, технологических инноваций и активного участия как частного, так и государственного секторов. ЦУР стали глобальной тенденцией, поскольку они решают насущные социальные, экологические и экономические проблемы, одновременно поощряя решения этих проблем. В статье излагаются восемь ключевых моментов, объясняющих, почему ЦУР считаются тенденцией в глобальном сотрудничестве.

***Ключевые слова:** устойчивое развитие, три основных столпа, Цели устойчивого развития (ЦУР), тенденция.*

**ԿԱՆԱԶ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐԱՐԱՏ ՔԱՂԱՔՈՒՄ**

Արամ Առաքելյան

Գալինա Ավետիսյան

ՀՀ Արարատի պետական բժշկական քոլեջ,

«Դեղագործություն», երկրորդ կուրս

rip.khachatryan@mail.ru

Համառոտագիր

Մեր օրերում առողջության, անվտանգության և շրջակա միջավայրի վրա հիմնված հզորացման ռազմավարությունների մշակումը կազմակերպություններում կառավարման կարևորագույն խնդիրներից է: Իրականում կայուն զարգացման նպատակներին հասնելը ձեռք է բերվում տարբեր տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և քաղաքական հարթություններում գործունեության ռացիոնալ և կայուն տեսակետի ինստիտուցիոնալացման միջոցով: Այսօր աշխարհում կայունության և կայուն զարգացման հիմնախնդիրը հիմնված է երեք առանցքների վրա. Միավորված ազգերի կազմակերպության Հազարամյակի զարգացման նպատակները (ՀԶՆ) եղել են որոշումների կայացման հիմքը և աշխարհի բազմաթիվ բիզնեսների խրախուսական նպատակները, և բոլորը ձգտում են հասնել առավելագույն կայունության: Սույն հետազոտության նպատակն էր մեկնաբանել Արարատ քաղաքում կանաչապատում իրականացնելու կարևորությունը:

Հիմնաբառեր՝ կանաչ տնտեսություն, զարգացման նպատակներ, առողջ շրջակա միջավայր, անվտանգ քաղաք

Տարեցտարի աշխարհը փոխակերպվում է տեխնոլոգիայի, կլիմայի, քաղաքականության և տնտեսության զարգացմանը զուգահեռ, և նման պայմաններում խիստ կարևորվում է բնապահպանական և սոցիալական նպատակների դրական հավասարակշռումը բնության պահպանության, բնակչության բարեկեցության և բիզնեսի զարգացման տեսանկյուններից, ուստի հետազոտությանն շրջանակներում առաջ են քաշել հետևյալ խնդիրները:

- ՄԱԿ-ի 17 նպատակները, կանաչ տնտեսության կապն Արարատ քաղաքի հետ:
- Իրականացնել խորքային հարցազրույց Արարատ քաղաքի համայնաքաղաքականի հետ:
- Լսել որևորտում աշխատող մասագետներին:
- Ուսումնասիրել կանաչ տնտեսություն ունենալու առավելությունը համայնքում:

Հայաստանում կան բազմաթիվ պատճառներ սկսելու էկոգիտակցական կյանքով ապրել, քանի որ Երկրի վրա բոլոր համակարգերը փոխկապակցված են¹³: ՄԱԿ-ի՝ շրջակա միջավայրի զեկույցի համաձայն՝ տարեկան 11,2 միլիարդ տոննա պինդ թափոն է կուտակվում ամբողջ աշխարհում, և դրա մեջ օրգանական թափոնների բաժինը նպաստում է Երկրի ջերմոցային գազերի արտանետումների 5 %-ին: Հայաստանի Հանրապետությանը բաժին է ընկնում աշխարհում գազերի արտանետումների 0,02 %-ը և շարունակում է մնալ տարածաշրջանում ավելի ցածր արտանետողներից մեկը, Չինաստանին՝ գազերի համաշխարհային արտանետումների 29 %-ը, իսկ ԱՄՆ-ին՝ 14 %-ը¹⁴: Գլոբալ առումով Հայաստանի ներդրումը կլիմայի փոփոխության հարցում աննշան է:

Տնտեսության տեսակետից՝ քաղաքի մասնագիտացված ճյուղը ծանր արդյունաբերությունն է: Քաղաքի մոտ է գտնվում Հայաստանի Հանրապետության երկու ցեմենտի գործարաններից մեկը՝ Արարատի ցեմենտի գործարանը: Ցեմենտի գործարանին կից կառուցվել է ոսկու կորզման ֆաբրիկան, ընդ որում՝ միակը Հայաստանում: Այստեղ բերվում և վերամշակվում է Սոթքի և Մեղրաձորի ոսկու հանքաքարը: Այս գործարանների շահագործման հետևանքով շրջակա միջավայր են արտանետվում տարբեր վնասակար և վտանգավոր նյութեր, որոնք սպառնալիք են բնակչության առողջության համար: Քանի որ այս ռազմավարական իրավիճակը հիմնված է եռակի հիրարխիկ առանցքի վրա՝ սոցիալական, առողջապահության, անվտանգության և շրջակա

¹³ St'u Brundtland Commission, Our Common Future, Chapter 1, point 49, 1987, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>, visited on 07.09.2022.

¹⁴ St'u Csete M., The micro-regional analysis of sustainability, PhD dissertation, Budapest University of Technology and Economics, Budapest, 2009.

միջավայրի: Այս խնդիրների նկատմամբ ուշադրության կարևորությունն ու պահանջն ավելի արդիական են թվում, քան երբևէ: Այսօր բոլոր երկրները եկել են այն եզրակացության, որ առաջնահերթ կարևորություն պետք է տրվի կայուն զարգացմանը, մարդու առողջությանը, համայնքին և շրջակա միջավայրին:

Մեր կողմից ուսումնասիրություն կատարվել է որակական մեթոդով, խորքային թեմատիկ զրույցի միջոցով, հարցերը կազմվել են նախապես, հարցազրույցից հետո տեղեկատվությունը սղագրվել է: Հարցումներն իրականացվել են Արարատ քաղաքի համայնքապետարանի գյուղատնտեսության և բնապահպանության բաժնի հետ: Հետազոտության իրականացման համար որպես տեղեկատվական աղբյուր էր Արարատ քաղաքի համայնքապետարանը: Ուսումնասիրվել են Արարատ քաղաքի հողային տարածքի, ոռոգման ջրի հոսքագիծի ծախսերի, ծառատունկերի քանակի և կանաչապատման ծրագրերին հատկացված գումարի քանակի վերաբերյալ հարցեր:

Արդյունքների մեկնաբանում: Աշխարհում բազմաթիվ գիտական հետազոտություններ են կատարվել բնակչության առողջության, անվտանգության և շրջակա միջավայրի վերաբերյալ: Մենք էլ անմասն չմնացինք և մեր հետազոտությունը կատարեցինք մեր համայնքում հասկանալու համար, թե արդյոք մթնոլորտային օդն աղտոտված է, արդյոք թթվածնի բավարար պահանջը ապահովված է համայնքի բնակիչների առողջության համար:

Կատարվեց նաև հարցում ջրային կոմիտեին՝ Արարատի մարզերում խմելու և ոռոգման ջրի հասանելիության և որակի խնդիրների վերաբերյալ: Ջրի հոսքագծի աշխատանքների իրականացման ընդհանուր ծախսը կազմում է 39 825 240 ՀՀ դրամ, ընդ որում՝ Արարատ համայնքի մակերեսը 6 կմ² է, բնակչությունը՝ 20456 մարդ (2023թ.-ի տվյալներով):

Քանի որ Արարատ քաղաքում մթնոլորտային օդն աղտոտված է, համայնքում հաճախ են իրականացվում ծառատունկեր: Համապետական շաբաթօրյակի շրջանակներում Արարատ համայնքն իրականացրեց ծառատունկ, տնկիները տրամադրել էր «Իմ անտառ Հայաստան» բնապահպանական և հասարակական կազմակերպությունը: Համայնքին տրամադրվեց 1000 թխկի, որոնք տնկվել են Արարատ համայնքի կանաչապատման կարիք ունեցող տարածքներում:

Եզրակացություն

Կլիմայի փոփոխությունն ակնհայտորեն տեղի է ունենում, և եթե չկանխվեն համայնքի հիմնախնդիրները՝ առնչվող կանաչ տնտեսության զարգացման և առողջ շրջակա միջավայրի ապահովման հետ, այս ամենը կհանգեցնի սովի և զանգվածային տեղահանումների գլոբալ խնդրի առաջացման: Այն նպաստում է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի լիարժեք և արդյունավետ մասնակցությանը որոշումների ընդունման բոլոր մակարդակներում, հասարակության իրազեկվածության մակարդակի բարձրացմանը և ուղղված է կրթության որակի բարձրացմանը և հմտությունների զարգացմանը:

Այս առումով սույն հետազոտության արդյունքում առաջարկում ենք՝

- Արարատ քաղաքում կանաչ տարածքների քարտեզագրում,
- ընթացիկ կատարված աշխատանքների մշտադիտարկում,
- ջրի բաշխման համակարգի պլանավորում,
- կանաչ քաղաքների միջազգային փորձի ուսումնասիրում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Brundtland Commission, Our Common Future, Chapter 1, point 49, 1987, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
2. Csete M., The micro-regional analysis of sustainability, PhD dissertation, Budapest University of Technology and Economics, Budapest, 2009.
3. Towards Green Economy, Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, United Nations Environment Programme, 2011.

ВАЖНОСТЬ НАЛИЧИЯ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В ГОРОДЕ АРАРАТ

Արամ Արաкеլյան

Գալինա Աջետիսյան

Разработка стратегий расширения прав и возможностей, основанных на охране здоровья, безопасности и окружающей среды, является сегодня

одним из наиболее важных вопросов управления в организациях. Фактически достижение целей устойчивого развития достигается посредством институционализации рационального и устойчивого взгляда на деятельность в различных экономических, социальных, культурных и политических измерениях. Сегодня проблема стабильности и устойчивого развития в мире базируется на трёх осях. Цели развития тысячелетия (ЦРТ) Организации Объединенных Наций (ООН) стали основой для принятия решений и мотивационными целями для многих предприятий по всему миру, стремящихся к достижению максимальной устойчивости.

Ключевые слова: *зеленая экономика, цели развития, здоровье, безопасный город.*

THE IMPORTANCE OF GREEN ECONOMY IN THE CITY OF ARARAT

Aram Arakelyan

Galina Avetisyan

Nowadays, developing empowering strategies based on health, safety and the environment is one of the most important issues of management in organizations. In fact, the achievement of sustainable development goals is achieved through the institutionalization of a rational and sustainable view of activities in various economic, social, cultural and political dimensions. The issue of sustainability and sustainable development in the world today is based on three axes, the Millennium Development Goals (MDG) at the United Nations (UN) have been the basis of decision making and the encouraging goals of many businesses around the world, and all are striving to achieve maximum sustainability.

Key words: *green economy, development goals, health, safe city.*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կանաչ ձեռնարկատիրություն

<i>Arusyak Ivanyan</i>	From profit to planet: the role of green business in sustainable growth.....	8
<i>Ջենմա Պողոսյան</i>	Կանաչ վարկավորումը առևտրային բանկերում.....	28
<i>Syuzanna Khachatryan</i>	Challenges of green marketing in Armenia.....	38

Կանաչ հանքարդյունաբերություն

<i>Մերի Հովհաննիսյան</i>	Կանաչ հանքարդյունաբերության դերը ՀՀ տնտեսությունում.....	45
<i>Sofi Tshughuryan</i>	Challenges of green entrepreneurship in RA metal mining industry.....	54
<i>Մանե Դանիելյան Սյուզի Մելքոնյան Լևոն Մաթևոսյան</i>	Կայուն զարգացման հիմնախնդիրները հանքարդյունաբերության ոլորտում.....	64
<i>Ռոզա Սահակյան</i>	ԶՊՄԿ ազդեցությունը շրջակա միջավայրի և ՀՀ տնտեսության վրա.....	76

Կանաչ ֆինանսներ

<i>Վարդուհի Թանանյան</i>	Կանաչ ձեռնարկատիրության ֆինանսական վերահսկողությունը հանրային շահերի տեսանկյունից.....	85
------------------------------	--	----

<i>Սահակյանց Լիլիթ Սյվազյան Էլլադա</i>	«Կանաչ ձեռնարկատիրությունը» որպես հարկային եկամուտների ձևավորման աղբյուր.....	99
--	---	----

<i>Margarita Gyulamiryan Meri Basoyan</i>	"Green financing" as a motivation lever for organizing "Green entrepreneurship"	109
---	--	-----

Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվություն

<i>Ani Mkrtchyan</i>	Issues of corporate social responsibility accountability in Armenia.....	119
--------------------------	---	-----

<i>Lusine Arustamyan</i>	The sustainable development goals as a trend.....	127
--------------------------	---	-----

<i>Արամ Առաքելյան Գալինա Ավետիսյան</i>	Կանաչ տնտեսություն ունենալու կարելիությունը Արարատ քաղաքում.....	133
--	---	-----

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՍԻՍԱՓԱՅԼ»-Ի ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ

«Հյուսիսսփայլում» տպագրության ներկայացվող հոդվածների տեխնիկական պահանջները.

- Տպագրության ներկայացվող հոդվածները պետք է գրված լինեն Word տեքստային խմբագրի օգնությամբ:
- Հոդվածները ներկայացնել հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն կամ գերմաներեն լեզուներով:
- Հոդվածի շարվածքը լինի Unicode-ով (հայերեն հոդվածների դեպքում՝ նաև Sylfaen տառատեսակով), տառաչափը՝ 11, միջտողային հեռավորությունը՝ 1.5, թղթի ֆորմատը՝ A 4:
- Հոդվածի սկզբում գրել վերնագիրը՝ մեծատառերով, հաջորդ տողում՝ հեղինակի (հեղինակների) անուն, ազգանուն, հայրանունը՝ մեծատառերով:
- Հղումները դնել տողատակում՝ համարների աճման կարգով, նշել աղբյուրը՝ հեղինակին, վերնագիրը, հրատարակության վայրը, տարեթիվը (պարբերական հրատարակության դեպքում՝ նաև համարը) և էջը (էջերը):
- Հոդվածի վերջում գրել հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն ամփոփագրերը՝ 50-60 բառի սահմաններում, հիմնաբառերը:
- Հոդվածին անհրաժեշտ է կցել նաև (առանձին էջով կամ առանձին ֆայլով) հոդվածի վերնագիրը և հեղինակի (հեղինակների) անուն, ազգանուն, հայրանունը՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով, ինչպես նաև հեղինակի (հեղինակների) տվյալները՝ կոչումը, պաշտոնը, աշխատանքի վայրը, հեռախոսի համարը (համարները), էլեկտրոնային փոստի հասցե (e-mail):
- Հոդվածները ներկայացնել էլեկտրոնային տարբերակով.
 - Երևանի Հյուսիսային համալսարան, խմբագրական խորհուրդ,
 - ուղարկել hyusisayin@gmail.com էլեկտրոնային փոստին:

ՀՅՈՒՄԻՍԱՓԱՅԼ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

2024 2 (14)

ЮСИСАПАЙЛ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

2024 2 (14)

HYUSISAPAYL

SCIENTIFIC JOURNAL

2024 2 (14)

Համարի պատասխանատու՝ Ա. Ճուղուրյան

Համակարգչային ձևավորում՝ Ի. Մարուխյան

*Գիտական հանդեսի էլեկտրոնային տարբերակը տեղադրված է
Հյուսիսային համալսարանի [www//northern.am](http://www.northern.am) պաշտոնական
կայքում:*

Չափեր՝ 60x84 ¹/₁₆

Տպագրություն օֆսեթ՝ 6.6 մամ.

Տպաքանակ՝ 120

Տպագրված է՝ Մեկնարկ ՄՊԸ-ում

Երևան-25, Աբովյան 41